

Białostockie krzyże i kapliczki

BIĄŁOSTOCKIE
KRZYŻE I KAPLICZKI

BIĄŁOSTOCKIE
KRZYŻE I KAPLICZKI

Opracowała
Marta Wróbel

© PREZYDENT MIASTA BIAŁEGOSTOKU

WYDAWCA: Urząd Miejski w Białymstoku Departament Kultury, Promocji i Sportu
BIAŁYSTOK 2017 R.

Redakcja, korekta: Anna Pieciul

Fotografie zawarte w katalogu pochodzą ze zbiorów Marty Wróbel, z 2016 r. oraz Urzędu Miejskiego w Białymstoku (wykonane przez pracowników) z 2017 r.

Zdjęcie krzyża z ul. Wołyńskiej, umieszczone pośrodku na okładce, pochodzi z 2007 r., z zasobów autorki.

Zdjęcia archiwalne pochodzą z następujących ewidencji z zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Białymstoku:

- 1) Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku, oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 (nsygn.) - ss. 20, 29, 33, 38, 41, 44, 89, 94, 96, 163, 172, 178, 182;
- 2) Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku, 1977 (nsygn.) - ss. 15, 47;
- 3) Spis krzyży i kapliczek parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Białymstoku, oprac. ks. Czesław Łogutko, 1976 (nsygn.) - ss. 145, 150;
- 4) Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy 1982 rok (nsygn.) - ss. 60, 66, 70, 71, 76;
- 5) Krzyże i kapliczki przydrożne na terenie parafii św. Kazimierza w Białymstoku, l. 90. XX w. - ss. 24, 34, 85, 90, 98.

Opracowanie graficzne: Katarzyna Matuszkiewicz

Druk: Łódzkie Zakłady Graficzne Sp. z o.o.

ISBN 978-83-92-4520-9-6

SPIS TREŚCI

OSIEDLE ANTONIUK

1. ZWYCIĘSTWA 20, KRZYŻ – POMNIK POŚWIĘCONY ŻOŁNIERZOM POLEGŁYM W 1920 R. 13
2. ANTONIUKOWSKA/W. BRONIEWSKIEGO, GRUPA 2 KRZYŻY 17

OSIEDLE BACIECZKI

3. BACIECZKI 131, KRZYŻ 21
4. BACIECZKI/KOMISJI EDUKACJI NARODOWEJ, KRZYŻ 23
5. BACIECZKI 53B, KRZYŻ 26
6. PRODUKCYJNA 3, KRZYŻ 28
7. BACIECZKI 2, KRZYŻ 30
8. PRODUKCYJNA/GEN. F. KLEEBERGA, KRZYŻ 32

OSIEDLE BIAŁOSTOCZEK

9. BIAŁOSTOCZEK/KOZŁOWA, KRZYŻ 35
10. BIAŁOSTOCZEK/KOZŁOWA, KRZYŻ 37
11. BIAŁOSTOCZEK/RADZYMIŃSKA, KRZYŻ 40
12. BIAŁOSTOCZEK, KRZYŻ 43
13. BIAŁOSTOCZEK/SOKÓLSKA, KRZYŻ 46
14. SOKÓLSKA/TYSIĄCLECIA PAŃSTWA POLSKIEGO, KRZYŻ 49
15. TYSIĄCLECIA PAŃSTWA POLSKIEGO 31, KRZYŻ 51

OSIEDLE CENTRUM

16. PLAC JANA PAWŁA II, KAPLICZKA 53
17. OGRÓD GÓRNY PAŁACU BRANICKICH (ŚCIANKA PARAWANOWA), KAPLICZKA 55
18. ALEJA ZAKOCHANYCH W PARKU PLANTY, KAPLICZKA 57

OSIEDLE DOJLIDY

19. MYŚLIWSKA/WIEWIÓRCZA, KRZYŻ 59
20. PARK PRZY PAŁACU LUBOMIRSKICH W DOJLIDACH, FRAGMENT NAGROBKA 61
21. A. MICKIEWICZA/GRABOWA, KRZYŻ 63
22. ŚW. PROROKA ELIASZA/F. KARPIŃSKIEGO/ZALESIE/DOJLIDY GÓRNE, KRZYŻ 65

OSIEDLE DOJLIDY GÓRNE

23. DOJLIDY GÓRNE 39, KRZYŻ	67
24. DOJLIDY GÓRNE 52, KRZYŻ I KAPLICZKA	69
25. DOJLIDY GÓRNE 62, KRZYŻ	72
26. DOJLIDY GÓRNE 63, KRZYŻ	74
27. DOJLIDY GÓRNE/BRZOSKWINIOWA, KRZYŻ	75
28. DOJLIDY GÓRNE 90, KAPLICA	77
29. DOJLIDY GÓRNE/HALICKA, KRZYŻ	79
30. ZABŁUDOWSKA 59B, KRZYŻ I KAPLICZKA	81

OSIEDLE DZIESIĘCINY I

31. LESZCZYNOWA 8, KRZYŻ	83
32. LESZCZYNOWA 8, KRZYŻ	86
33. GAJOWA 21, KRZYŻ	88

OSIEDLE DZIESIĘCINY II

34. GAJOWA 110, KRZYŻ	91
35. GAJOWA, KRZYŻ	93
36. GAJOWA, KRZYŻ	95
37. PORZECZKOWA 17, KRZYŻ	97

OSIEDLE JAROSZÓWKA

38. JĘCZMIENNA/MJR. HUBALA, KRZYŻ	99
39. SZLAK PIESZY MIĘDZY W. WYSOCKIEGO I SADZAWKI, OBELISK Z KRZYŻEM	101

OSIEDLE MICKIEWICZA

40. PARK KONSTYTUCJI 3 MAJA, KAPLICZKA	103
41. PARK KONSTYTUCJI 3 MAJA, KAPLICZKA	105

OSIEDLE NOWE MIASTO

42. P. ŁODZIŃSKIEGO/OBOŻNA, KRZYŻ	107
43. STAROSIELCE 24, KRZYŻ	109

OSIEDLE PIASKI

44. WIEJSKA 49, KRZYŻ	111
-----------------------	-----

OSIEDLE PIASTA I

45. PLAC DUCHA ŚWIĘTEGO, KRZYŻ I KAPLICZKA	113
--	-----

OSIEDLE SKORUPY

46. PIASTOWSKA/NOWOWARSZAWSKA, KRZYŻ	115
47. NOWOWARSZAWSKA 1, 3 KRZYŻE	117
48. WOŁYŃSKA 18, KRZYŻ	119
49. WOŁYŃSKA, KRZYŻ	121
50. BARANOWICKA 49, KRZYŻ	123
51. DOJNOWSKA 1, KRZYŻ	125

52. DOJLIDY FABRYCZNE/STAWOWA, KRZYŻ 127

OSIEDLE STAROSIELCE

53. KLEPACKA/GRANICZNA, KRZYŻ 129

54. NIEWODNICKA/POŁOWA, KRZYŻ 130

55. NOWOSIELSKA 8, KRZYŻ 132

56. KS. A. BOBOLI/KS. J. POPIEŁUSZKI, KRZYŻ 134

57. A. RYBNIKA/WROCŁAWSKA, KRZYŻ 136

OSIEDLE WYGODA

58. W. RAGINISA (CMENTARZ), KRZYŻ-KARAWAKA 138

59. WASILKOWSKA/GEN. W. ANDERSA, KRZYŻ 142

60. K. MAKUSZYŃSKIEGO/J. K. KLUKA, 2 KRZYŻE I 2 KAPLICZKI 144

61. J. K. KLUKA 30, KRZYŻ 147

62. J. K. KLUKA, KRZYŻ 149

63. J. K. KLUKA, KRZYŻ 152

64. DOLISTOWSKA, KRZYŻ 154

65. PIECZURKI/DOLISTOWSKA, KRZYŻ 156

66. PIECZURKI/WŁOŚCIAŃSKA, KRZYŻ 158

67. PIECZURKI/ROLNA/ZIEMSKA, 2 KRZYŻE 160

OSIEDLE WYSOKI STOCZEK

68. ANTONIUK FABRYCZNY/OGRODNICZKI, KRZYŻ 162

69. OGRODNICZKI 26/1, KRZYŻ 164

70. OGRODNICZKI/RZEMIEŚLNICZA, KAPLICZKA 166

OSIEDLE ZAWADY

71. TYSIĄCLECIA PAŃSTWA POLSKIEGO 75, KRZYŻ 168

72. ZAWADY 4, KRZYŻ 171

73. ZAWADY 24, KRZYŻ 174

74. ZAWADY 68, KRZYŻ 176

75. ZAWADY 72, KRZYŻ 179

76. ZAWADY/POLNA, KRZYŻ 181

BIBLIOGRAFIA

184

WSTĘP

Oddajemy do rąk Czytelnika kolejne po „Katalogu białostockich pomników, tablic pamiątkowych i miejsc pamięci narodowej” opracowanie poświęcone lokalnemu dziedzictwu kulturowemu, jakim są krzyże i kapliczki, znajdujące się na terenie Białegostoku.

Autorką opracowania jest pani Marta Wróbel, która na zlecenie Miasta w 2016 roku dokonała inwentaryzacji krzyży i kapliczek, znajdujących się w obecnych granicach administracyjnych Białegostoku oraz analizy dokumentów planistycznych miasta. W 2017 roku, przygotowując książkę do druku, pracownicy Urzędu Miejskiego zaktualizowali zamieszczone w niej dane.

Tematyka małej architektury sakralnej była już przedmiotem opracowania pani Marty Wróbel, zamieszczonego w „Zeszytach Dziedzictwa Kulturowego” z 2007 r., które przybliżyło ją czytelnikom w ujęciu historycznym. Lokowanie krzyży, kapliczek czy rzeźb sakralnych w danej przestrzeni miało bardzo różne funkcje i zasadniczo łączyło się z intencjami, w których obiekty takie były wznoszone. Najczęściej ustawiano je jako: chroniące przed wszelkim złem (zgodnie ze słowami modlitwy ‘od powietrza, głodu, ognia i wojny, zachowaj nas Panie’); miejsca spotkań i wspólnej modlitwy; podziękowanie za doznane łaski; wyraz upamiętnienia różnych wydarzeń lub osób czy też jako drogowskaz, najczęściej przy granicach miejscowości. Z ustaleń autorki wynika, że pierwsze źródła poświęcone małej architekturze sakralnej w Białymstoku pochodzą z II połowy XVIII w.

Opisana w niniejszej publikacji mała architektura sakralna Białegostoku pozwala, do pewnego stopnia, na obserwację kierunków „rozrastania się” miasta na przestrzeni stuleci poprzez wchłanianie okolicznych wsi. To właśnie w nich podtrzymywano zwyczaj wznoszenia kapliczek i krzyży przydrożnych. Kapliczki i krzyże przydrożne są obecnie jedynymi śladami dawnego wiejskiego krajobrazu części białostockich osiedli, będących obecnie w granicach miasta. Z siedemdziesięciu sześciu ujętych w publikacji obiektów najwięcej jest krzyży, które miały chronić mieszkańców od wszelkiego zła: klęsk żywiołowych, epidemii, wojny. Sporo jest też krzyży na rozstajach dróg, oznaczających dawne granice wsi, czy upamiętniających wydarzenia historyczne.

UWAGI AUTORKI

Opracowanie „Białostockie krzyże i kapliczki” uwzględnia obiekty znajdujące się w granicach administracyjnych miasta. W jednym przypadku wzięto pod uwagę wartościowy obiekt znajdujący się w niewielkiej odległości od granicy miasta (nr 39). Opisy krzyży i kapliczek uporządkowano zgodnie z ich lokalizacją w obrębie 28 białostockich osiedli (stan na 2016 r.). Niektóre części miasta nie są reprezentowane ze względu na brak na ich terenie takich obiektów¹. W przypadku każdego osiedla krzyże i kapliczki są ułożone według kryterium geograficznego, tj. są opisywane kolejno według usytuowania na danej ulicy.

W opracowaniu uwzględniono łącznie 76 pozycji, przy czym pod niektórymi numerami kryją się grupy obiektów (np. kilka krzyży, krzyż + kapliczka). Każdy krzyż (kapliczka) lub grupa krzyży (kapliczek) otrzymały własny numer, pod którym znalazły się następujące informacje: miejsce lokalizacji (w tym adres i nr geodezyjny działki); materiał i technika wykonania; czas powstania i historia obiektu; treść inskrypcji (z ewentualnym tłumaczeniem); fotografie; ewentualne źródła i literatura.

W poznawaniu dziejów i chronologii opisywanych obiektów pomocne były materiały archiwalne, publikacje naukowe i popularnonaukowe, artykuły prasowe, a także informacje zawarte na stronach internetowych np. parafialnych. Wśród archiwaliów szczególnie wartościowe okazały się mapy, przedstawiające miasto Białystok i okolice w XIX i XX w., często bowiem odznaczano na nich krzyże, jako charakterystyczne elementy krajobrazu. Materiały kartograficzne pozwalały prześledzić dzieje miejsca, ponieważ wiele współczesnych krzyży reprezentuje wieloletnią tradycję ustawiania obiektów sakralnych w danym punkcie. Należy tu wymienić: mapę Białegostoku i okolic z 1886 r.², mapę miasta autorstwa Stefana Chojnickiego z 1937 r.³, a także mapę Białegostoku z 1960 r.⁴

1 Osiedla: Sienkiewicza, Bojary, Przydworcowe, Młodych, Piasta II, Bema, Kawaleryjskie, Zielone Wzgórze, Słoneczny Stok, Leśna Dolina.

2 Rosyjskie Państwowe Wojskowe Archiwum Historyczne w Moskwie, f. 349, op. 3, d. 4442a: *Mapa wojskowa guberni grodzieńskiej z 1886 r.*, 1: 84 000.

3 Archiwum Państwowe w Białymstoku, Akta Miasta Białegostoku, sygn. 138: *Plan wojewódzkiego miasta Białystok*, 1: 5000, oprac. S. Chojnicki, 1937.

4 *Białystok. Plan miasta*, 1: 10 000, Warszawa 1960, kopia elektroniczna w zbiorach kartograficznych NID Białystok.

Ze zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego w Białymstoku pochodzą ewidencje krzyży i kapliczek niektórych parafii rzymskokatolickich w Białymstoku, sporządzone po 1976 r. na polecenie administratora apostołskiego Archidiecezji w Białymstoku bpa Edwarda Kisiela. Zawierają one opisy obiektów o różnym stopniu szczegółowości oraz fotografie, pozwalające na odtworzenie stanu istniejących dzisiaj krzyży (kapliczek) pod koniec lat 70. i w l. 80-90. XX w.⁵

Wśród wykorzystanej literatury należy wymienić opracowanie autorki z 2007 r.⁶, zawierające ewidencję krzyży i kapliczek przydrożnych na terenie miasta sprzed dekady. Wracając do dokumentowanych przed laty obiektów, można było przekonać się o dużych zmianach, które zaszły zarówno w samych krzyżach, jak i otaczającym je krajobrazie. Należało także zweryfikować niektóre ustalenia na temat ich dziejów, korzystając z szerszej bazy źródłowej. Przy kwerendzie posługiwano się też *Studium Historyczno-Urbanistycznym Miasta Białystok*, opracowanym na zlecenie Urzędu Miejskiego w Białymstoku w 2011 r.⁷ Inne źródła i literatura zostały podane bezpośrednio pod opisami krzyży i kapliczek.

---

5 Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku, Kuria Metropolitalna Białostocka, *Spis krzyży i kapliczek parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Białymstoku*, oprac. ks. Czesław Łogutko, 1976 (nasygn., s. nn.); *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977 (nasygn., s. nn.); *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorcuk, ok. 1976 (nasygn., s. nn.); *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy 1982 rok* (nasygn., s. nn.); *Krzyże i kapliczki przydrożne na terenie parafii św. Kazimierza w Białymstoku*, l. 90. XX w. (nasygn., s. nn.).

6 M. Sokół, *Krzyże i kapliczki przydrożne w krajobrazie miejskim Białegostoku – wczoraj i dziś*, „Zeszyty Dziedzictwa Kulturowego”, red. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2007, s. 117-168.

7 *Studium Historyczno-Urbanistyczne Miasta Białegostoku, Katalog Zabytków: Obszar poza Śródmieściem*, Białystok, spis 4, t. 5, 2011.

1.

LOKALIZACJA:

Krzyż – pomnik usytuowany przy ul. Zwycięstwa 20,
w obrębie działki o nr. geodezyjnym 496, N:53°8'10.78", E: 23°7'42.39".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski wykonany z czarnego granitu posadowiony na postumencie o dwóch uskokach. W niższej części postumentu znajduje się wyryta inskrypcja. Krzyż z postumentem usytuowane na dwustopniowym cokole z szarego granitu, w narożnikach ustawione granitowe słupki, połączone z trzech stron łańcuchami(1). Do krzyża prowadzi wyłożona polbrukiem aleja, obsadzona z dwóch stron krzewami. Za krzyżem znajduje się wklęsła murowana ściana z napisem: CHWAŁA BOHATEROM, oflankowanym dwiema odznakami 1. Pułku Piechoty Legionów. Na ścianie od zachodu zawieszono granitową tablicę upamiętniającą kpt. Józefa Marjańskiego(2), a od wschodu granitową tablicę w kształcie biało-czerwonej litery V, wyryto nazwiska 32 poległych w bitwie o Białystok w 1920 r.(3). Założenia dopełnia biało-czerwona flaga na szczycie muru z datą: 1920. W 2016 r. przy wejściu do założenia od strony ul. Zwycięstwa ustawiono płytę dziękczynną z brązowego granitu, ustawioną na prostopadłościennym cokole, z wyrytą inskrypcją(4).

CZAS POWSTANIA: 1931, 2005, 2011, 2015, 2016 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

1) postument krzyża:

CZEŚĆ / WALECZNYM ŻOŁNIERZOM / Z I-go P. P. LEGIONÓW
/ POLEGŁYM W WALCE / Z BOLSZEVIKAMI / W OBRONIE
MIASTA BIAŁEGOSTOKU / 22 VIII 1920 //

2) tablica:

KAPITAN JÓZEF MARJAŃSKI //

3) tablica, strona biała:

KPT. JÓZEF MARJAŃSKI / PLUT. STANISŁAW PIEKARSKI / KPR.
FRANCISZEK WĄSIK / ST. LEG. ANDRZEJ JANIK / ST. LEG. JAN
NOWAK / LEG. APOLINARY CHĘTNIK / AUGUST FERSTER / JÓZEF
IWAŃSKI / WITOLD KALINOWSKI / JAKUB KOWALCZYK / WOJCIECH
KRYSIAK / LEON PRZEŻYCKI / PAWEŁ SŁOMIŃSKI / FRANCISZEK
SZCZEPANIK / JAN WŁAŻŁAK / WIKTOR ZALEWSKI //

tablica, strona czerwona:

PPOR. MICHAŁ SOJA / KPR. FRANCISZEK OKROJEK / KPR. STANISŁAW
WŁODARCZYK / ST. LEG. JÓZEF LESZCZYŃSKI / KAN. JAN
KIERECIŃSKI / LEG. JAN KOŻUSZEK / JERZY BRODIALIS / LUDWIG
JANCZEWSKI / ROMAN DŁUGOŁĘCKI / JULIAN GNIAZDOWSKI /
IGNACY PRZYSTUP / LEON ROŻENEK / JÓZEF SOBÓL / JAN TALAK
/ KONSTANTY TOMASZEWSKI / FRANCISZEK ŻEBROWSKI //

4) płyta:

PRZECHODNIU / WSPOMNIJ O TYCH KTÓRZY W PAMIĘTNYM
ROKU / BRONIĄC OJCZYZNY POLEGLI W BIAŁYMSTOKU / BITWA O
BIAŁYSTOK / 22 SIERPNIA 1920 R. / 1. BRYGADA PIECHOTY LEGIONÓW
PODCZAS OFENSYWY ZNAD WIEPRZA / ODCIEŁA W BIAŁYMSTOKU
DROGĘ ODWROTU WOJSK BOLSZEWICKICH / SPOD WARSZAWY I W
CIĘŻKICH WALKACH ODNIOŚŁA ZWYCIĘSTWO / NA POLU CHWAŁY
POLEGŁO 32 ŻOŁNIERZY / Z 1. I 5. PUŁKÓW PIECHOTY LEGIONÓW /
ORAZ 1. PUŁKU ARTYLERII POŁOWEJ LEGIONÓW / WŚRÓD NICH / KPT.
JÓZEF MARJAŃSKI ORAZ PPOR. MICHAŁ SOJA / CZEŚĆ ICH PAMIĘCI
/ WDZIĘCZNA / SPOŁECZNOŚĆ BIALEGOSTOKU / A. D. 2016 //

HISTORIA:

Krzyż wraz z całym założeniem upamiętniają 32 żołnierzy z 1. i 5. Pułku Piechoty Legionów oraz 1. Pułku Artylerii Polowej Legionów, którzy 22 sierpnia 1920 r. polegli w zwycięskiej bitwie o Białystok, stoczonej z wojskami bolszewickimi. Pierwsze upamiętniające bohaterów krzyże-pomniki, których obecny jest wierną repliką, powstały w wyniku działalności Komitetu Budowy Pomników, powołanego w Białymstoku w 1929 r. Zaplanowano wówczas wykonanie dwóch krzyży granitowych na postumentach, z inskrypcjami u podstawy, zlokalizowanych przy Szosie Żółtkowskiej: pierwszego w pobliżu ul. Choroszczańskiej i stacji kolejowej, a drugiego w pobliżu Rzeźni Miejskiej. Zostały one uroczyście odsłonięte 25 maja 1931 r.

Podczas okupacji sowieckiej w latach 1939-1941 pomniki zostały usunięte, chociaż ludzie szybko zastąpili je krzyżem drewnianym. Po II wojnie światowej w miejscu obecnego pomnika stał krzyż z zespalanych rur metalowych, obwiedzionych prętem metalowym, posadowiony na cokole betonowym o dwóch stopniach. Na krzyżu wisiała blasza-

na tabliczka z napisem: *Tu spoczywają nieznanzi żołnierze* (według ewidencji z 1977 r.).

Krzyż odnowiono w 1981 r. z inicjatywy ówczesnych przewodniczących białostockiej „Solidarności” – Stanisława Marczuka i Romana Wilka. Na metalowym ogrodzeniu przy krzyżu umieszczono metalowego Orła Białego, duże białoczerwone cyfry tworzące datę 1920 oraz tabliczkę z napisem: *Grób nieznanych żołnierzy poległych za ojczyznę w 1920 r.*

W 2005 r. wykonano obecną replikę krzyża-pomnika z 1931 r. W 2011 r. zrealizowano projekt pracowników Wydziału Planowania i Zagospodarowania Przestrzennego Urzędu Miejskiego w Białymstoku i staraniami Stanisława Marczuka i Romana Wilka zbudowano ścianę zamykającą założenie. W 2015 r. w miejscu tabliczek z nazwiskami 22 poległych umieszczono granitową literę V z 32 nazwiskami. W 2016 r. obok wejścia na teren założenia ustawiono granitową tablicę dziękczynną, ufundowaną przez mieszkańców Białegostoku.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977, s. nn.

M. Gajewski, *Dwa pomniki 1 Pułku Piechoty Legionów*, w: *Pomniki niepodległości*, red. B. Kuklik, Białystok 2008, s. 101-122.

Ulica Zwycięstwa. Pomnik Żołnierzy 1. Pułku Piechoty Legionów, w: *Katalog białostockich pomników, tablic pamiątkowych i miejsc pamięci narodowej*, Białystok 2015, s. 212-215.

http://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/1,35235,10474565,Dwa_krzyze_Legionistow__Przystanek_Bialystok.html

2.

LOKALIZACJA:

Krzyże usytuowane przy skrzyżowaniu ul. Antoniukowskiej i W. Broniewskiego, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 448/39, N: 53°8'35.01", E: 23°7'43.83".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Grupa krzyży z kapliczką:

- 1) krzyż łaćski metalowy z elementów kutych, posadowiony na kamiennym postumencie; od frontu do krzyża przymocowana prostopadłościenna kapliczka blaszana, przeszklona od przodu i ozdobiona na daszku koroną; wewnątrz figura Matki Bożej Niepokalanej.
- 2) krzyż łaćski metalowy z zespalanych rur, obwiedzionych na całej długości dodatkowymi prętami.

Ustawione na prostokątnej działce, otoczonej metalowym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych, na cokole betonowym. W obrębie działki znajduje się także betonowa (lastrykowa) płyta z inskrypcją.

CZAS POWSTANIA: XX w.

1) 1. poł. XX w.;

2) 4. ćw. XX w.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

1) na kamiennym postumencie:

BÓG / HONOR I OJCZYZNA//

oraz

Tu spoczywają żołnierze / którzy walczyli / o wolną ojczyznę w 1920r. //

2) na lastrykowej płycie:

OJCZYZNĘ / WOLNĄ / POBŁOGOSŁAW / PANIE//

HISTORIA:

Nie wiadomo, od kiedy krzyże były ustawiane w tym miejscu. Odnotowano relację, że pierwszy krzyż ustawiono jako pamiątkę wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. (nie ma jednak pewności, czy osoba relacjonująca nie miała na myśli krzyża z ul. Zwycięstwa – zob. nr 1). W końcu lat 70. XX w. w tym miejscu stał drewniany łaćński krzyż o wys. ok. 4,5 m, zwieńczony kowalskim kutym krzyżykiem, obok którego stał zachowany do dziś krzyż metalowy na kamiennym postumencie (1). Otaczało je uszkodzone ogrodzenie, a wokół rosły krzewy. Ówczesnie krzyże stały bliżej ul. Antoniukowskiej, skierowane frontem do niej.

Krzyż drewniany zastąpiono z czasem krzyżem metalowym (2). Mogło to mieć miejsce już po przemianach ustrojowych na przeł. I. 80. i 90. XX w., o czym świadczyła

inskrypcja na cokole, stojącym u stóp krzyża. Przed remontem skrzyżowania w 2009 r. na krzyżu wisiała też blaszana tabliczka z napisem: BÓG / HONOR / OJCZYZNA //. Do 2009 r. krzyże stały w odległości kilku metrów od skrzyżowania, frontem do ul. Antoniukowskiej. Po wspomnianym remoncie znalazły się w obecnej lokalizacji. Z krzyża metalowego (2) zdjęto tabliczkę, a lastrykową płytę położono z boku. W 2017 r. na krzyżu ponownie umieszczono metalową tabliczkę z krzyżem łacińskim i napisem: BÓG/HONOR I OJCZYZNA//, a pod nią kolejną z krzyżem łacińskim i napisem: Tu spoczywają żołnierze/ którzy walczyli/ o wolną ojczyznę w 1920 r.//. Informacja ta jednak nie jest gdziekolwiek potwierdzona. Obiekty stoją teraz frontem do ul. W. Broniewskiego.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977, s. nn.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorzuk, ok. 1976 r.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 139.

3.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy ul. Bacieczki 131, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1301/3, N:53°8'37.32", E: 23°5'17.01". Znajduje się blisko ogrodzenia, wykonanego z gęsto ułożonych, poziomych desek.

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy, kuty, posadowiony na cokole betonowym, pomalowanym farbą. Na przecięciu ramion krzyża pod półokrągłym blaszanym daszkiem figurka Chrystusa. Od frontu w postumencie płycina, w której wryta inskrypcja w języku rosyjskim. Wokół krzyża ustawione niskie czworoboczne ogrodzenie z wikliny.

CZAS POWSTANIA: 8 maja 1934 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

ОТ ГЛАДА ОГНЯ / ГРАДА и МЕЧА / ИЗБАВИ НАС / ГОСПОДИ
/ ЖИТЕЛИ ДЕР[ЕВНИ] / БАЦЕЧКИ / 1934 г. 8 мая //

Тлум. Od głodu ognia gradu i wojny wybaw nas Panie. Mieszkańcy wsi Bacieczki, 8 maja 1934 r.

HISTORIA:

Krzyż o charakterze wotywnym, postawiony z prośbą o Bożą opiekę przez mieszkańców wsi Bacieczki (od 1954 r. w granicach m. Białegostoku) na niezabudowanym placu na południowym krańcu wsi. W kontekście daty jego postawienia (8 maja) warto wspomnieć o ogromnym pożarze, który 7 maja 1934 r. spustoszył pobliskie miasteczko Starosielce. W pożarze spłonęło ponad 120 budynków mieszkalnych i gospodarczych. Być może wydarzenie to natchnęło mieszkańców Bacieczek do fundacji obiektu. Według współczesnych relacji, do krzyża odprowadzano zmarłych, których niesiono na cmentarz prawosławny w Starosielcach. Jeszcze w 1959 r. krzyż był odnotowany na mapie Białegostoku na pustej działce, z czasem „wchłonęła” go zabudowa ul. Bacieczki.

Krzyż jest objęty ochroną na podstawie zapisu w planie miejscowym zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części osiedla Bacieczki w rejonie ul. Bacieczki, zatwierdzonym uchwałą Rady Miejskiej Białegostoku nr XXXIV/418/08 z 24.11.2008 r. W 2015 r. na prośbę obecnych właścicieli posesji planowano przeniesienie krzyża z aktualnej lokalizacji na działkę o nr geodezyjnym 1047/1 przy wjeździe na ul. Bacieczki z Al. Jana Pawła II. Sprawa nie została dotychczas zakończona.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Groźny pożar na przedm. Starosielce, „Dziennik Białostocki” z dn. 8 maja 1934 r., s. 4.

Mapa 1960 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 141.

Studium, s. 5-6.

<http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/8977613,krzyz-z-1934-roku-uratowany-ma-stanac-u-zbiegu-al-jana-pawla-ii-i-ul-bacieczki,id,t.html> (dostęp: 09.10.2016 r.)

4.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przy skrzyżowaniu ul. Bacieczki i ul. Komisji Edukacji Narodowej, w pasie zieleni obok posesji na ul. Bacieczki 58/1, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1220/4, N: 53°9'3.24", E: 23°5'47.86".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łańciski metalowy, wykonany z elementów kutych i odlewanych, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek krzyża, o ramionach zakończonych lilijkami, posadowiony na granitowym postumencie o dwóch uskokach. W górnej części postumentu płaskorzeźbiony krzyż łańciski, w dolnej zawieszona odlewana tabliczka żeliwna z inskrypcją. Krzyż otoczony czworobocznym metalowym, kuto-odlewany ogrodzeniem z otwieraną bramką, na tralce bramki tabliczka z sygnaturą twórcy ogrodzenia (i zapewne krzyża): А. Вечерекъ / Белостокъ (A. Wieczorek / Białystok). Ogrodzenie ustawione na kamiennym cokole.

CZAS POWSTANIA: 7 czerwca 1899 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

ГОСПОДИ БОЖЕ / ИЗБАВИ НАСЪ ОТЪ / ГНИЪВА И НУЖДЫ /
СООРУЖЕНЪ 7. ЮНЯ 1899 г. / К. И. АНДРЕЙЧУКОМЪ //

Tłum. Panie Boże, zbaw nas od gniewu i biedy. Postawiony 7 czerwca 1899 r. [przez]
K. I. Andrejczuka.

HISTORIA:

Istniejący krzyż został ustawiony jako wotywny przez mieszkańca wsi Bacieczki K. I. Andrejczuka dnia 7 czerwca 1899 r. Krzyż i ogrodzenie powstały w Zakładzie Budowy Maszyn i Odlewni Żelaza (Машиностроительный и Чугунолитейный Заводъ), prowadzonym w Białymstoku przez fabrykanta Antoniego Hipolita Wieczorka (1844-1906) (zob. też nr 75). Według relacji, wystawcą krzyża był dziadek obecnego właściciela działki, pana Jerzego Andrejczuka. Granice posesji sięgały dalej na północ niż obecnie. Była oddzielona od sąsiedniej wąską drogą polną, a w jej narożniku postawiono krzyż. Na części dawnej nieruchomości została zbudowana obecna ul. M. Pietkiewicza. Podczas jej budowy krzyż przeniesiono do obecnej lokalizacji. Na fotografiach z lat 70. i 90. XX w. wokół krzyża widać rosnące drzewa.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedoreczuk, ok. 1976 r.), s. nn.
AAB, KMB, *Krzyże i kapliczki przydrożne na terenie parafii św. Kazimierza w Białymstoku*, l. 90. XX w., s. nn.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 141.
Studium, s. 7.

5.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy ul. Bacieczki 53b, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1227/2, N: 53°8'59.92", E: 23°5'47.09".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż prawosławny metalowy, wykonany z elementów kutych i odlewanych, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek krzyża, na zakończeniach belek lilijki. Na przecięciu ramion krzyża pasyjka. Posadowiony na granitowym postumencie o trzech uskokach, który ustawiono na dużym kamieniu. W górnej części postumentu znajduje się płytko wyżłobiona wnęka na święty obrazek przysłonięty szybką, poniżej żeliwna odlewana tabliczka z inskrypcją. Krzyż usytuowany jest na niewielkim wyniesieniu terenu i otoczony czworobocznym metalowym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych, niesygnowany, charakterystyczny dla przełomu XIX i XX w. Ogrodzenie jest umocowane w kamiennym cokole.

CZAS POWSTANIA: 24 lipca 1902 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

СЕЙ КРЕСТЬ СООРУЖЕНЬ / 24 ЮЛЯ 1902 ГОДА КРЕСТЬ- / ЯНАМИ
ДЕРЕВНИ БОТЕЧЕКЪ ВЪ ПА- / МЯТЪ ИЗБАВЛЕНИЯ ОТЪ МОРА. /
НЕ ПРИЙДЕТ КЪ ТЕБЪ ЗЛО / И РАНА НЕ ПРИБЛИЗИТСЯ ТЕЛЪСИ ТВОЕМУ. //

Thum. Ten krzyż wzniesiony 24 lipca 1902 r. przez chłopów ze wsi Bacieczki na pamiątkę wybawienia od moru (zarazy). [Nie przyjdzie do ciebie zło i rana nie zbliży się do twego ciała].

HISTORIA:

Krzyż o charakterze dziękczynnym, postawiony przez mieszkańców wsi Bacieczki jako wotum za ocalenie od epidemii choroby zakaźnej (tyfusu, ospy) w 1902 r. Został odnotowany na mapie miasta z 1959 r. Jest jednym z rzadkich przykładów krzyża prawosławnego użytego w krzyżu przydrożnym na terenie miasta. Jak inne krzyże w dawnej wsi Bacieczki (zob. nr nr 3, 4), na których znajdują się inskrypcje w języku rosyjskim, akcentuje on historię wsi. Bacieczki leżały w kluczu Fasty (Chwasty) należącym od XV stulecia do dóbr monasteru Zwiastowania NMP w Supraślu, rozgraniczonych od dóbr białostockich rzeką Białą. Dopiero w XVIII w. weszły w skład dóbr rodu Branickich. Większość miejscowej ludności pozostawała we wschodnim obrządku chrześcijaństwa, stąd inskrypcje w języku rosyjskim, które nie pojawiają się nawet na obiektach XIX-wiecznych w „katolickich” częściach (dawnych wsiach) miasta.

Krzyż jest objęty ochroną na podstawie zapisu w planie miejscowym zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części osiedla Bacieczki w rejonie ul. Bacieczki, zatwierdzonym uchwałą nr XXXIV/418/08 Rady Miejskiej Białegostoku z 24.11.2008 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 141.
Studium, s. 6-7

6.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w północnym narożniku niezabudowanej działki przy ul. Produkcyjnej (w sąsiedztwie posesji przy ul. Produkcyjnej 3), w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1195, N: 53°9'11.43", E: 23°6'25.04".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż granitowy z figurką Chrystusa na prostopadłościennym postumencie granitowym o dwóch uskokach, wypolerowanym od frontu, gdzie w górnej części wyryta inskrypcja. Krzyż z postumentem stoi na betonowym cokole, na którym ryta inskrypcja: BÓG Z WAMI. Otoczony metalowym czworobocznym ogrodzeniem w stylu modernistycznym, umocowanym na cokole betonowym (lastryko).

CZAS POWSTANIA: 1943 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

W KRZYŻU CIERPIENIE / W KRZYŻU ZBAWIENIE /
W KRZYŻU MIŁOŚCI / NAUKA! / 1943 R. //

HISTORIA:

Według relacji pana Tadeusza Ignatowskiego, mieszkańca ulicy Produkcyjnej, jest to drugi krzyż w tej lokalizacji. Wcześniej po północnej stronie dzisiejszej ul. Produkcyjnej stał drewniany krzyż, być może o metryce XIX-wiecznej. W latach 40. XX w. był już tak spróchniały, że mieszkańcy ówczesnej Kolonii Bacieczki chcieli wymienić go na nowy. Trwała okupacja niemiecka i po zgodę na wymianę krzyża trzeba było udać się władz okupacyjnych rezydujących w Choroszczy. Do krzyża (jako granicznego Kolonii Bacieczki) odprowadzani byli zmarli, niesieni na cmentarz katolicki św. Rocha w Białymstoku. Ponieważ konduktom nakazano poruszać się prawą stroną drogi (przy obowiązującym dwukierunkowym ruchu kołowym), nowy krzyż usytuowano po południowej stronie dzisiejszej ul. Produkcyjnej. Tradycji odprowadzania zmarłych do krzyża zaniechano dopiero w l. 50. XX w., kiedy wydano nakaz przewożenia ciał karawanem.

Oprócz tradycji ustnej, charakterystyczna data postawienia krzyża budzi pytanie, czy jego postawienie nie miało związku z jakąś zbrodnią wojenną, potajemnym pochówkiem itp. Krzyż został odnotowany na mapie miasta z 1960 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.; M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 140.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczyk, ok. 1976 r.

7.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy ul. Bacieccki 2 przy skrzyżowaniu ul. Bacieccki i ul. Produkcyjnej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 926/1, N: 53°9'20.1", E: 23°6'8.6".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż odlewany, żeliwny ażurowy dwustronny, od frontu z pasyjką na skrzyżowaniu belek krzyża, posadowiony na granitowym postumencie o trzech uskokach. W górnej części postumentu plastikowa prostokątna współczesna tabliczka z inskrypcją (zastąpiła wcześniejszą blaszaną), w dolnej części wyryta data: 1893. Cały krzyż i postument pomalowane zieloną farbą. Krzyż stoi w obrębie niewielkiej kwadratowej działki, wyłożonej polbrukiem i ogrodzonej metalowym płotem z elementów kutych i odlewanych. Na tralce bramki ogrodzenia miejsce po tabliczce z sygnaturą wykonawcy (prawdopodobnie zakład Antoniego Wieczorka).

CZAS POWSTANIA: 1893 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD / POWIETRZA / GŁODU / OGNIA I WOJNY / ZACHOWAJ NAS / PANIE 1893 //

HISTORIA:

Krzyż postawiony w związku z epidemią cholery, panującą w Europie w latach 1892-1894. Na Białostocczyźnie cholera pojawiła się w lipcu 1893 r. Prawdopodobnie krzyż został ufundowany przez społeczność osady Bacieczki Kolonia, w jej centralnej części, obok drogi wiodącej do wsi Bacieczki. Jest jednym z wielu śladów epidemii, które pozostały na terenie obecnego miasta (zob. też nr nr 9, 15, 42, 58, 60, 62). O morowej tradycji ustawiania krzyża pamiętają także współcześni mieszkańcy ul. Produkcyjnej. Wtórnie odprowadzano do krzyża zmarłych ze wsi Bacieczki, niesionych potem na cmentarze do Fast lub Białegostoku. W tym miejscu odbywały się także zebrania zwoływane przez sołtysa wsi.

Do wykonania krzyża użyto popularnego w 2. poł. XIX w. wzoru odlewanego krzyża nagrobkowego, z bogatym programem ikonograficznym. Obejmuje on (patrząc od podstawy krzyża): symboliczne przedstawienia czterech Ewangelistów (orła, wołu, lwa i anioła); tablice z Dekalogiem; monogramy maryjne (M) na zakończeniach ramion; kielich z Eucharystią w zwieńczeniu krzyża; na przecięciu belek Serce Jezusa oplecione koroną cierniową i otaczające je 4 putta tworzące glorię. Przedstawienia symboliczne są wkomponowane w ornamenty roślinne. Nie wiadomo, z jakiego zakładu pochodzi odlew, gdyż taki rodzaj krzyża był rozpowszechniany w całej Europie za pośrednictwem wzorników. Nie można wykluczyć, że powstał w największym zakładzie odlewniczym w Białymstoku, należącym do Antoniego Wieczorka. W jego fabryce powstały natomiast elementy ogrodzenia wokół krzyża.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 18 września*, „Kraj”, nr 39, 1893, s. 17.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 r., s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 139.

8.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na niezabudowanej posesji pomiędzy drogą wewnętrzną a posesją przy ul. Produkcyjnej 91, przy skrzyżowaniu ul. gen. F. Kleeberga i ul. Produkcyjnej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 507/4, N: 53°9'30.25", E: 23°5'46.98".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łańciski betonowy na betonowym postumencie o trzech uskokach, wspólnie pokryty w całości drobnym grysikiem. Na przecięciu ramion odlewana pasyjka, w górnej części postumentu tablica kamienna z inskrypcją. Krzyż usytuowany w obrębie kwadratowej działki otoczonej metalowym ogrodzeniem, na cokole betonowym.

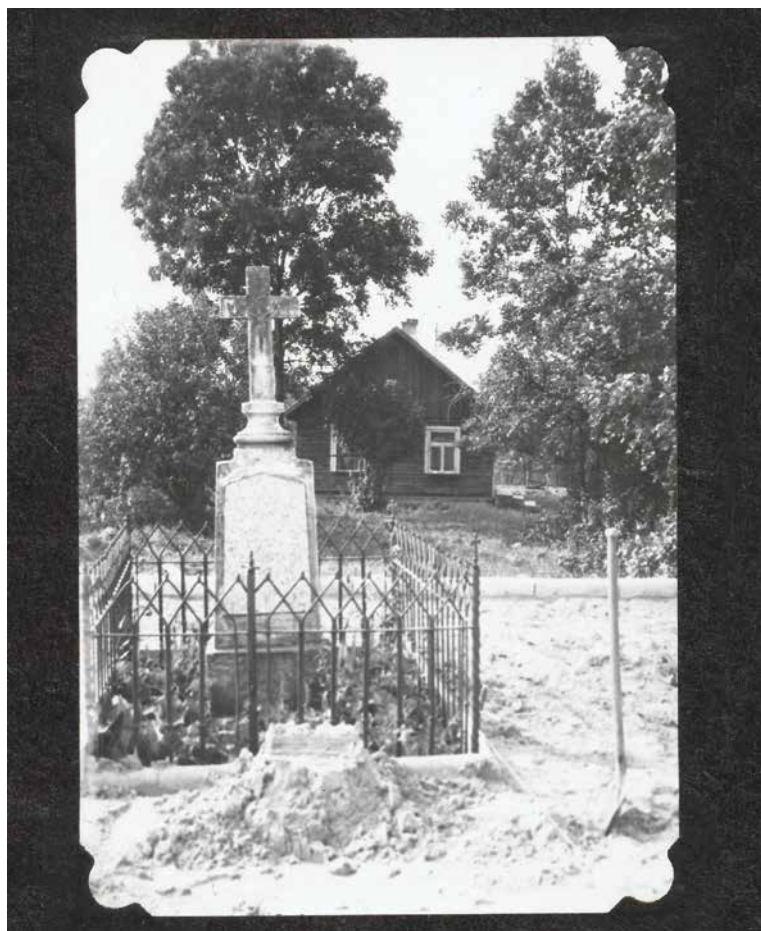
CZAS POWSTANIA: 1953 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

TU KRES / ZŁOŚCI MOICH / PRZY NOGACH / PRZYBITYCH / TWOICH / 1953 //

HISTORIA:

Według relacji pana Tadeusza Ignatowicza z ul. Produkcyjnej, krzyż postawiono w latach 20. XX w. podczas epidemii pryszczycy, dziesiątkującej krowy i świnie. Stał przy skrzyżowaniu ul. Produkcyjnej z ówczesną Szosą Północno-Obwodową, gruntownie przebudowanym w latach 90. XX w. Krzyż odnowiono w 1953 r. Początkowo stał po przeciwległej (niż aktualnie) stronie drogi, ale podczas przebudowy skrzyżowania został przeniesiony na miejsce, w którym znajduje się obecnie. Był krzyżem granicznym osady Kolonia Bacieczki i punktem odprowadzania zmarłych niesionych na cmentarz w Fastach.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*,
oprac. al. Mirosław Fiedorczyk, ok. 1976 r., s. nn.

AAB, KMB, *Krzyże i kapliczki przydrożne na terenie parafii św. Kazimierza w Białymstoku*, l. 90. XX w.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 140.

9.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przy skrzyżowaniu ul. Kozłowej i ul. Białostoczek w sąsiedztwie bloku przy ul. Białostoczek 9, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 793/12, N: 53°8'44.47", E: 23°9'7.56".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski drewniany, z żelaznym krzyżykiem kowalskim na zwieńczeniu; na przecięciu belek zawieszona odlewana figurka Chrystusa. Na belce umieszczona plastikowa tabliczka z inskrypcją. Stoi w obrębie kwadratowej działki, ogrodzonej wspólnym, stylizowanym płotem metalowym, z elementów kutych i odlewanych.

CZAS POWSTANIA: 1870, 1980, 2010 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

KRZYŻ TEN / POSTAWIONO / W ROKU 1870 / ODNOWIONO / W ROKU
1980 i 2010 / PRZEZ / MIESZKAŃCÓW / OSIEDLA / BIAŁOSTOCZEK //

HISTORIA:

Dzięki napisowi zachowanemu na krzyżu wiemy, że krzyż stał na tym starym skrzyżowaniu już w 1870 r. Prawdopodobnie był krzyżem rozstajnym, odnowionym przez mieszkańców Białegostoczku w 1980 r. Należy do najstarszych zachowanych na terenie miasta obiektów. W jego sąsiedztwie w 1893 r. postawiono krzyż choleryczny (zob. nr 10). Podobnie jak inne krzyże z ulicy Białostoczek (zob. nr nr 10-13), dzięki wspólnym działaniom Parafii Rzymskokatolickiej pw. Miłosierdzia Bożego w Białymstoku, Białostockiej Spółdzielni Mieszkaniowej oraz okolicznych mieszkańców, został odnowiony ok. 2010 r. i otrzymał nowe, stylizowane ogrodzenie.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977, s. nn.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*,

oprac. al. Mirosław Fiedorczyk, ok. 1976 r., s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 143-144

10.

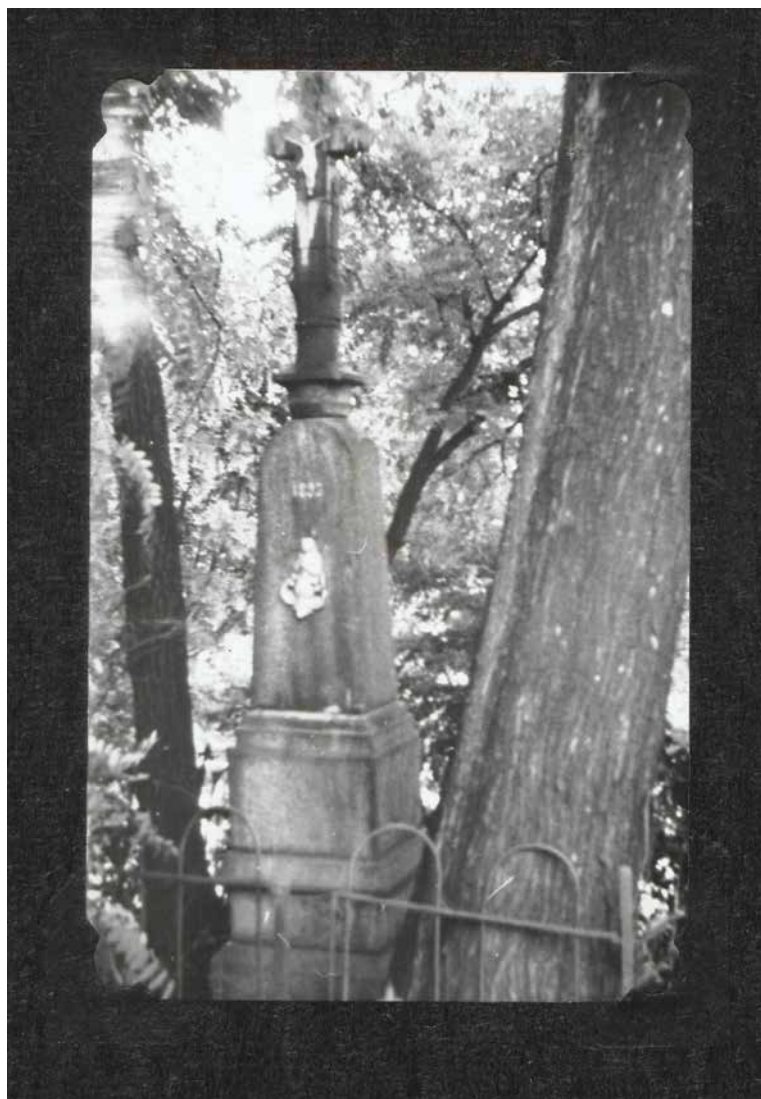
LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na „wyspie” skrzyżowania ul. Białostoczek i ul. Kozłowej, w centralnej części istniejącego tu skwerku, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 792/3, N: 53°8'45.04", E: 23°9'7.33".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński kamienny, z pasyjką na skrzyżowaniu ramion, u podstawy ozdobiony różnokształtnymi gzymsami. Posadowiony na postumencie kamiennym o trzech uskokach, zaakcentowanych gzymsami i ustawiony na współczesnym kamiennym cokole. W górnej części postumentu wyryta data: 1893 i zawieszona odlewana okrągła plakieta z wizerunkiem Matki Bożej Częstochowskiej. Krzyż stoi w obrębie kwadratowej działki, otoczonej współczesnym, stylizowanym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych. Od frontu i wokół krzyża został ułożony polbruk.

HISTORIA:

Miejsce, w którym stoi krzyż, stanowiło od wieków rozwidlenie dróg wiodących do wsi Białostoczek z miasta Białystok i położonych na południowy zachód wsi. Zanim postawiono krzyż, w sąsiedztwie rozstajów stał już (zachowany do dziś) krzyż drewniany (zob. nr 9). Obiekt z 1893 r. jest kolejnym śladem epidemii cholery, która nękała powiat białostocki w 1893 r., postawionym przez społeczność wsi Białostoczek z prośbą o uwolnienie od zarazy. W niegdysiejszej Kolonii Białostoczek ustawiono w tej samej intencji krzyż w 1892 r. (zob. nr nr 7, 9, 15, 42, 58, 60, 62). Krzyż stał w obrębie kwadratowej działki, ogrodzonej metalowym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych, wokół posadzono drzewa. Był zwrócony frontem na wschód.

Do czasu renowacji na początku XXI w. krzyż stał wewnątrz nieuporządkowanego, zarośniętego trójkątnego skweru, ograniczonego przebiegiem dróg. Podobnie jak inne krzyże z ulicy Białostoczek (zob. nr nr 9, 11-13), dzięki wspólnym działaniom Parafii Rzymskokatolickiej pw. Miłosierdzia Bożego w Białymstoku, Białostockiej Spółdzielni Mieszkaniowej oraz okolicznych mieszkańców, został odnowiony ok. 2010 r. i otrzymał nowe, stylizowane ogrodzenie. Uporządkowaniu przestrzeni wokół krzyża sprzyjał przeprowadzony w tym samym czasie remont skrzyżowania ul. Kozłowej i ul. Białostoczek. Dnia 18 kwietnia 2014 r., w Wielki Piątek przed godz. 15.00, dokonano uroczystego poświęcenia odnowionego krzyża i skweru. Efektem prac było uporządkowanie zieleni, wycięcie zbędnych krzewów, odsłonięcie krzyża i zwrócenie go frontem w kierunku południowo-wschodnim, aby witał ludzi wjeżdżających do miasta.

Krzyż jest objęty ochroną na podstawie zapisu w planie miejscowym zagospodarowania przestrzennego części osiedla Białostoczek w rejonie ul. Radzymińskiej i ul. Sokólskiej, zatwierdzonym uchwałą nr LXI/747/06 Rady Miejskiej Białegostoku z 25.09.2006 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977, s. nn.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*,

oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 r., s. nn.

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 18 września*, „Kraj”, nr 39, 1893, s. 17.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 144.

Skwer krzyża, „Zwiastun Miłosierdzia. Czasopismo Sanktuarium Miłosierdzia Bożego w Białymstoku”, nr 81, 2014, s. 15.

Studium, s. 9.

11.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pobliżu skrzyżowania ul. Radzymińskiej i ul. Białostoczek, na zachód od bloku przy ul. Białostoczek 22, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 972/4, N: 53°8'46.01", E: 23°9'7.17".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

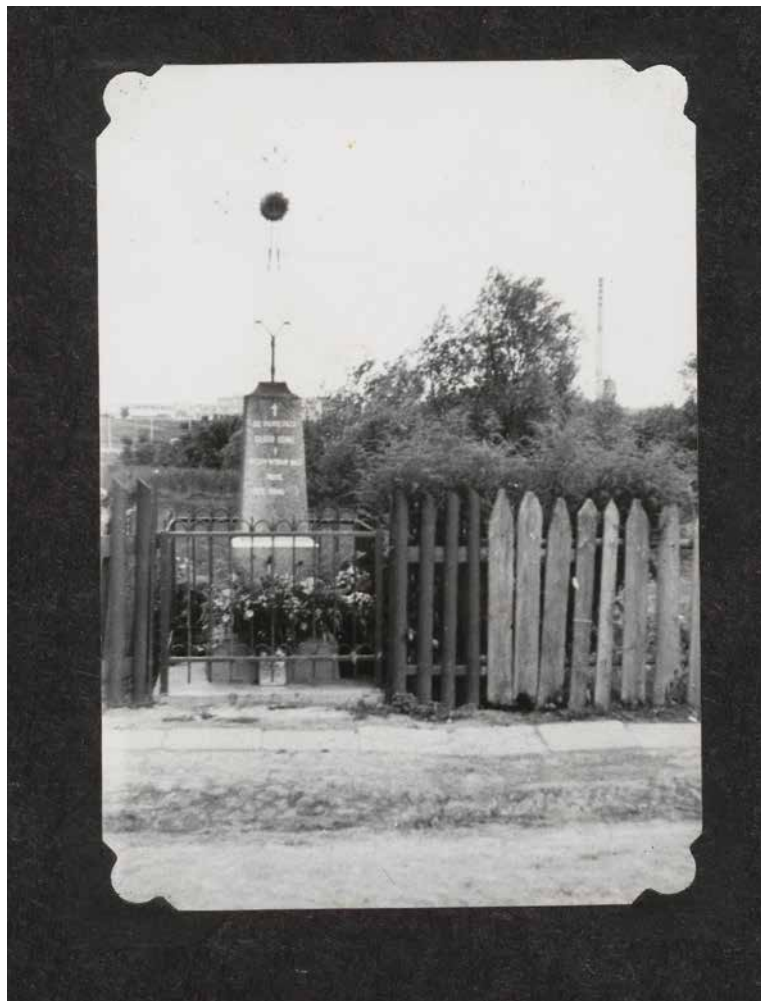
Krzyż łańciski metalowy, kuty, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wokół belek krzyża, z blaszaną okrągłą puszką z pasyjką, wmontowaną na skrzyżowaniu ramion. Krzyż został osadzony w granitowym postumencie o trzech uskokach, lekko zaokrąglonym u góry, ustawionym na prostopadłościennym betonowym cokole. W górnej części postumentu wryty krzyż i inskrypcja. Krzyż stoi w obrębie kwadratowej działki, w całości wybetonowanej i jest otoczony współczesnym, stylizowanym ogrodzeniem metalowym, z elementów kutych i odlewanych.

CZAS POWSTANIA: [28 stycznia?] 1918 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD POWIETRZA / GŁODU OGNIĄ / I / WOJNY
WYBAW NAS / PANIE / 1918 ROKU [28/1?] //

HISTORIA:

Krzyż ufundowano w centralnej części dawnej wsi Białostoczek na niezabudowanej działce (w 1977 r. ul. Białostoczek 42). W chwili fundacji ul. Radzymińska nie sięgała jeszcze do tego miejsca. Krzyż był zapewne prośbą o Bożą opiekę w trudnych czasach wojennych. Wcześniej (mimo, że układ inskrypcji na to wskazywał) nie było widać dziennej i miesięcznej daty ustawienia krzyża. Dopiero po renowacji obiektu, przeprowadzonej w ostatnich latach, ukazała się słabo czytelna data 28/1[?]. Jeśli została dobrze

odczytana, nie można oczywiście wiązać krzyża z intencją wdzięczności za odzyskanie przez Polskę niepodległości.

Krzyż został odnotowany na mapie miasta z 1937 r. i 1960 r. Podobnie jak inne krzyże z ulicy Białostoczek (zob. nr nr 9-10,12-13), dzięki wspólnym działaniom Parafii Rzymskokatolickiej pw. Miłosierdzia Bożego w Białymstoku, Białostockiej Spółdzielni Mieszkaniowej oraz okolicznych mieszkańców, został odnowiony ok. 2010 r. Otrzymał nowe, stylizowane ogrodzenie, w miejsce dotychczasowego pamiętającego lata 70. XX w.

Krzyż jest objęty ochroną na podstawie zapisu w planie miejscowym zagospodarowania przestrzennego części osiedla Białostoczek w rejonie ul. Radzymińskiej i ul. Sokólskiej, zatwierdzonym uchwałą nr LXI/747/06 Rady Miejskiej Białegostoku z 25.09.2006 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1937 r.; Mapa 1960 r.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977, s. nn.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*,

oprac. al. Mirosław Fiedoreczuk, ok. 1976 r., s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 144.

<http://www.poranny.pl/album-bialostocki/gal/5454392,tajemnicze-krzyze-na-bialostoczku-zdjecia,8252396,id,t,zid.html> (dostęp: 10.10.2016 r.)

Studium, s. 10-11.

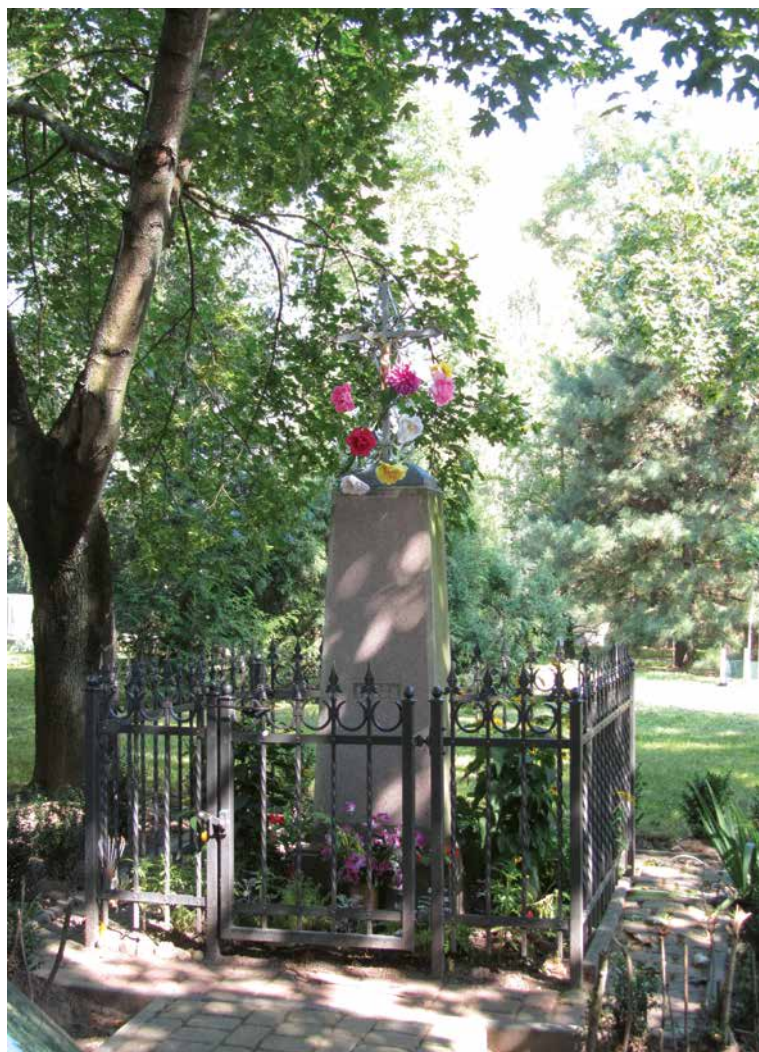
12.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na trawniku pomiędzy blokami przy ul. Białostoczek 24, 26 i 28, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 972/3, N: 53°8'48.57", E: 23°9'4.91".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński metalowy, kuty, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek krzyża, osadzony w postumencie granitowym, ustawionym na niskim kamiennym cokole. W centralnej części postumentu wyryta data: 1903 R. Usytuowany w obrębie kwadratowej działki, ogrodzonej współczesnym stylizowanym metalowym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych. Od chodnika do krzyża i wokół ogrodzenia ułożone dojskie z polbruku.

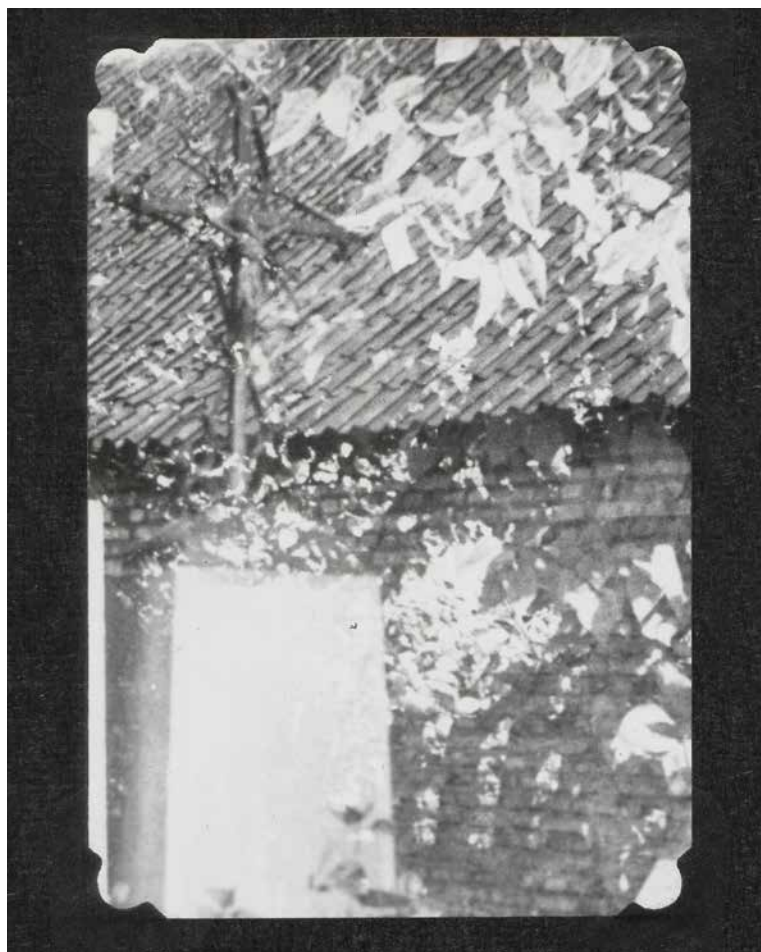

CZAS POWSTANIA: 1903 r.

HISTORIA:

Krzyż został ufundowany na posesji jednego z mieszkańców wsi Białostoczek w 1903 r. (w 1977 r. ul. Białostoczek 56), zapewne jako wotywny lub dziękczynny. Obecną lokalizację zawdzięcza przebudowie dawnej wsi w osiedle mieszkaniowe w l. 80. XX w. Po zniknięciu dawnej zabudowy krzyż otoczono ogrodzeniem z betonowych słupków, połączonych metalowymi rurami. Nie udało się odnotować żadnej związanej z obiektem relacji. Podobnie jak inne krzyże z ulicy Białostoczek (zob. nr nr 9-11, 13), dzięki wspólnym działaniom Parafii Rzymskokatolickiej pw. Miłosierdzia Bożego w Białymstoku, Białostockiej Spółdzielni Mieszkaniowej oraz okolicznych mieszkańców, został odnowiony ok. 2010 r. i otrzymał nowe, stylizowane ogrodzenie.

Krzyż jest objęty ochroną na podstawie zapisu w planie miejscowym zagospodarowania przestrzennego części osiedla Białostoczek w rejonie ul. Radzywińskiej i Sokólskiej, zatwierdzonym uchwałą nr LXI/747/06 Rady Miejskiej Białegostoku z 25.09.2006 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977, s. nn.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*,

oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 r., s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 144.

Studium, s. 9.

13.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w północnym narożniku skrzyżowania ul. Sokólskiej i ul. Białostoczek, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 557, N: 53°9'14.32", E: 23°6'0.39".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński kamienny z odlewaną pasyjką na skrzyżowaniu ramion, wyprofilowany u podstawy, posadowiony na kamiennym granitowym postumencie o trzech uskokach, który ustawiono na niskim cokole kamiennym. W górnej części postumentu od frontu wryty krzyżyk i inskrypcja. Krzyż ustawiony pod kątem w narożniku skrzyżowania, sam tworzy jeden z boków sześciobocznej działki; pozostałe boki ogrodzone metalowym stylizowanym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych.

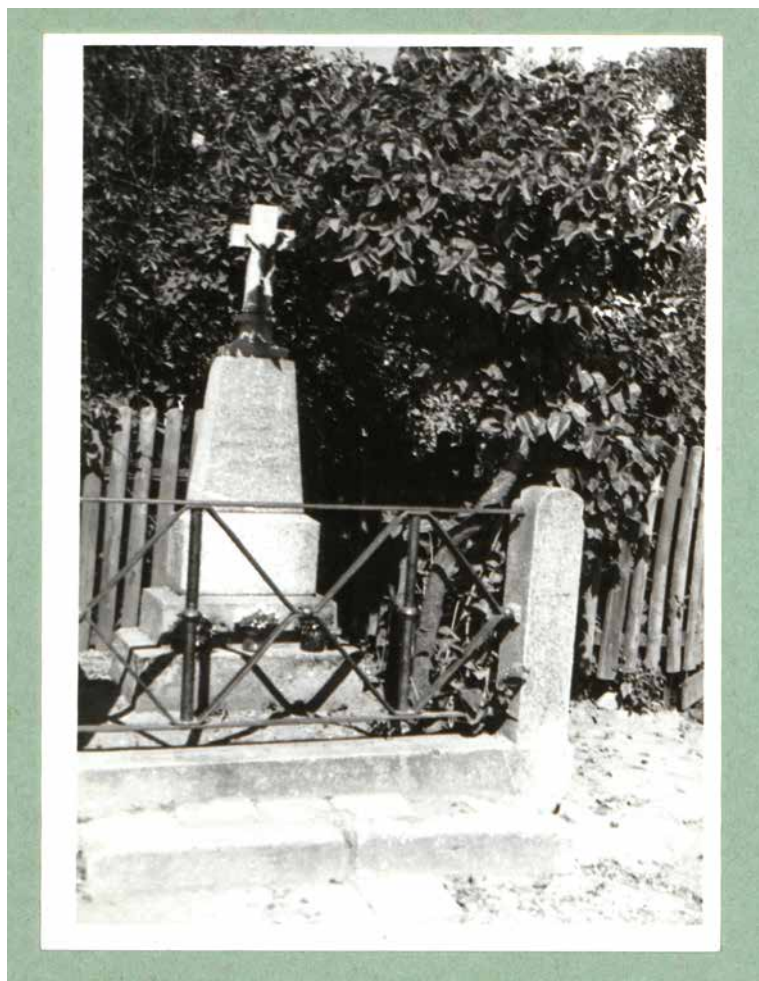
CZAS POWSTANIA: 26 listopada 1920 r., odnow. ok. 2010 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

Ot [!] zaraźliwych / chorób / zachowaj nas Boże / 1920 26/11 //

HISTORIA:

Inskrypcja znajdująca się na krzyżu wskazuje, że został postawiony przez mieszkańców dawnej wsi Białostoczek podczas epidemii jakiejś choroby zakaźnej. Stał w miejscu skrzyżowania dawnych wiejskich traktów. W latach 70. XX w. krzyż był ustawiony przy płocie posesji, frontem do ul. Sokólskiej i ogrodzony metalowym płotem z betonowymi słupami i podmurówką. Bliżej skrzyżowania został przeniesiony prawdopodobnie podczas budowy osiedla Białostoczek, która całkowicie zmieniła wygląd kilkusetletniej wsi. Podobnie jak inne krzyże z ulicy Białostoczek (zob. nr nr 9-12), dzięki wspólnym działaniom Parafii Rzymskokatolickiej pw. Miłosierdzia Bożego w Białymstoku, Białostockiej Spółdzielni Mieszkaniowej oraz okolicznych mieszkańców, został odnowiony ok. 2010 r. i otrzymał nowe, stylizowane ogrodzenie.

Krzyż jest objęty ochroną na podstawie zapisu w planie miejscowym zagospodarowania przestrzennego części osiedla Białostoczek w rejonie ul. Radzywińskiej i ul. Sokólskiej, zatwierdzonym uchwałą nr LXI/747/06 Rady Miejskiej Białegostoku z 25.09.2006 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977, s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 145.

<http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/5345128,przydrozne-krzyze-w-bialymstoku-mieszkanicy-o-nie-dbaja,id,t.html> (dostęp: 10.10.2016 r.)

Studium, s. 11-12.

14.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pobliżu skrzyżowania ul. Sokólskiej i ul. Tysiąclecia Państwa Polskiego, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 375, N: 53°9'16.66", E: 23°9'7.52".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćński drewniany, pozbawiony inskrypcji i ozdób, usytuowany w obrębie niewielkiej kwadratowej działki otoczonej współczesnym ogrodzeniem metalowym.

CZAS POWSTANIA: odnow. 1978 r., 1997 r.

HISTORIA:

Krzyż w tym miejscu kontynuuje wieloletnią tradycję. Zanim postawiono obecny, stał tu drewniany łaćniński krzyż, zwieńczony metalowym kowalskim krzyżykiem, według jednej z relacji z napisem: *Odnowiony w 1978 r.* Miał on starszą, sięgającą XIX w. metrykę. Na mapie Białegostoku i okolic z 1886 r. w miejscu tym, przy skrzyżowaniu polnych dróg stały dwa krzyże. Na mapie miasta z 1937 r. odnotowano krzyż, usytuowany po przeciwległej stronie ulicy Sokólskiej. Mieszkańcy Białegostoczku pamiętają, że protestowano przeciwko usunięciu krzyża podczas budowy obecnej ul. Tysiąclecia Państwa Polskiego. Poprzednik dzisiejszego obiektu (określany *starym krzyżem*) w 1997 r. został poddany renowacji i przeniesiony do kościoła parafialnego pw. Miłosierdzia Bożego w Białymstoku. Został ustawiony między kolumnami kaplicy z obrazem i relikwiami bł. ks. Michała Sopoćki. W jego miejscu na zakończenie misji parafialnych w 1997 r. został poświęcony nowy, obecny krzyż.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.

Mapa 1937 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 145.

<http://milosierdzie.archibial.pl/parafia/> (dostęp: 10.10.2016 r.)

<http://www.poranny.pl/album-bialostocki/gal/5454392,tajemnicze-krzyze-na-bialostoczku-zdjecia,8252396,id,t,zid.html> (dostęp: 10.10.2016 r.)

15.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przed domem na posesji przy ul. Tysiąclecia Państwa Polskiego 31, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 76/9, N: 53°9'19.14", E: 23°9'8.04".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński kamienny z figurką Chrystusa na wysmukłym postumencie granitowym o trzech uskokach, ustawiony na cokole kamiennym o dwóch uskokach. U podstawy krzyża wyryta słabo widoczna data: 1892.

CZAS POWSTANIA: 1892 r.

HISTORIA:

Krzyż postawiony w związku z epidemią cholery, panującą w Europie w latach 1892-1894. Na Białostocczyźnie cholera pojawiła się w lipcu 1892 r. Prawdopodobnie krzyż został ufundowany przez mieszkańców posesji, na której stoi. Został oznaczony na mapie miasta z 1937 r. Jest jednym z wielu śladów epidemii, które pozostały na terenie obecnego miasta (zob. też nr nr 7, 9, 42, 58, 60, 62). Nie odnotowano żadnej relacji na jego temat.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 15 lipca*, „Kraj”, nr 30, 1892, s. 10.

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 21 lipca*, „Kraj”, nr 33, 1892, s. 9.

Mapa 1937 r.

16.

LOKALIZACJA:

Kapliczka usytuowana na pniu brzozy, rosnącej w sąsiedztwie Pomnika Ks. Jerzego Popiełuszki przy Placu Jana Pawła II, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1743/1, N: 53°7'53.71", E: 23°9'52.91".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

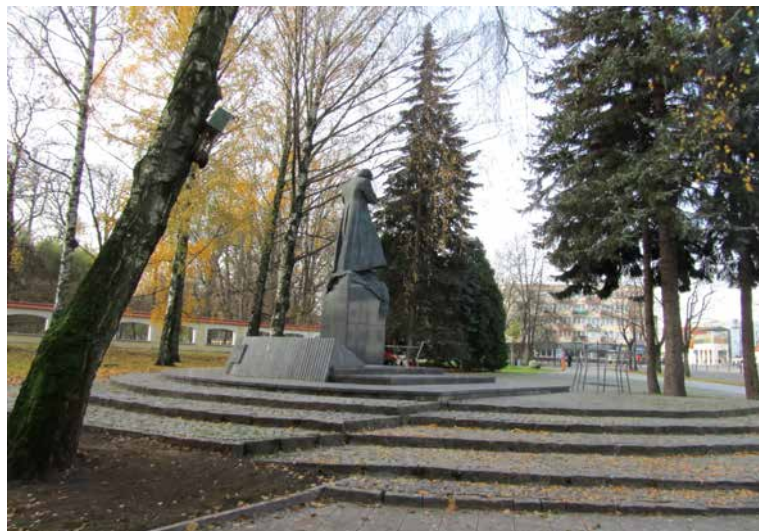
Kapliczka nadrzewna, ażurowa, w formie czterech toczonej drewnianych kolumniek wspierających dwuspadowy blaszany daszek, z pasyjką w szczycie. Wewnątrz kapliczki znajduje się drewniany krzyż z figurką Chrystusa.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Nie udało się ustalić okoliczności powstania ani autora kapliczki. Podobne obiekty (o formie zbliżonej lub uproszczonej) można znaleźć na terenie parków Planty i Konstytucji 3 Maja (zob. nr nr 18, 40, 41). Niektóre są zlokalizowane w sąsiedztwie pomników (np. przy Pomniku 42. Pułku Piechoty lub, nieistniejąca już, przy Pomniku Katyńskim w Parku Konstytucji 3 Maja).

17.

LOKALIZACJA:

Obiekt znajduje się w części boskietowej ogrodu górnego Pałacu Branickich i zamyka jedną z osi widokowych dawnej rezydencji, usytuowany w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1742/2, N: 53°7'42.27", E: 23°9'51.88".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Ściana murowana tynkowana, po bokach oflankowana pilastrami, zwieńczona gzymsem o dwóch uskokach, przykryta dachem pulpitywym krytym dachówką. W centralnej części ścianki znajduje się ostrołukowa wnęka, w której umieszczono malowane przedstawienie Matki Bożej Ostrobramskiej, po bokach ozdobione dekoracjami roślinnymi.

CZAS POWSTANIA: ok. 1750 r., 1927 r., odnow. w latach 2004-2005

HISTORIA:

Parawan ogrodowy z malowanym przedstawieniem Matki Bożej Ostrobramskiej, zwany „Ścianką Neogotycką”, powstał około 1750 r. Początkowo był tylko obiektem architektonicznym, zamykającym oś widokową wiodącą z pałacowego apartamentu Izabeli z Poniatowskich Branickiej, który jednocześnie zasłaniał wejście do piwnic zlokalizowanych pod Altaną Chińską. W czasach Jana Klemensa Branickiego w ścianie była półkolistą zamkniętą niszą, w której znajdował się fresk o nieznanym obecnie temacie. W 4. ćw. XVIII w. Izabela Branicka dokonała zmiany łuku niszy na ostrołukowy.

Parawan był wielokrotnie remontowany. W okresie międzywojennym białostocki malarz Józef Blicharski namalował we wnęce wizerunek Matki Boskiej Ostrobramskiej, a wokół dekoracyjne ornamenty kwiatowe, zwieńczone główkami aniołów. Przypuszcza się, że miało to miejsce po koronacji wileńskiego obrazu w lipcu 1927 r. Kolejna restauracja ścianki miała miejsce przed wybuchem II wojny światowej, kiedy usunięto dekoracyjne ornamenty roślinne, a w niszy wykonano nowy obraz Matki Bożej, przypisywany malarzowi Eugeniuszowi Kazimirowskiemu. Zniknął on bez śladu po II wojnie światowej.

W latach 2004-2005, z inicjatywy Komitetu Obywatelskiego Odbudowy Kaplicy Matki Boskiej Ostrobramskiej, miasto zleciło prace obejmujące uporządkowanie i wzmocnienie skarpy wokół ścianki, wykonanie izolacji fundamentów i nowych tynków z odtworzeniem pierwotnej kolorystyki. Prace budowlano-konserwatorskie wykonała białostocka firma Hydrobud Sp. z o.o. W niszy odtworzono wizerunek Matki Bożej Ostrobramskiej, inspirowany znanym z zachowanej fotografii przedstawieniem autorstwa Józefa Blicharskiego. Obraz i dekoracje roślinne wokół namalował konserwator dzieł sztuki Maciej Dąbrowski z Białegostoku.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

J. Koller-Szumski, S. Wicher, *Ostatnie prace remontowo-konserwatorskie na terenie założenia pałacowo-ogrodowego Branickich i ich finansowanie*, w: *Ogród Branickich w Białymstoku. Historia rewaloryzacji*, red. A. Pieciul, J. Koller-Szumski, S. Wicher, Białystok 2011, s. 98-99.

J. Samusik, *Ogrody Branickich w Białymstoku*, „Spotkania z Zabytkami” 2009, nr 4, s. 9.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 19.

http://www.ogrodbranickich.bialystok.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=111 (dostęp: 30.10.2016 r.)

18.

LOKALIZACJA:

Kapliczka usytuowana na pniu dębu, rosnącego przy Alei Zakochanych w Parku Planty, w części przy fontannie (południowy narożnik), w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1764/5, N: 53°7'35.01", E: 23°9'59.9".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Kapliczka deskowa, nadrzewna, w formie wydłużonego pięciokąta, zwieńczona dwuspadowym daszkiem o ozdobnie wyciętej krawędzi, z zamocowanym drewnianym krzyżem łaćńskim z odlewaną figurką Chrystusa Ukrzyżowanego.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Nie udało się ustalić okoliczności powstania ani autora kapliczki. Podobne obiekty (o formie zbliżonej lub bardziej skomplikowanej) można znaleźć na terenie parków Plan-ty i Konstytucji 3 Maja (zob. nr nr 16, 40, 41).

19.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na pętli autobusowej przy skrzyżowaniu ul. Wiewiórczej i ul. Myśliwskiej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 738, N: 53°6'36.02", E: 23°12'0.49".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy z figurą Chrystusa na skrzyżowaniu ramion, posadowiony na betonowym cokole. U stóp krzyża ustawiona współczesna, drewniana ludowa rzeźba bł. siostry Faustyny Kowalskiej. Na belce krzyża zawieszona fotografia św. Jana Pawła II. Krzyż jest ustawiony frontem w kierunku wschodnim, w obrębie kwadratowej działki, ogrodzonej metalowym płotem.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w. (przed 1982 r.)

HISTORIA:

Możliwe, że tradycja ustawiania krzyża w tym miejscu sięga zamierchłej przeszłości. Istniejące tu rozstaje dróg oznaczono już na mapie z 1825 r., a w 1870 r. odwzorowano przy nich krzyż. Obecny krzyż został uwzględniony w ewidencji z lat 80. XX w. Nie udało się jednak zebrać żadnych relacji na jego temat.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy rok 1982*, s. nn.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 145-146.

20.

LOKALIZACJA:

Obiekt znajduje się na terenie parku przy Pałacu Lubomirskich w Dojlidach na południe od pałacu i parkingu przy nim, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 777/7, N: 53°6'32.79", E: 23°12'15.92".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Rozczłonkowany na trzy części nagrobek betonowy (lastrykowy) wraz z obramowaniem betonowym wokół pola grobowego; zachowany postument o dwóch uskokach, na którego górnej części znajduje się wyryta inskrypcja (częściowo uszkodzona), górna część postumentu wraz z podstawą niezachowanego krzyża odłamana, obecnie ustawiona w obrębie pola grobowego.

CZAS POWSTANIA: 1969 r. (? nie ma pewności co do prawidłowości odczytania roku)

HISTORIA:

W 1856 r. dobra dojlidzkie zostały wykupione przez Aleksandra Kruzenszterna, syna Iwana. Ukończył on liceum w Carskim Siole, po czym podjął pracę w Ministerstwie Spraw Zagranicznych. W 1832 r. skierowany do pracy w Warszawie, później jako senator w randze tajnego radcy stanu, a od 1876 r. rzeczywisty radca stanu. Po przejściu na emeryturę osiadł w Dojlidach, gdzie na terenie dawnego folwarku dojlidzkiego w drugiej połowie lat 60. XIX w. wybudował nową okazałą rezydencję o charakterze renesansowej willi włoskiej. Zmarł w Dojlidach w 1888 r. i tu najpewniej został pochowany (miejsce pochówku nie jest znane). Drogą spadkobrania majątek dojlidzki przeszedł na jego naj-

starszą córkę Zofię (po mężu Rüdiger). Po 1919 r. nie przyjęła ona obywatelstwa polskiego i zamieszkała w Bad Liebenstein. Dlatego w 1921 r. Dojlidy zostały wykupione przez Polsko-Amerykański Bank w Krakowie i Towarzystwo Leśno-Przemysłowe, a w 1922 r. nabył je książę Jerzy Rafał Lubomirski. Lubomirski pozostawał właścicielem do 1939 r. W latach 1941-1944 w Pałacu mieściła się siedziba Ericha Kocha, szefa administracji cywilnej okręgu białostockiego. W 1946 r. pałac i gospodarstwo przekazano na potrzeby I Liceum Gospodarstwa Wiejskiego w Białymstoku, którego prężna działalność przyczyniła się do przekształcenia placówki w 1975 r. w Zespół Szkół Rolniczych. W latach 1966-1969 szkoła otrzymała nową siedzibę w sąsiedztwie pałacu Lubomirskich, gdzie funkcjonuje po dziś dzień.

Nie wiadomo, kim była kobieta o imieniu Anna, pochowana na terenie parku pałacowego w 1969 r., ani dlaczego pochowano ją właśnie w tym miejscu. Inskrypcja wykonana na postumencie nagrobka jest w języku rosyjskim, co może wskazywać na prawosławne wyznanie zmarłej. Być może była związana ze szkołą, np. była jedną z pracownic szkoły (?). Z fotografii pochodzących ze zbiorów Miejskiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku widać, że jeszcze w 2009 r. fragmenty nagrobka były rozrzucone w okolicy pola grobowego. Obecnie zostały uporządkowane i złożone w jednym miejscu.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

[nazwisko nieczytelne] АННА / ПР. 76 ЛЕТ / [У]МЕРЛА Д. 13 IV 1969
Г. / МИР ПРАХУ. ЕЙ ПАМЯТ. ОТ / [МУ]ЖА И ЗЯТЯ И ДОЧКИ //

Thum. [nazwisko nieczytelne] Anna, przeżyła 76 lat, zmarła 13 kwietnia 1969 r. Pokój prochom. Jej pamięć. Od męża, zięcia i córki.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

E. Bończak-Kucharczyk, J. Maroszek, K. Kucharczyk, *Katalog parków i ogrodów zabytkowych dawnego województwa białostockiego*. Stan z 1988 roku. Część szczegółowa, t. I, Białystok 2000, s. 42-44. http://www.zsrckp.pl/historia_szkoly.php (dostęp: 13.11.2016 r.)

21.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przy skrzyżowaniu ul. A. Mickiewicza i ul. Grabowej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 57/1, N: 53°5'36.85", E: 23°11'37.41".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łąciński drewniany, posadowiony na niskim cokole betonowym, u podstawy wzmocniony metalowym rusztowaniem; na przecięciu ramion figurka Chrystusa. W dolnej części belki pionowej pilśniowa prostokątna ramka z przeszklonym frontem, w której znajduje się karton z inskrypcją. Krzyż stoi na lekkim wyniesieniu terenu, w obrębie kwadratowej, wybrukowanej działki, otoczonej metalowym płotem. Do krzyża prowadzą schody o 7 stopniach.

CZAS POWSTANIA: 1. poł. XX w., odnow. 1999 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

BÓG / HONOR / OJCZYŻNA / W HOŁDZIE / ŻOŁNIERZOM / POLSKIM
/ POLEGŁYM W TYM LESIE / W SIERPNIU 1920 R. / W OBRONIE /
OJCZYŻNY / 11 XI 1999 R. PARAFIA DOJLIDY / ZARZĄD DRÓG UM
BIAŁYSTOK / PIERWSZY TZW. „BIAŁY KRZYŻ” / UPAMIĘTNIAJĄCY ICH
OFIARĘ / ZOSTAŁ ZBRODNICZĄ RĘKĄ / OBALONY W 1940 ROKU. //

HISTORIA:

Pierwszy krzyż w tym miejscu postawiono w okresie międzywojennym. Upamiętniał on groby żołnierzy poległych podczas wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. Istniał w tym miejscu do roku 1940, kiedy zniszczył go za namową Sowieców jeden z mieszkańców pobliskich Olmont. Krzyż odnowiono z inicjatywy mieszkańca Dojlid pana Stanisława Michalewicza w 1999 r., podczas trwania Peregrynacji Krzyża Papieskiego na terenie Archidiecezji Białostockiej. Krzyż odbudowali miejscowi parafianie przy wsparciu Zarządu Dróg Urzędu Miejskiego w Białymstoku i Nadleśnictwa Dojlidy. Został ustawiony 11 listopada 1999 r., a następnie 14 listopada poświęcony przez śp. ks. Stanisława Zdziecha, proboszcza Parafii Rzymskokatolickiej pw. Niepokalanego Serca Maryi w Białymstoku, w obecności około 300 osób z Białegostoku i okolic.

Charakterystyczna lokalizacja krzyża przypomina nie tylko o poległych w obronie Ojczyzny w 1920 r., ale także o trudnej do oszacowania liczbie ofiar zbrodni komunistycznych, rozstrzelanych na terenie Lasu Solnickiego w latach 1945-1947. Dokonywano w nim egzekucji m.in. na skazańcach z białostockiego więzienia, a także grzebano zwłoki zamordowanych w więzieniu i Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego. W 1996 r. szczątki niektórych osób zostały ekshumowane. Ofiary reżimu komunistycznego, zamordowane i pochowane w tej części miasta, w 2014 r. zostały upamiętnione pomnikiem, zlokalizowanym przy skrzyżowaniu ul. 11 Listopada i ul. Letniska.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Białystok: nowy krzyż po 59 latach „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej 1999, nr 4, s. 308-309.
M. Zwolski, *Śladami zbrodni okresu stalinowskiego w województwie białostockim*, Białystok 2013, s. 352-359.
Katalog białostockich pomników, tablic pamiątkowych i miejsc pamięci narodowej, Białystok 2015, s. 28-29.

22.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pobliżu skrzyżowania ulic: św. Proroka Eliasza, F. Karpińskiego, Zalesie i Dojlidy Górne, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1001/23, N: 53°6'6.76", E: 23°12'40.18".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

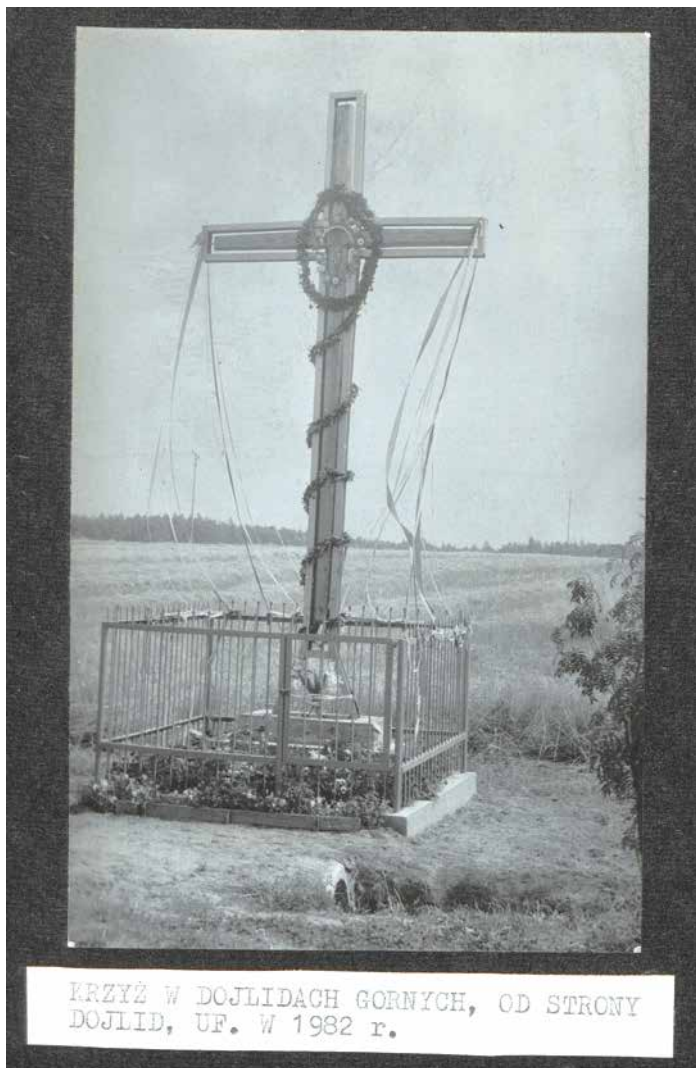
Krzyż łaćski drewniany w obramowaniu z listew metalowych, z figurą Chrystusa na skrzyżowaniu ramion, posadowiony na betonowym cokole o dwóch uskokach. Usytuowany w obrębie kwadratowej działki wysypanej żwirem, otoczony metalowym ogrodzeniem z prętów.

CZAS POWSTANIA: 1982 r.

HISTORIA:

Według ewidencji krzyży i kapliczek na terenie parafii Dojlidy, krzyż w tym miejscu został ufundowany w 1982 r., a więc w czasie stanu wojennego. Jeden z mieszkańców Dojlid wspominał, że miało to miejsce już po trzeciej wojnie, tj. po transformacji ustrojowej w 1989 r. Fundatorami byli okoliczni mieszkańcy, być może krzyż miał upamiętniać wydarzenia z najnowszej historii Polski.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy rok 1982*, s. nn.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 146.

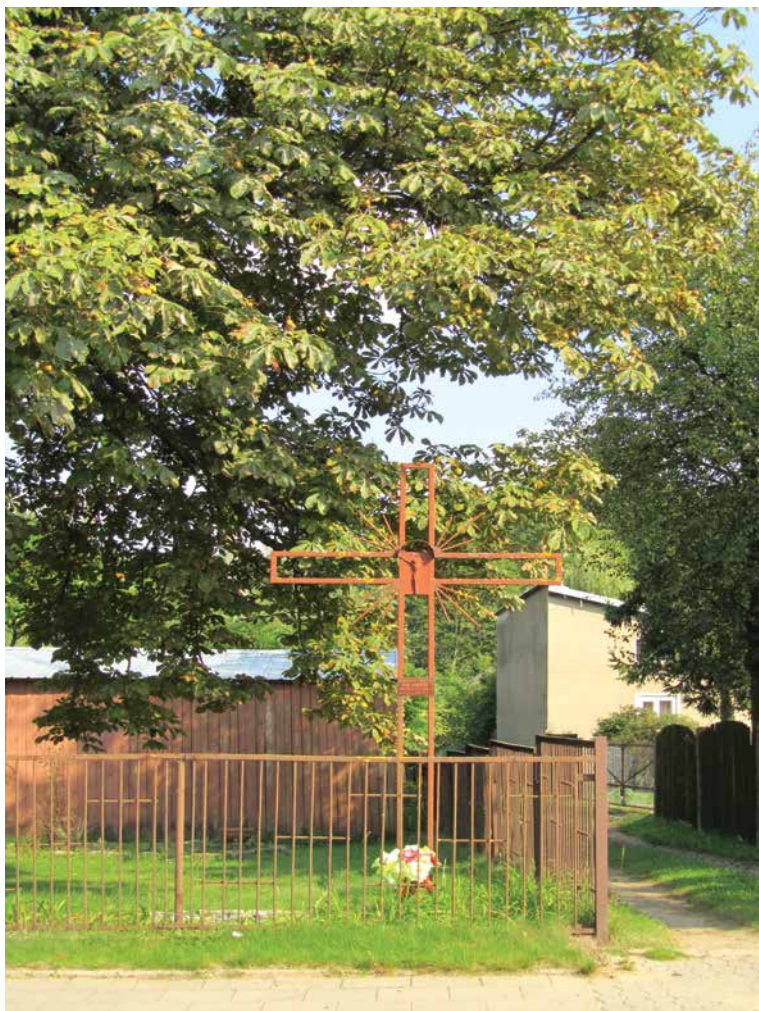
23.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku posesji przy ul. Dojlidy Górne 39, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 68/5, N: 53°5'50.27", E: 23°12'37.64".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćński z listew metalowych, na przecięciu ramion figura Chrystusa pod półkolistym daszkiem, w połowie wysokości belki pionowej tabliczka metalowa z inskrypcją. Krzyż posadowiony na niskim betonowym cokole.

CZAS POWSTANIA: 1999 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

Któryś za nas cierpiał rany / JEZU CHRYSSTE / zmiłuj
się nad nami. / Dojlidy Górne 1912-1999 //

HISTORIA:

Zgodnie z inskrypcją krzyż został ustawiony w 1999 r. i zastąpił krzyż drewniany z 1912 r. Poprzedni obiekt zachował się na fotografii wykonanej w l. 80. XX w. W pamięci mieszkańców nie przetrwały żadne relacje związane z krzyżem, oprócz tego, że stał w tym miejscu już przed I wojną światową. W 1959 r. krzyż stał w słabo jeszcze zabudowanym terenie.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1959 r.

AAB, KMB, *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy rok 1982*, s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 146.

24.

LOKALIZACJA:

Krzyż i kapliczka usytuowane na posesji przy ul. Dojlidy Górne 52, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 543/7, N: 53°5'44.11", E: 23°12'38.44".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Grupa obiektów:

- 1) krzyż łaćski metalowy, kuty, charakterystyczny dla 1. poł. XX w., posadowiony na drewnianym słupie, będącym pozostałością krzyża drewnianego.
- 2) kapliczka słupowa drewniana, prostopadłościenna, o przeszklonych ścianach i dwuspadowym daszku blaszanym, ustawiona na drewnianym słupie, wewnątrz figura Matki Bożej Fatimskiej.

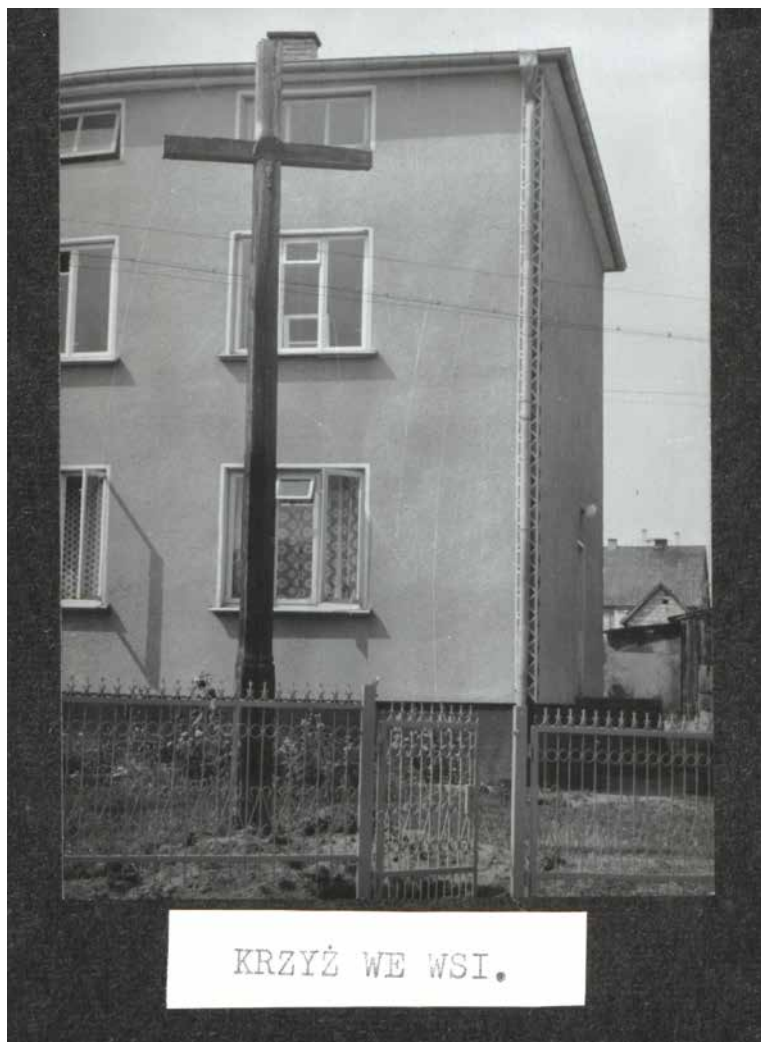

CZAS POWSTANIA: XX w.

HISTORIA:

Obecny krzyż i kapliczka są co najmniej drugimi w kolejności obiektami, stojącymi w tym miejscu. Zgodnie z relacją właścicieli posesji, stały tam dwa krzyże drewniane, jeszcze XIX-wieczne i słupowa kapliczka. Jeden z krzyży był już bardzo zniszczony, kiedy w l. 80. XX w. budowano dom na posesji. Mieszkańcy przynieśli z cmentarza porzucony krzyż metalowy i wmontowali w górnej części krzyża (1). Spiłowano także drugi krzyż drewniany, a na szczycie belki umieszczono współczesną kapliczkę (2). Nie wiadomo, co stało się ze starszym obiektem. Na mapie z 1960 r. został odznaczony tylko stojący tu krzyż, na jeszcze niezabudowanym terenie. W ewidencji z lat 80. XX w. udokumentowano jeden z krzyży drewnianych (1) sprzed wymiany jego górnej części oraz słupową kapliczkę. Intencja postawienia krzyży nie jest znana.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.

AAB, KMB, *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy rok 1982*, s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 147.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 168.

25.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy ul. Dojlidy Górne 62 w pobliżu ogrodzenia, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 536, N: 53°5'39.02", E: 23°12'40.92".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćński metalowy z elementami kutymi i odlewanymi, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek i owalną blaszaną puszką z pasyjką. Posadowiony na prostokątnym postumencie granitowym, w którego górnej części wyryte litery *S. P.*, poniżej prostokątna płytko wyżłobiona wnęka na święty obrazek, u dołu słabo czytelna data 1907.

CZAS POWSTANIA: 1907 r.

HISTORIA:

Nie udało się zebrać żadnych relacji związanych z krzyżem. Mieszkańcy pamiętają, że stał w tym miejscu już przed I wojną światową, co potwierdza data na postumencie. Być może wyryte litery S. P. oznaczają skrót „Świętej Pamięci”, a krzyż miał upamiętniać jakąś osobę zmarłą. Obiekt został oznaczony na mapie miasta z 1960 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.

AAB, KMB, *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy rok 1982*, s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 147.

26.

LOKALIZACJA:

Krzyż stojący na chodniku obok posesji przy ul. Dojlidy Górne 63, w pobliżu jej skrzyżowania z ul. Stoczni Gdańskiej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 172/8, N: 53°5'37.71", E: 23°12'40.44".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski betonowy (lastrykowy) z odlewaną pasyjką, posadowiony na lastrykowym postumencie o trzech uskokach. Na postumencie wyryta data 1959.

CZAS POWSTANIA: 1959 r.

HISTORIA:

Krzyż o nieznanym historii, być może zastąpił wcześniejszy krzyż wotywny. Nie udało się zebrać relacji na jego temat, nie został także uwzględniony w ewidencji sporządzonej w latach 80. XX w.

27.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w północno-wschodniej części skrzyżowania ul. Brzoskwiniowej i ul. Dojlidy Górne, obok posesji ul. Dojlidy Górne 133A, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 234/11, N: 53°5'26.75", E: 23°12'39.61".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćński metalowy z elementami kutymi i odlewanymi, ozdobiony esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek, na przecięciu ramion krzyża pasyjka. Posadowiony na betonowym postumencie o trzech uskokach, pomalowanym farbą, na którym wyryta jest inskrypcja.

CZAS POWSTANIA: 1935 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

ŚWIĘTY / ANTONI POCIESZ / W NIESZCZĘŚCIU / CAŁĄ
RODZINĘ. / 1935 / WIERNY / J. KOROLCZUK //

HISTORIA:

Prawdopodobnie jest to pierwszy krzyż ustawiony w tym miejscu z prośbą o pocieszenie w nieszczęściu. Zwraca uwagę wezwanie do św. Antoniego Padewskiego, patrona dzieci, małżeństw, narzeczonych oraz ludzi i rzeczy zagubionych, szczególnie czczonego w kościele parafialnym pod jego wezwaniem w Niewodnicy Kościelnej. Krzyż został oznaczony na mapie z 1960 r., stał wówczas przy skrzyżowaniu polnych dróg, w prawie niezabudowanym terenie. Na fotografii z lat 80. XX w. widoczny jest krzyż stojący w obrębie metalowego ogrodzenia, które otaczało krzyż jeszcze w 2006 r. Obecnie ogrodzenie zostało usunięte, a krzyż nieznacznie przesunięty w stronę płotu pobliskiej posesji, co wynika z przeprowadzonej w ciągu ostatnich lat modernizacji skrzyżowania. Nie udało się zebrać żadnych relacji na temat obiektu.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.

AAB, KMB, *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy rok 1982*, s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 148.

28.

LOKALIZACJA:

Kaplica usytuowana przy ul. Dojlidy Górne 90, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 144, N: 53°5'29.93", E: 23°12'39.65".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Kaplica murowana, tynkowana, na planie prostokąta, krótszym (wschodnim) bokiem przylegająca do ulicy Dojlidy Górne. Nakryta dwuspadowym dachem krytym blachą. Fasada trójosiowa: na osi środkowej ostrołukowe wejście, nad nim prostokątna nisza z drewnianą prostopadłościenną kapliczką, z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego. Po bokach wejścia dwa ostrołukowe okna. Fasada zwieńczona trójkątnym szczytem z trzema pseudowieżyczkami, zakończonymi żelaznymi kutymi krzyżkami kowalskimi. Do wejścia prowadzą czterostopniowe schody. W elewacjach bocznych znajdują się dwa ostrołukowe okna, po jednym z każdej strony; w elewację zachodnią u podstawy jest wmurowany duży granitowy głaz. Wewnątrz znajduje się współczesny ołtarzyk z figurą Matki Bożej Niepokalanej oraz wizerunki Jezusa Miłosiernego i Matki Boskiej Częstochowskiej.

CZAS POWSTANIA: 1956 r.

HISTORIA:

Kaplica pw. św. Jana Chrzciciela została wzniesiona przez mieszkańców wsi Dojlidy Górne w 1956 r. jako dziękczynienie za ocalenie od pożaru, który wybuchł we wsi 24 czerwca 1941 r. Parafianie czczą też św. Jana jako patrona miejscowości, a erygowana w 2001 roku parafia rzymskokatolicka w Dojlidach Górnych nosi jego wezwanie. Została oznaczona na mapie wsi z 1959 r.

Nieco inną wersję dziejów kaplicy relacjonowali okoliczni mieszkańcy. Według nich w miejscu, gdzie dzisiaj stoi kaplica, w 2. poł. XIX w. istniały dwa drewniane krzyże, duży kamień (kamień z krzyżem?) oraz figura Matki Bożej. W czasie I wojny światowej wzniesiono tu kaplicę, w której ścianę wmurowano wspomniany kamień, widoczny w zachodniej ścianie współczesnego budynku. W trakcie II wojny światowej kaplica została spalona, a po wojnie w latach 50. XX w. odbudowana. Obecnie jest miejscem zgromadzeń modlitewnych, odprawiania nabożeństw majowych, czerwcowych i różańcowych.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.

AAB, KMB, *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy rok 1982*, s. nn.

<http://dojlidyparafia.pl/index.php/o-parafii/historia-parafii> (dostęp: 10.10.2016 r.)

Schematyzm Archidiecezji Białostockiej 2014, Białystok 2014, s. 143.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 147-148.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 168.

29.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przy skrzyżowaniu ul. Dojlidy Górne i ul. Halickiej, na niezabudowanym terenie pod lasem, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 4/59, N: 53°4'40.02", E: 23°12'44.68".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Współczesny krzyż łaciński z figurą Chrystusa, wyrzeźbiony w górnej części prostopadłościennego obelisku z polerowanego brązowego granitu, poniżej wyryta inskrypcja. Ustawiony na niskim cokole granitowym o trzech uskokach. Krzyż otoczony metalowym czworobocznym płotkiem.

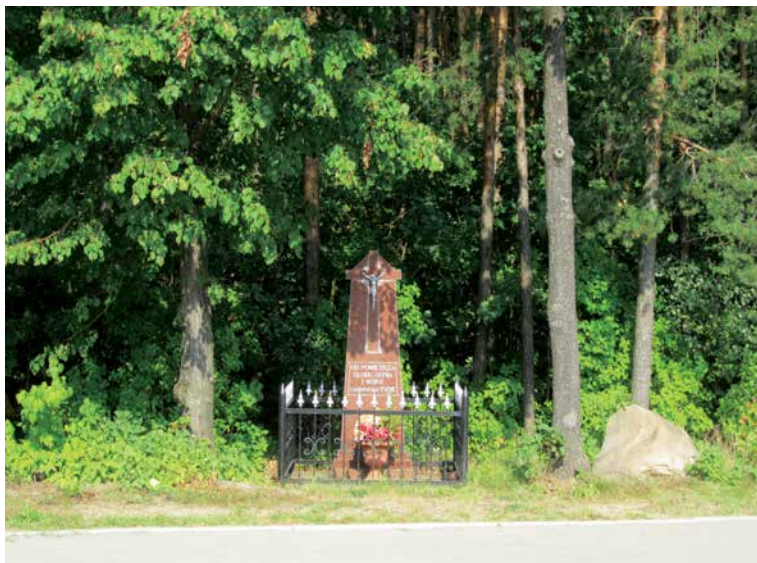
CZAS POWSTANIA: XX/XXI w.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD POWIETRZA / GŁODU, OGNIA / I WOJNY / ZACHOWAJ NAS PANIE //

HISTORIA:

Współczesny krzyż, ustawiony przy rozstajach dróg, w dopiero budującej się części miasta. Nie wiadomo, czy kontynuuje tradycję stawiania krzyża w tym miejscu, czy też dopiero ją zapoczątkował. W ewidencji z lat 80. XX w. zamieszczono fotografię krzyża betonowego (lastrykowego) z podobnym wezwaniem, usytuowanego pod lasem przy drodze do Halickich, nie ma jednak pewności, czy chodzi o krzyż w tym samym miejscu.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy rok 1982*, s. nn.

30.

LOKALIZACJA:

Obiekty usytuowane przy ul. Zabłudowskiej 59B przy rozstajach bezimiennych dróg, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 357/7, N: 53°5'51.69", E: 23°13'53.81.

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Grupa obiektów:

- 1) krzyż łaćski metalowy.
- 2) kapliczka stojąca murowana z cegły klinkierowej, z przeszkloną gablota i szklanym daszkiem zwieńczonym krzyżem, w której figura św. Antoniego Padewskiego, współczesna.

CZAS POWSTANIA: przeł. XX/XXI w.

HISTORIA:

Nie udało się ustalić żadnych relacji związanych z obiektami. Krzyż prawdopodobnie ustawiono w miejscu wcześniejszego drewnianego.

31.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji plebanii Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Kazimierza Królewicza w Białymstoku przy ul. Leszczykowej 8 na wyniesieniu terenu wraz z krzyżem z 1981 r. (zob. nr 32), w obrębie działki o nr. geodezyjnym 801/2, N: 53°8'57.04", E: 23°7'22.54".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż betonowy (lastrykowy) na postumencie o trzech uskokach, posadowiony na betonowym cokole. Na skrzyżowaniu ramion krzyża figura Chrystusa, od frontu na postumencie wyryta inskrypcja.

CZAS POWSTANIA: 26 sierpnia 1920 r., 1958 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD POWIETRZA / GŁODU I WOJNY / ZACHOWAJ
NAS / PANIE / 26 VIII 1920 R. //

HISTORIA:

Krzyż upamiętnia wydarzenia z 20 sierpnia 1920 r., kiedy 16 osób z Białegostoku i okolic zostało rozstrzelanych bez sądu przez bolszewików przy ówczesnej Szosie Obwodowej. Mieszkańcy wsi Dziesięciny, z których niektórzy potajemnie obserwowali egzekucję, poruszeni tragedią ślubowali Matce Bożej, że nie zapomną o okrutnym mordzie, będą się modlić za zabitych, a co roku w święto Matki Boskiej Częstochowskiej (26 sierpnia) ofiarowywać mszę św. w ich intencji. W centralnej części wsi na posesji państwa Drucejków (ob. ul. Dziesięciny 27) postawili drewniany krzyż na pamiątkę tego wydarzenia. W końcu lat 50. XX w. część działki, na której stał krzyż, została odsprzedana państwu Toczydłowskiemu. Wówczas drewniany krzyż zastąpiono obecnym, ufundowanym ze składek mieszkańców i ponownie ustawiono na posesji Drucejków. W 1958 r. krzyż został poświęcony. Na postumencie umieszczono inskrypcję, która (ze względu na ówczesne władze) nie nawiązywała wprost do wydarzeń z 1920 r., ale była zrozumiała dla mieszkańców Dziesięcin. W 2014 r. córka państwa Drucejków, Dorota Słupek, sprzedała nieruchomość przy ul. Dziesięciny 27. Aby zapobiec usunięciu krzyża, przeniesiono go do obecnej lokalizacji na plac przy plebanii, na wzgórzu obok krzyża z 1981 r. (zob. nr 32). 15 sierpnia 2015 r. krzyż został ponownie poświęcony przez arcybiskupa białostockiego Stanisława Szymeckiego.

Historia powstania krzyża zachowała się dzięki relacji mieszkańców dawnej wsi Dziesięciny: Franciszka Gil-Gilewskiego i jego synowej Józefy Gil-Gilewskiej, która przekazała ją swojej wnuczce Annie Małgorzacie Płońskiej.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże i kapliczki przydrożne na terenie parafii św. Kazimierza w Białymstoku*, l. 90. XX w., s. nn.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 150.

A. M. Płońska, *Śladami naszej lokalnej historii*, „Kazimierz. Miesięcznik parafii św. Kazimierza Królewicza w Białymstoku”, nr 1, 2015, s. 10-11.

32.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na szczycie wzgórza na terenie plebanii Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Kazimierza Królewicza w Białymstoku przy ul. Leszczynowej 8, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 801/2, N: 53°8'56.79", E: 23°7'22.62".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż z listew metalowych, z wyobrażeniem korony cierniowej na przecięciu belek, posadowiony na postumencie z kamieni polnych łączonych zaprawą.

CZAS POWSTANIA: 1981 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

1981 / TU MODLILIŚMY / SIĘ O WOLNOŚĆ / OJCZYZNY
/ I KOŚCIOŁA / SOLIDARNOŚĆ //

HISTORIA:

Krzyż został ustawiony w miejscu licznych wydarzeń związanych z działalnością białostockiej „Solidarności” oraz budową kościoła parafialnego pw. św. Kazimierza Królewicza w Białymstoku. Dnia 3 maja 1981 r. na wzgórzu przy ul. Leszczykowej stanął polowy ołtarz oraz brzozy krzyż przewiązany biało-czerwoną szarfą, przy których odbyła się uroczysta msza św. celebrowana przez ks. Bogdana Maksimowicza, proboszcza erygowanej w 1977 r. parafii św. Kazimierza. Podczas mszy został poświęcony plac pod budowę „Pomnika Solidarności”, ale także nowego kościoła parafialnego. Dnia 21 czerwca 1981 r. na wzgórzu stanęły 3 krzyże brzozy, obok trybuny z ołtarzem i projektem pomnika, nawiązującego formą do pomnika Trzech Krzyży w Wilnie. Podczas mszy poświęcono sztandar NSZZ „Solidarność” Regionu Białystok. W 1983 r. rozpoczęto budowę kościoła pw. św. Kazimierza według projektu inż. arch. Jana Krutula, który w stanie surowym oddano w 1984 r. Dopiero w 1996 r. na skwerze przed kościołem stanął „Pomnik Solidarności”, autorstwa rzeźbiarza Jerzego Grygorczuka.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

A. Szot, *W tym znaku zwyciężysz. Krzyże i sztandary NSZZ „Solidarność” Region Białystok (sierpień 1980 – 13 grudnia 1981)*, Białystok 2006, s. 27-66.

Białystok. Parafia pw. św. Kazimierza Królewicza, w: *Schematyzm Archidiecezji Białostockiej 2014*, Białystok 2014, s. 149.

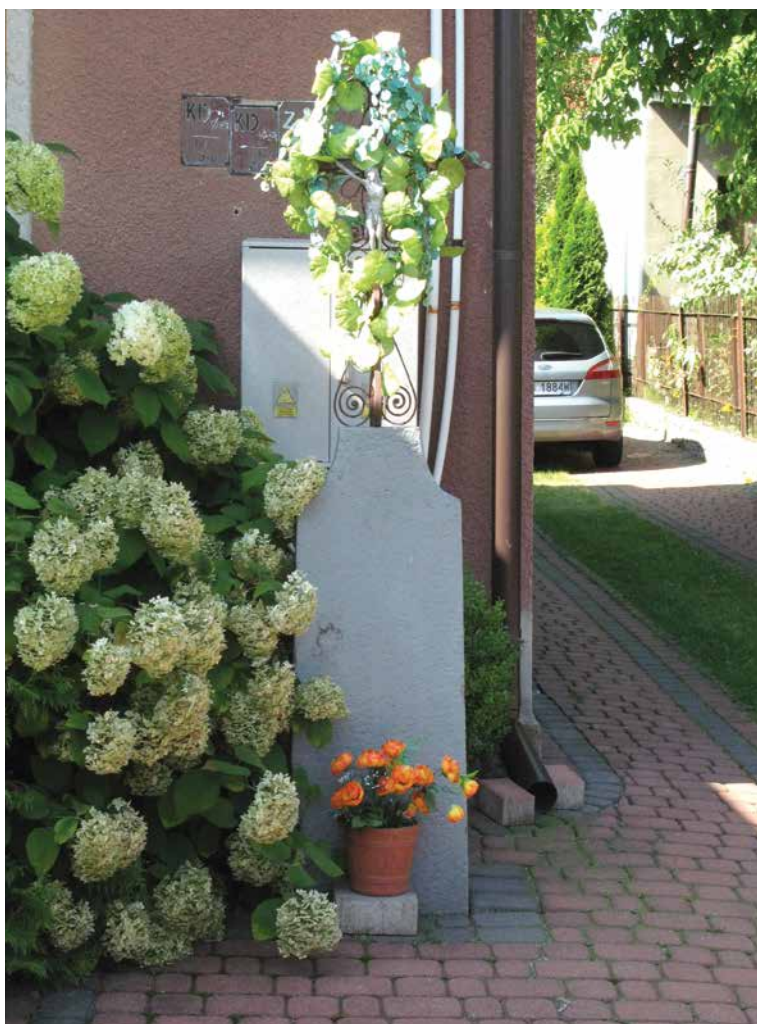
33.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany obok domu na posesji przy ul. Gajowej 21, w sąsiedztwie skrzyżowania ul. Gajowej i ul. Dziesięciny, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 886/3, N: 53°8'54.75", E: 23°7'34.26".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż metalowy kuty, wzdłuż belek krzyża ozdobiony esownicami z taśmy żelaznej, belki zakończone lilijkami, posadowiony na kamiennym postumencie o dwóch uskokach, pomalowanym farbą.

CZAS POWSTANIA: pocz. XX w.

HISTORIA:

Pierwotnie krzyż stał w miejscu dzisiejszego skrzyżowania ul. Dziesięciny i ul. Gajowej. Został zaznaczony na mapie Białegostoku z 1937 r. Był otoczony ogrodzeniem (w l. 70. XX w. z siatki metalowej), przy którego narożnikach rosły cztery jesiony (por. nr nr 47, 49). Podczas budowy drogi w l. 80. XX w. krzyżowi groziła likwidacja. Wówczas na prośbę ks. proboszcza Bogdana Maksimowicza mieszkańcy obecnej posesji przy ul. Gajowej 21 przenieśli krzyż na swoją działkę. Po 2008 r. krzyż przesunięto w bezpośrednie sąsiedztwo domu (wcześniej stał na podjeździe). Według relacji krzyż postawił jako dziękczynienie jeden z mieszkańców wsi Dziesięciny. Nie wiadomo jednak, czy był to pierwszy obiekt w tym miejscu. Mógł być to także krzyż rozstajny przy skrzyżowaniu prowadzącym do kształtującej się od 2. poł. XIX w. wsi Dziesięciny.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

- AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 r., s. nn.
AAB, KMB, *Krzyże i kapliczki przydrożne na terenie parafii św. Kazimierza w Białymstoku*, l. 90. XX w., s. nn.
Mapa 1937 r.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 150.
Studium, s. 32.

34.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pasie chodnika przy ul. Gajowej 110,
w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1726/17, N: 53°9'29.69", E: 23°6'51.67".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski żelazny, kuty, ażurowy, o licznych zdobieniach (wolutowych, symbolicznych kłosach zbóż, krzyżykach łaćskich przy zakończeniach belek). Na skrzyżowaniu belek w okrągłym obramieniu wizerunek Chrystusa Ukrzyżowanego, w asyście dwóch aniołków po bokach, wokół gloria z kutych prętów. Krzyż posadowiony na postumencie kamiennym, wykonanym z gładkiego granitowego o ozdobnie wyprofilowanych bokach, od frontu postument posiada kwadratową płytkę wyżłobioną wizerunkiem Matki Bożej Częstochowskiej i przedstawienie wypukłego rzeźbionego krzyża na postumencie. Krzyż stoi w obrębie kwadratowej działki, ogrodzonej metalowym kutym płotem, autorstwa tego samego kowala, co krzyż.

CZAS POWSTANIA: koniec XIX w. (przed 1886 r.?)

HISTORIA:

Krzyż jest ciekawym przykładem regionalnego rzemiosła ludowego. Jest drugim w okolicy przykładem krzyża, wykonanego przez miejscowego kowala o nazwisku Pruszkowski. Według relacji mieszkańców Zawad został ufundowany podczas epidemii choroby zakaźnej, być może w tym samym czasie, co drugi z krzyży (por. nr 73). Krzyż widnieje w tym miejscu już na mapie z 1886 r., a także został oznaczony w 1960 r. Teren wokół krzyża jest zagospodarowywany dopiero w ostatnich latach. Podczas remontu ulicy położono chodnik, w który wkomponowano krzyż wraz z ogrodzeniem.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.

Mapa 1960 r.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczyk, ok. 1976 r., s. nn.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 159.

35.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pasie chodnika przy ul. Gajowej (na odcinku między ul. gen. S. Maczka i ul. Wiśniową), w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1726/15, N: 53°9'30.99", E: 23°6'51.39".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek i lilijkami na zakończeniach ramion; na skrzyżowaniu belek owalna blaszana puszka z figurką Chrystusa. Posadowiony na granitowym, ozdobnie wyprofilowanym od góry postumencie, w którym znajduje się prostokątna wyżłobiona wnęka z obrazkiem Matki Bożej Ostrobramskiej pod szkłem. Postument ustawiony na niskim cokole betonowym o dwóch uskokach. Krzyż stoi w obrębie kwadratowej wybetonowanej działki w pasie chodnika, otoczonej metalowym ogrodzeniem z 4. ćw. XX w.

CZAS POWSTANIA: przeł. XIX/XX w., 2. poł. XIX w. (postument), 1. poł. XX w. (krzyż)

HISTORIA:

Krzyż w zbliżonej lokalizacji odnotowano na mapie z 1886 r. W pobliżu znajdowało się skrzyżowanie dawnych polnych dróg (obecnych ulic), wiodących z Antoniuka i Wysokiego Stoczku do wsi Zawady. Krzyż oznaczono także na mapie z 1960 r. Być może jego wystawienie było związane z wybuchem epidemii jakiejś choroby zakaźnej. Wcześniej otoczony był metalowym ogrodzeniem, charakterystycznym dla przeł. XIX i XX w., które wymieniono w ostatniej ćwierci XX w. na obecne. Teren wokół krzyża jest zagospodarowywany dopiero w ostatnich latach. Podczas remontu ulicy położono chodnik, w który wkomponowano krzyż wraz z ogrodzeniem.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 r., s. 8.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 159.

Studium, s. 33.

36.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na wydzielonej działce w narożniku parkingu przy ul. Gajowej, w pobliżu pętli autobusowej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1780/13, N: 53°9'18.63", E: 23°7'3.3".

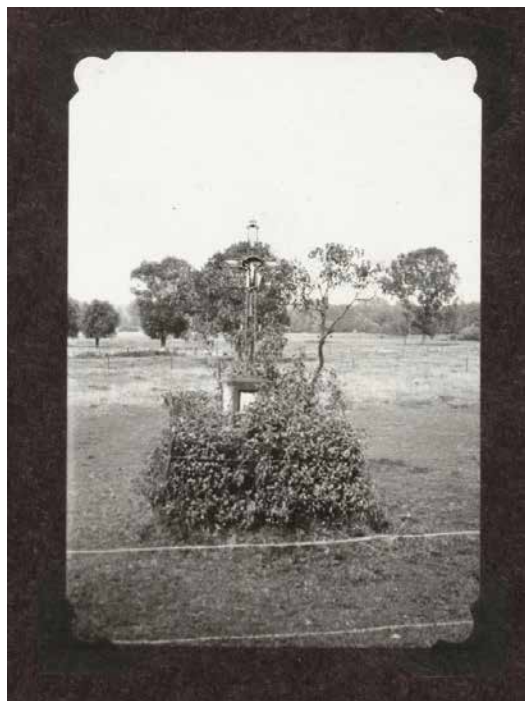
MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćński metalowy, ażurowy, z elementami kutymi i odlewanymi, z pasyjką na skrzyżowaniu belek i lilijkami na ich zakończeniach. Posadowiony na granitowym postumencie o trzech uskokach. W górnej części postumentu prostokątna płytko wyżłobiona wnęka z wizerunkiem Niepokalanego Serca Maryi oraz wyryta data: 1906; przy podstawie postumentu od frontu znajduje się odlewana tabliczka z sygnaturą wykonawcy krzyża: G. BLAWUSCH / BIAŁYSTOK. Krzyż stoi pośrodku prostokątnej działki, ogrodzonej niskim metalowym płotkiem.

CZAS POWSTANIA: 1906 r.

HISTORIA:

Krzyż postawiony w 1906 r., powstał w zakładzie metalurgicznym pochodzącego z Prus fabrykanta, Gustawa Adolfa Bławuscha. Mieszkał on i działał w Białymstoku na przełomie XIX i XX w., należał do grona miejscowych kamieniarzy, których ślady działalności (pod postacią zachowanych sygnatur), znajdujemy na podlaskich nekropoliach (m.in. O. Dobrogost). Prawdopodobnie krzyż zastąpił wcześniejszy obiekt, odnotowany na mapie w 1886 r. Jeszcze pod koniec lat 70. XX w. stał na niezabudowanej działce, otoczony innym niż obecnie ogrodzeniem metalowym. Nie udało się ustalić przyczyny ustawienia krzyża, być może wiązała się z jedną z wielu epidemii chorób zakaźnych.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 r., s. 6.
Mapa 1886 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 149-150.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 165.

37.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na trawniku po północnej stronie bloku przy ul. Porzeczkowej 17, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1782/19, N: 53°9'7.07", E: 23°7'14.97".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski kamienny na kamiennym postumencie o dwóch uskokach, na którym wyżłobiona inskrypcja. Ogrodzony współczesnym czworobocznym metalowym ogrodzeniem.

CZAS POWSTANIA: 1936 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

JEZU / PRZEZ KRZYŻ / I MĘKĘ TWOJĄ / ZBAW DUSZE / NASZE / 1936 R. //

HISTORIA:

Nie udało się ustalić okoliczności postawienia krzyża. Obszar, na którym stoi, jeszcze pod koniec I. 50. XX w. był prawie pozbawiony zabudowy. Przymuszczałnie był typowym krzyżem wotywnym, ustawionym wzdłuż jednej z polnych dróg lub przy którejś z pojedynczych posesji.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 149.

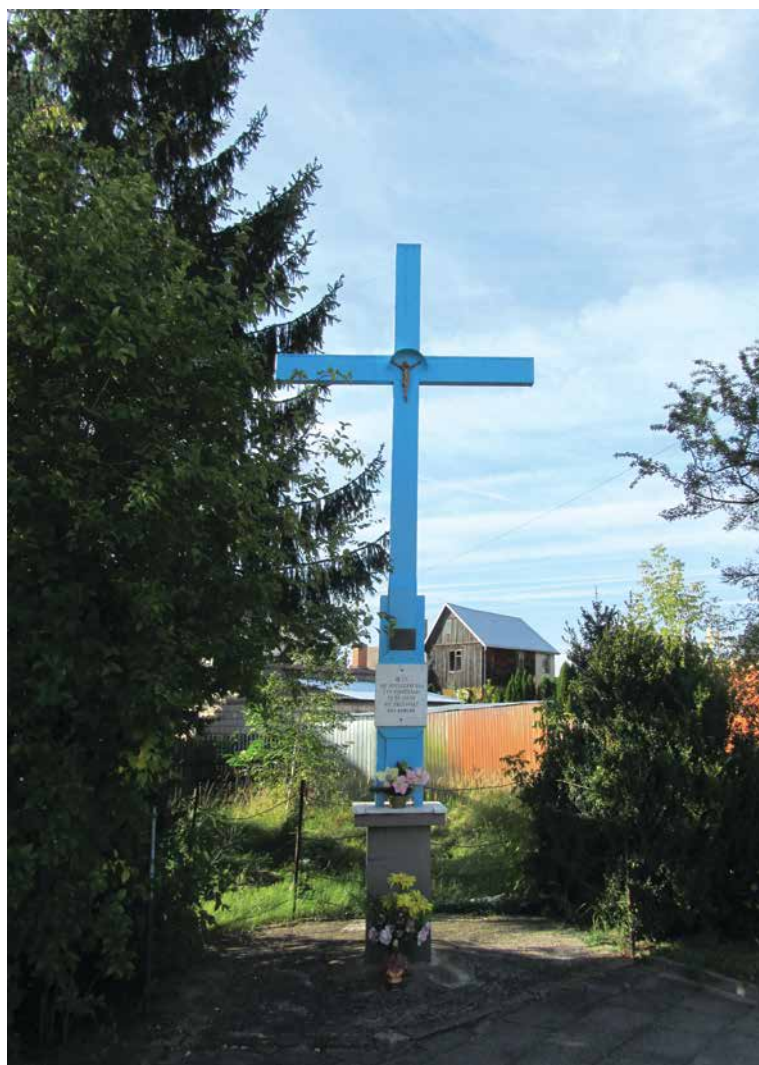
38.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w północno-zachodnim narożniku skrzyżowania ul. Jęczmiennej i ul. mjr. Hubala, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1015/5, N: 53°9'41.64", E: 23°11'15.66".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy z pasyjką na skrzyżowaniu ramion, posadowiony na betonowym postumencie, obłożonym współczesnym gresem. Na pionowej belce krzyża umieszczone dwie tablice z inskrypcjami: niżej większa z białego kamienia, wyżej mniejsza mosiężna. Krzyż znajduje się na wybetonowanym placyku, od tyłu ogrodzonym przewizorycznym płotkiem z drutu.

CZAS POWSTANIA: 1 września 1981 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

Tabliczka mosiężna:

KRZYŻ TEN NIECH BĘDZIE / SYMBOLEM NIEUSTANNYCH MODLITW /
CAŁEJ PARAFII CHRYSZTUSA ZBAWICIELA / O BUDOWĘ NOWEGO KOŚCIOŁA
/ W DZIELNICY PIETRASZE. / W 42-GĄ ROCZNICĘ II WOJNY ŚWIATOWEJ
/ I W 1-SZĄ ROCZNICĘ ODNOWY I POWSTANIA / „SOLIDARNOŚCI”
W NASZEJ OJCZYŹNIE. / 1 IX 1981 r. / FUND. FELŻYŃSKA ZOFIA //

Tablica kamienna:

JEZU / NIE OPUSZCZAJ NAS / TYŚ POWIEDZIAŁ, / ŻE
NA ZIEMI / NIE ZOSTAWISZ / NAS SAMYMI. //

HISTORIA:

Zgodnie z treścią zawartą w inskrypcji krzyż ufundowała pani Zofia Felżyńska w 1981 r. Upamiętnia on starania o budowę kościoła Parafii Rzymskokatolickiej pw. Chrystusa Zbawiciela (obecnego kościoła pw. Maksymiliana Marii Kolbego). Parafia została erygowana dekretem z dnia 21 czerwca 1981 r. przez biskupa Edwarda Kisiele, administratora apostolskiego Archidiecezji w Białymstoku. Od lat 60. XX w. jej przyszli parafianie korzystali z posług duchownych w małym kościele pw. Chrystusa Zbawiciela, znajdującym się na cmentarzu farnym w Białymstoku. 1 września 1981 r. podczas uroczystości objęcia parafii przez jej nowego proboszcza, ks. Alojzego Chojnowskiego, dokonano poświęcenia dwóch krzyży: jednego (tu opisywanego) przy ul. Hubala i drugiego brzozonego na placu budowy przyszłej świątyni. Przy drewnianym krzyżu ks. proboszcz odprawił pierwszą mszę św. w intencji nowej parafii oraz osób pomordowanych podczas okupacji hitlerowskiej w Lesie Pietrasze. Dla uczczenia ich pamięci patronem powstającego kościoła został św. Maksymilian Maria Kolbe, męczennik z obozu koncentracyjnego w Auschwitz-Birkenau. W trudnych czasach komunistycznych pozwolenie na budowę kościoła otrzymano dopiero w 1984 r., a budowę górnego kościoła zakończono w 1995 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Parafia pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Białymstoku 1981-2016, oprac. A. Szot, Białystok 2016, s. 10-61.

39.

LOKALIZACJA:

Obiekt usytuowany obecnie poza granicami administracyjnymi miasta Białystok (w odległości ok. 200 m na północny wschód od granicy miasta), na terenie gminy Wasilków, zlokalizowany przy pieszym szlaku prowadzącym od ul. W. Wysockiego do ul. Sadowki na grobli pomiędzy stawami, N: 53°10'50.08", E: 23°12'8.91".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Ociosany gładzony granitowy, wygładzony od strony południowej. Na powstałej płaszczyźnie, częściowo wypolerowanej, wyżłobiony krzyż łaciński i prostokątne pole z inskrypcją. Kamień ustawiony jest na ośmiokątnym dwustopniowym betonowym cokole.

CZAS POWSTANIA: 1927 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

МИЛОСТИВЫЙ БОЖЕ / ТВОЕ ИМЯ УКРЕПЛЯЛО МЕ- / НЯ В
ТРУДАХ ДЛЯ УСТРОЕ- / НИЯ СЕЙ УСАДЬБЫ ХРАНИ- / ЖЕ ЕЕ
ВСЕМОГУШИИ ПОТО- / МКАМ МОИМ В ЦЕЛОСТИ ВЕЧНО /
КОНСТАНТИН Н. КОЗЫРСКИЙ / ЯРОШОВКА 1927 Г. //

Тлум. Miłościwy Boże, Twoje imię umacniało mnie w pracy przy budowie tego domostwa, uchroni je Wszchemogący dla potomków moich w całości na wieki. Konstanty N[ikołajewicz] Kozyrski, Jaroszówka 1927 r.

HISTORIA:

Głaz upamiętnia właścicieli majątku Jaroszówka, prawosławną rodzinę Kozyrskich. Dobra Jaroszówka w latach 1626-1864 stanowiły własność białostockiej parafii rzymskokatolickiej. W ramach represji po powstaniu styczniowym zostały skonfiskowane, a od 1865 r. zaliczone do tzw. majątków instrukcyjnych. Mogli je nabywać tylko urzędnicy zatrudnieni lub planujący osiedlenie na terenie zachodnich guberni Cesarstwa, albo urzędnicy posiadający indywidualne zezwolenie. W 1871 r. Jaroszówkę kupił Mikołaj Trochimowski, marszałek szlachty powiatu białostocko-sokólskiego. Około 1890 r. Trochimowscy sprzedali majątek Ławrynowi Kozyrskiemu, mieszczaninowi białostockiemu i właścicielowi kolonii Woroszyły na przedmieściach Wasilkowa. Po śmierci Ławryna w 1895 r. Jaroszówka przypadła jego wnukowi, Konstantemu Mikołajewiczowi. Konstanty Kozyrski miał żonę Lidię i trzech synów: Mikołaja, Wiktora i Włodzimierza. On też postawił w 1927 r. opisywany obiekt.

Jak przypuszczają K. Łopatecki, R. Poniak i E. Zalewska pomnik był nie tylko dowodem religijności rodziny Kozyrskich, ale *miał nie mniej ważny walor społeczny i prawno-własnościowy, legitymizował bowiem własność Kozyrskich nad Jaroszówką*. Od 7 lutego 1926 r. rozpoczęła się procedura scalania gruntów na przedmieściach Wasilkowa, gdzie wówczas położona była Jaroszówka. Spodziewane, ale niepewne zmiany w zakresie sposobów gospodarzenia, wywoływały obawy wśród właścicieli. Pomnik miał być więc prośbą do Boga o opiekę nad rodziną i jej majątkiem. Kilka lat później, w 1932 r., uznano przeprowadzanie akcji komasacji gruntów na terenie majątku Jaroszówka za bezzasadne, gdyż gospodarstwo stanowiło jedną całość, było dobrze zagospodarowane, zmeliorowane oraz posiadało 4 ha stawów rybnych. Ostateczna decyzja o wyłączeniu Jaroszówki spod komasacji zapadła w 1933 r. Konstanty Kozyrski zmarł w 1934 r., a właścicielami majątku do 1939 r. byli jego dwaj synowie. W 1973 r. Jaroszówka została włączona w granice miasta Białystok.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

- K. Łopatecki, E. Zalewska, *Historia uroczyska Jaroszówka. Badania nad przemianami własnościowo-osadniczymi na pograniczu Wasilkowa i Białegostoku*, „Studia Podlaskie”, t. XXI, 2013, s. 51-88.
K. Łopatecki, R. Poniak, E. Zalewska, *Pomnik w uroczysku Jaroszówka – świadek akcji komasacji gruntów w II Rzeczypospolitej*, „Pogranicze. Studia Społeczne”, t. XXIII, 2014, s. 98-110.

40.

LOKALIZACJA:

Kapliczka usytuowana na pniu robinii akacjowej, rosnącej na obwodzie placu z Pomnikiem 42. Pułku Piechoty w Parku Konstytucji 3 Maja, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1998/2, N: 53°7'19.05", E: 23°9'50.64".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Kapliczka deskowa, nadrzewna, w formie prostokątnej deseczki (frag. boazerii drewnianej), na której umieszczono blaszany półkolisty daszek z ząbkowanym brzegiem oraz krzyżek z Chrystusem Ukrzyżowanym.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Nie udało się ustalić okoliczności powstania ani autora kapliczki. Podobne obiekty (o formie identycznej lub bardziej skomplikowanej) można znaleźć na terenie parków Planty i Konstytucji 3 Maja (zob. nr nr 16, 18, 41). Forma kapliczki stanowi odległe nawiązanie do kapliczek deskowych tzw. desek wotywnych, występujących licznie na terenie Puszczy Knyszyńskiej.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

J. Sokólska, W. Załęski, *Kapliczki Puszczy Knyszyńskiej - deski wotywnie*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Białostockiego”, z. 3, 1997, s. 155-167.

41.

LOKALIZACJA:

Kapliczka usytuowana na pniu sosny, rosnącej przy głównej alei Parku Konstytucji 3 Maja, przy kładce nad ul. Zwierzyniecką, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1998/2, N: 53°7'16.68", E: 23°9'50.77".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Kapliczka deskowa, nadrzeczna, w formie prostokątnej deseczki (frag. boazerii drewnianej), na której umieszczono blaszany półkolisty daszek z ząbkowanym brzegiem oraz krzyżek z Chrystusem Ukrzyżowanym.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Nie udało się ustalić okoliczności powstania ani autora kapliczki. Podobne obiekty (o formie identycznej lub bardziej skomplikowanej) można znaleźć na terenie parków Planty i Konstytucji 3 Maja (zob. nr nr 16, 18, 40). Forma kapliczki stanowi odległe nawiązanie do kapliczek deskowych tzw. desek wotywnych, występujących licznie na terenie Puszczy Knyszyńskiej.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

J. Sokólska, W. Załęski, *Kapliczki Puszczy Knyszyńskiej - deski wotywnie*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Białostockiego”, z. 3, 1997, s. 155-167.

42.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na wyniesieniu terenu na posesji przy skrzyżowaniu ul. Obożnej i ul. P. Łódzińskiego, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 451/4, N: 53°6'51.79", E: 23°6'31.11".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski z elementów kutych i odlewanych, wzdłuż belek krzyża ozdobne kute ślimacznice, na zakończeniach ramion lilijki. Na przecięciu ramion umieszczona blaszana eliptyczna puszka, w której figurka Chrystusa. Posadowiony na cokole granitowym o dwóch uskokach, w górnej części płytko żłobiona, prostokątna wnęka na święty obrazek (lub tabliczkę z inskrypcją), poniżej wyryta data: 1893. Krzyż stoi w obrębie kwadratowej działki, otoczonej ogrodzeniem z epoki, z elementów kutych i odlewanych.

CZAS POWSTANIA: 1893 r.

HISTORIA:

Krzyż postawiony w związku z epidemią cholery, panującą w Europie w latach 1892-1894. Na Białostocczyźnie pojawiła się ona w lipcu 1893 r. Prawdopodobnie krzyż został ufundowany przez mieszkańców dawnej wsi Starosielce, na niezabudowanym wówczas wyniesieniu terenu, w pobliżu rozstajnych dróg, prowadzących m.in. ze wsi Starosielce do Białegostoku. Być może znaczy miejsce pochówków epidemicznych? Jest jednym z wielu śladów epidemii, które pozostały na terenie obecnego miasta (zob. też nr nr 7, 9, 15, 58, 60, 62). Na mapie Białegostoku i okolic z 1886 r. w pobliżu tego miejsca odnotowano krzyż, być może typowy rozstajny, o funkcjach ochronnych i porządkujących przestrzeń. Nie odnotowano żadnych relacji związanych z obiektem.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 18 września*, „Kraj”, nr 39, 1893, s. 17.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 155.

43.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy ul. Starosielce 24, w pobliżu skrzyżowania ul. Starosielce i ul. Obożnej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 169/4, N: 53°6'51.81", E: 23°6'28.44".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy z elementów kutych i odlewanych, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek, lilijkami na zakończeniach ramion i promieniach glorii, blaszaną pasyjką na skrzyżowaniu ramion; u podstawy krzyża odlewane figurki Matki Bożej i dwóch aniołków. Krzyż posadowiony na kamiennym postumencie o dwóch uskockach, ustawionym na betonowym cokole, w górnej części postumentu wryty krzyż i data 1909 R. / 25 W[rzeźnia]. Krzyż stoi w obrębie niewielkiej kwadratowej działki, otoczonej murem betonowym i metalowym ogrodzeniem.

CZAS POWSTANIA: 25 września 1909 r.

HISTORIA:

Nie udało się zebrać żadnych relacji związanych z krzyżem, nie wiadomo, czy jest to pierwszy krzyż w tym miejscu. Stoi on w charakterystycznym, centralnym punkcie dawnej wsi Starosielce, w którym zbiegały się jej główna ulica i lokalna droga wiodąca do Białegostoku. Krzyż nie został też odnotowany na żadnej z map.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 155.

44.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku posesji przy ul. Wiejskiej 49,
w obrębie działki o nr. geodezyjnym 43/1, N: 53°6'56.86", E: 23°8'43.62".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćniński metalowy z elementów kutych i odlewanych, wzdłuż belek dekorowany metalowymi esownicami, na zakończeniach ramion – lilijkami, z pasyjką na przecięciu ramion. Posadowiony na kamiennym postumencie o dwóch uskokach, ustawionym na cokole betonowym. W górnej części postumentu owalne wgłębienie z szybką, w którym obrazek Matki Boskiej Ostrobramskiej, poniżej wyryta inskrypcja. Krzyż ulokowany w centralnej części czworobocznej działki, lekko wyniesionej ponad poziom chodnika, otoczonej niskim metalowym płotkiem.

CZAS POWSTANIA: pocz. XX w., odnow. 2007 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD / POWIETRZA / GŁODU OGNIA / I WOJNY WYBAW NAS / PANIE //

HISTORIA:

Krzyż ufundowano w północnej części dawnej wsi Słoboda, która w granicach miasta Białystok znalazła się dopiero w 20-leciu międzywojennym. Przyczyna i dokładna data ustawienia krzyża nie są znane, nie wiadomo również, czy zastąpił wcześniejszy obiekt w tym miejscu. Być może był krzyżem wotywnym ustawionym przez okoliczną społeczność, miejscem wspólnej modlitwy i punktem odprowadzania zmarłych niesionych na cmentarzu białostockie. Zanim w tym posesji zbudowano hotel, jeszcze w l. 90. XX w. stały tam domy jednorodzinne, a teren był zadrzewiony. Z czasem w sąsiedztwie krzyża pozostał tylko jeden kasztanowiec. W 2007 r. krzyż został poddany renowacji, oczyszczony i odmalowany, a teren wokół uporządkowany. Po wycięciu kasztanowca w 2010 r. krzyż został nieznacznie przesunięty w kierunku południowym, a w ostatnich latach XXI w. wykonano nowe ogrodzenie wokół niego.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 154-155.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 166. *Studium*, s. 99.

45.

LOKALIZACJA:

Krzyż i kapliczka usytuowane w sąsiedztwie dzwonnicy kościoła parafialnego pw. Ducha Świętego w Białymstoku, przy Placu Ducha Świętego, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 182/2, N: 53°7'53.23", E: 23°11'39.41".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćniński z zespawanych rur metalowych, pomalowany farbą, z figurą Chrystusa na przecięciu ramion. Kapliczka słupowa metalowa, prostopadłościenna, przeszklona od frontu, przykryta dwuspadowym daszkiem, na kolumnie metalowej. Wewnątrz umieszczona figura Matki Bożej Niepokalanej. Obiekty otoczone niskim czworobocznym metalowym ogrodzeniem, przed którym ustawiono drewniany klęcznik. Przy narożnikach ogrodzenia, zgodnie ze starym zwyczajem, posadzono cztery brzozy.

CZAS POWSTANIA: 27 kwietnia 1988 r.

HISTORIA:

Krzyż i kapliczka wiążą się z początkami Parafii Rzymskokatolickiej pw. Ducha Świętego w Białymstoku, powołanej dekretem biskupa Edwarda Kisiela z dnia 2 października 1987 r. Zostały one ustawione na placu, na którym w przyszłości miał powstać kościół. Przy obiektach gromadzili się wierni na nabożeństwach majowych. 15 maja 1988 r. została tu odprawiona pierwsza msza św. parafii pod przewodnictwem proboszcza ks. Stanisława Andrukiewicza.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

<http://duchswiety.archibial.pl/?p=30> (dostęp: 09.10.2016 r.)

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 169.

46.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przy skrzyżowaniu ul. Piastowskiej i ul. Nowowarszawskiej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1113/1, N: 53°7'35.65", E: 23°11'3.45".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż betonowy z odlewaną pasyjką, umieszczony na postumencie wykonanym z wygładzonego z jednej strony granitowego głazu. Na całej płaszczyźnie kamienia ukształtowanej ludzką ręką została wryta inskrypcja. W centralnej części wypukły krzyż łaciński, a poniżej wykonano dużą prostokątną wnękę – rodzaj obramowanej listewkami ramy na święty obrazek (przedstawienie Niepokalanego Serca Maryi). Kamienny postument znajduje się na niskim cokole betonowym. Krzyż stoi w obrębie czworobocznej działki, otoczonej ogrodzeniem z prętów metalowych. Przy narożnikach ogrodzenia rosną niskie drzewa: dwa jałowce i sosna.

CZAS POWSTANIA: 1872 r., l. 20. XX w. (krzyż betonowy i wnęka w postumencie)

TREŚĆ INSKRYPCJI:

J N B R / d[...] [18]72 R. / za / Jana Gołombiewsk[...] /
Wojciecha Ten pomnik postawiony. //

HISTORIA:

Krzyż jest jednym z najstarszych obiektów tego rodzaju zachowanych na terenie miasta. Według miejscowej tradycji został postawiony przez jednego z gospodarzy dawnej wsi Skorupy, Wojciecha Gołombiewskiego, dla upamiętnienia jego brata Jana, zesłańca, w 1872 r. Krzyż byłby więc formą cenotafu – nagrobka pozornego. Ustalenie dokładniejszych informacji utrudnia nieczytelna inskrypcja, dodatkowo częściowo zniszczona przez wykonaną w dwudziestoleciu międzywojennym wnękę. Zgodnie z relacją, krzyż betonowy oraz wnęka na święty obrazek pojawiły się przy obiekcie w l. 20. XX w. Poprzedni krzyż wieńczący postument był żelazny (lub żeliwny). Na mapie z 1886 r. w zbliżonej lokalizacji oznaczono krzyż. Warto wspomnieć, że gdzieś w okolicy (na drodze do Zabłudowa między Białymstokiem a wsią Skorupy) 8/20 stycznia 1834 r. odbyła się egzekucja jednego z uczestników powstania listopadowego, Adama Pińczatowskiego, pochowanego następnie w przydrożnym rowie. Odnotowano również współczesną relację o tym, że kiedy w pobliskim kościele pw. Ducha Świętego skradziono z kaplicy Katyńskiej urnę z ziemią przesiąkniętą krwią polskich żołnierzy, złodziej opamiętał się i porzucił ją u stóp opisywanego krzyża.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 152.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 165.

K. Sidorowicz-Czerniewska, *Sprawa emisariusza Michała Wołłowicza z R. 1833*, Grodno 1934, s. 95-97.

47.

LOKALIZACJA:

Krzyże usytuowane w wydzielonym narożniku posesji przy ul. Nowowarszawskiej 1, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 936/2, N: 53°7'33.62", E: 23°11'7.51".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Grupa krzyży:

- 1) krzyż łaciński metalowy (centralny), zamocowany konstrukcją z prętów żelaznych i zaprawą do kamiennego postumentu, wykonanego z obrobionego głazu granitowego. Od frontu na powierzchni postumentu wyryta inskrypcja, w górnej części wyżłobiona kwadratowa wnęka, z osadzoną w niej ramką drewnianą z obrazem Niepokalanego Serca Maryi.
- 2) krzyż łaciński drewniany (na zachód od krzyża centralnego), z ozdobnymi gałkami na zwieńczeniach belek, u podstawy dodatkowo oszalowany deskami i wzmocniony metalowymi szynami; wzdłuż pionowej belki krzyża wyryta inskrypcja.
- 3) krzyż łaciński drewniany (na wschód od krzyża centralnego), z ozdobnymi gałkami na zwieńczeniach belek, u podstawy dodatkowo oszalowany deskami; wzdłuż pionowej belki krzyża wyryta inskrypcja. Krzyże stoją w obrębie wydzielonej działki o nieregularnym kształcie, odgradzonej częściowo cementowym ogrodzeniem, częściowo (od ulicy) niskim metalowym płotkiem. Za centralnym krzyżem rośnie stary jesion.

CZAS POWSTANIA: 1) 10 listopada 1856 r.; 2) 19 kwietnia 1919 r.; 3) 19 kwietnia 1919 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

1)

1856 / Dnia 10 / listopada / Święta Ma- / ryja módl się /
za nami i za- / chowaj nas od / nieszczęścia //

(inskrpcja rozmieszczona wokół wnęki z obrazkiem i poniżej)

2)

Od powietrza [!] głodu ognia i wojny zachowaj nas Panie. 1919 roku 19 kwietnia. //

3)

Od nagłej i niespodziewanej śmierci zachowaj nas Panie. 1919 roku 19 kwietnia. //

HISTORIA:

Założenie należy do wyjątkowo cennych obiektów, a krzyż z 1856 r. jest najstarszym zachowanym na terenie miasta. Krzyże zostały ulokowane na zachodnim krańcu (początku) dawnej wsi Skorupy, obok drogi wiodącej do Białegostoku. Najwcześniejszy krzyż (1) w 1919 r. oflankowano dwoma krzyżami drewnianymi (2,3). Mieszkańcy Skorup nie podali żadnej relacji związanej z okolicznościami postawienia krzyży, natomiast postrzegali je jako stojące „od zawsze”. Krzyże z pewnością były wtórnie miejscem wspólnych zgromadzeń modlitewnych i żegnania zmarłych odprowadzanych na cmentarz. Ale ich ustawieniu mogły sprzyjać przełomowe lub trudne wydarzenia np. epidemie chorób zakaźnych. Na przykład w kwietniu 1919 r. w powiecie białostockim szerzyła się epidemia tyfusu i to ona mogła być bodźcem do postawienia wotywnych krzyży. Zaledwie dwa miesiące wcześniej, 19 lutego, Białystok wreszcie odzyskał niepodległość. Każda z tych okoliczności mogła sprzyjać postawieniu krzyży przez mieszkańców Skorup w Wielką Sobotę 1919 r. Nie wiadomo, z jakim zdarzeniem wiązała się fundacja z 1856 r. Krzyże zostały oznaczone na mapie miasta z 1937 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1937 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 153.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 167.

48.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w obrębie posesji przy ul. Wołyńskiej 18,
na granicy działek o nr. geodezyjnych 1014 i 1015, N: 53°7'34.83", E: 23°11'18.1".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćński metalowy, wykonany z elementów kutych i odlewanych, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek krzyża i lilijkami na zakończeniach ramion. Na skrzyżowaniu ramion pasyjka odlewana pod blaszanym półokrągłym daszkiem. Krzyż posadowiony na granitowym postumencie o dwóch uskokach, postawionym na ceglanym cokole. W górnej części postumentu płytko wyżłobiona prostokątna wnęka, w której znajdują się obrazki Matki Bożej Fatimskiej i św. Michała Archanioła; poniżej odlewana tabliczka z inskrypcją. Krzyż postawiony w środku czworobocznej działki, otoczonej metalowym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych, na betonowym cokole.

CZAS POWSTANIA: przeł. XIX/XX w.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD POWIETRZA / GŁODU OGNIĄ / I WOJNY / ZACHOWAJ / NAS PANIE //

HISTORIA:

Według zachowanych relacji krzyż stał w tym miejscu jeszcze przed wybuchem I wojny światowej. Mieszkańcy Skorup gromadzili się przy nim, modląc się o ocalenie z wojennej zawieruchy. Nie został odnotowany na żadnej z map.

Krzyż jest objęty ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków ruchomych województwa podlaskiego (nr 361 (B-75) z 10.06.1991 r.).

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 165.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 165. *Studium*, s. 104.

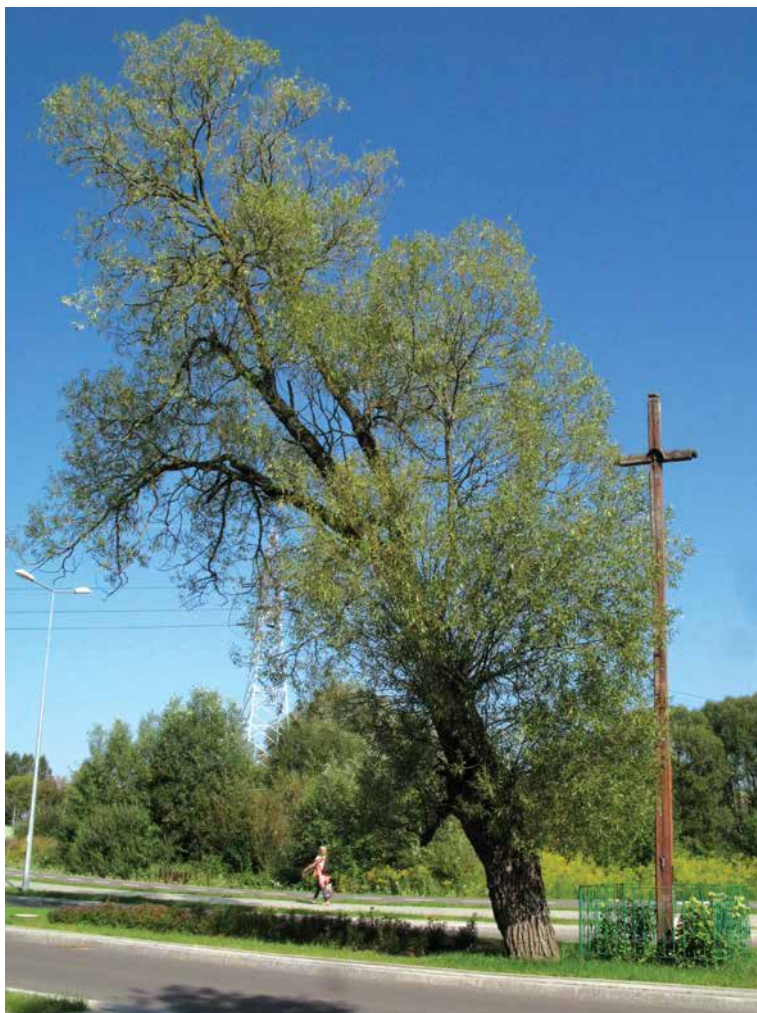
49.

LOKALIZACJA:

Krzyż znajduje się na „wysepce” między dwupasmową ulicą, w niezabudowanej jeszcze części ul. Wołyńskiej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 310, N:53°7'41.24", E: 23°11'30.51".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łańciski drewniany o belkach zakończonych gałkami, do 1/3 wysokości dodatkowo oszalowany deskami, wzmocniony betonowym cokolikiem. Na przecięciu ramion i wzdłuż pionowej belki krzyża umieszczone trzy odlewane pasyjki. Obiekt pomalowany w całości brązową farbą. Wzdłuż pionowej belki krzyża wryta inskrypcja, po wschodniej stronie zawieszona współczesna plastikowa tabliczka z inskrypcją. Krzyż otoczony współczesnym metalowym ogrodzeniem, przy którego zachodnim narożniku rośnie wierzba.

CZAS POWSTANIA:

11 października 1910 r., odnow. 2010 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

Na krzyżu:

Od / powie- / trza / głodu / ognia / i wojny / zachowaj nas / Panie / 1910 R / 11 paź. //

Tabliczka:

W setną / rocznicę / Mieszkańcy / Skorup / 11.10.2010 //

HISTORIA:

Zgodnie z inskrypcją wyrytą na krzyżu, został on postawiony 11 października 1910 r. Według zachowanych relacji ufundowali go mieszkańcy Skorup z powodu panującej epidemii jakiejś choroby zakaźnej (tyfusu, ospy, grypy?), z prośbą o uzdrowienie lub dziękując za odzyskanie zdrowia. Krzyż stanął w pobliżu rozstajnych dróg, być może był kontynuacją tradycji (w zbliżonej lokalizacji widać krzyż na mapie z 1886 r.). Odnotowano go również na mapie miasta z 1937 r. Wcześniej krzyż otoczony był drewnianym płotem, w którego narożnikach rosły cztery stare wierzby. Był miejscem, w którym stawiano ołtarz podczas obchodów uroczystości Bożego Ciała. W 2010 r. wycięto połowę drzew. Mieszkańcy Skorup, chcący uchronić założenie i pozostałe drzewa, ustawili nowe metalowe ogrodzenie (wykorzystując niepotrzebne barierki balkonowe), a na krzyżu umieścili upamiętniającą tabliczkę. Przy krzyżu pozostało już tylko jedno drzewo.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.

Mapa 1937 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 154.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 166.

<http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/5345128,przyrodzne-krzyze-w-bialymstoku-mieszkancy-odnie-dbaja,id,t.html> (dostęp: 09.10.2016 r.)

50.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy ul. Baranowickiej 49, w pobliżu skrzyżowania ul. Baranowickiej i ul. K. Ciołkowskiego; w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1401/3, N: 53°7'19.13", E: 23°12'3.06".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćński metalowy, wykonany z zespawanych rur, obwiedzionych wzdłuż belek krzyża metalowym prętem, z blaszanym daszkiem nad odlewaną pasyjką i glorią wykonaną z prętów metalowych. Posadowiony na niskim betonowym cokole.

CZAS POWSTANIA: pocz. XXI w. (po 2008 r.)

HISTORIA:

Krzyż jest drugim obiektem w tym miejscu. Wcześniejszy krzyż drewniany, zwieńczony prostym kutym krzyżykiem kowalskim stał tu jeszcze w 2006 r. Nie udało się ustalić, dlaczego doszło do jego wymiany, być może był już w złym stanie. Krzyż nie został odnotowany na żadnych mapach.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 154.

51.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku działki pod adresem ul. Dojnowska 1, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 923/2, N:53°7'6.66", E: 23°11'59.76".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćniński drewniany, o ramionach zakończonych gałkami i zwieńczony żelaznym krzyżem kowalskim z glorią, półksiężycem i blaszaną chorągiewką z datą 1830. U podstawy dodatkowo oszalowany i wzmocniony betonowym cokołem, na którym znajduje się kamienna tablica z inskrypcją. Przed renowacją w 2010 r. widoczna była także inskrypcja wryta wzdłuż pionowej belki krzyża. Krzyż stoi w obrębie prostokątnej działki, otoczonej z trzech stron drewnianym płotem, a od ulicy metalowym ogrodzeniem.

CZAS POWSTANIA: 1830, 1907 (1908), odnow. 2010 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD POWIETRZA / GŁODU OGNIA I WOJNY / ZACHOWAJ NAS
/ PANIE / WZNOWIENIE – ROK / 1830. 1907. 2010.//

HISTORIA:

Krzyż, mimo że pochodzi z początku XX w., jest kontynuatorem tradycji udokumentowanej do XVIII w. Miejsce, w którym stoi, stanowiło skrzyżowanie historycznych traktów: drogi biegnącej z Białegostoku do Zabłudowa oraz drogi wiodącej do wsi Dojnowa. Krzyż oznaczono w tym punkcie na mapie Franciszka du Pugeta z 1769 r. Można się domyślać, że rozstajny krzyż był, między innymi, szczególnym znakiem topograficznym. Widać go również na mapie z 1886 i 1937 r. Kolejny krzyż stanął tu w 1830 r., wiążąc się z upamiętnieniem powstania listopadowego oraz przywleczoną przez wojska rosyjskie epidemią cholery. Wydaje się, że oficjalnie odwoływano się raczej do tej drugiej przyczyny, gdyż w warunkach zaborów wspomnianie powstania antyrosyjskiego nie znajdowało by uznania władz. Krzyż w tym miejscu odnowiono 10 września 1908 r., jak odnotowano w inskrypcji, znajdującej się przed 2010 r. na pionowej belce krzyża. W inskrypcji na postumencie zapisano datę 1907. Wezwania wyrzeźbione na belce krzyża brzmiały następująco:

Panie Jezu zmiłuj się nad nami / Od powietrza głodu ognia i wojny
zachowaj nas Panie / Od nagłej i niespodziewanej śmierci zachowaj nas
Panie / 1908 10 W[rzeźnia] / Pod Twoją obronę uciekamy się. //

Obok krzyża rosła stara brzoza, wyższa od krzyża, wycięta w pierwszej dekadzie XXI w. W 2010 r. krzyż i ogrodzenie zostały odnowione dzięki dotacji z budżetu Białegostoku, udzielonej białostockiemu oddziałowi Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

J. Szumski, *Epidemia cholery w 1831 r. w dobrach zabłudowskich*, Zabłudów 1996, s. 4.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 148-149.

Sprawozdanie z realizacji w latach 2010-2012 „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Białegostoku na lata 2010-2013”, oprac. S. Wicher, Białystok 2012, s. 21.

<http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/5435528,bialostockie-krzyze-odzyskuja-blask,id,t.html>
(dostęp: 09. 10.2016 r.)

52.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku posesji przy ul. Dojlidy Fabryczne 21, położonej przy skrzyżowaniu ul. Dojlidy Fabryczne i ul. Stawowej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1266, N: 53°6'57,9", E: 23°12'6,43".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćniński drewniany z pasyjką na przecięciu ramion, wzdłuż pionowej belki wyryty napis, u podstawy krzyż wzmocniony żelaznymi szynami. Ustawiony przy płocie w obrębie posesji na wydzielonej części trawnika, wysypanej żwirem.

CZAS POWSTANIA: 1. poł. XX w. (?)

TREŚĆ INSKRYPCJI:

PANIE JEZU CHB //

HISTORIA:

Krzyż stojący na rozstajach dróg, postawiony przed II wojną światową w miejscu wcześniejszego, zapewne jeszcze XIX-wiecznego. Początkowo o wiele wyższy od obecnego, w 2005 r. ze względu na zły stan okoliczni mieszkańcy skrócili go, odnowili i ustawili ponownie.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 149.
Studium, s. 19.

53.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pobliżu skrzyżowania ul. Klepackiej i ul. Granicznej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 944, N: 53°6'42.21", E: 23°4'52.17".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćniński z zespawanych rur metalowych, stojący w obrębie kwadratowej działki, ogrodzonej współczesnym metalowym płotem.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Nie udało się zebrać żadnych relacji na temat krzyża. Nie został oznaczony na żadnych mapach, przypuszczalnie może być krzyżem upamiętniającym jakiś wypadek drogowy.

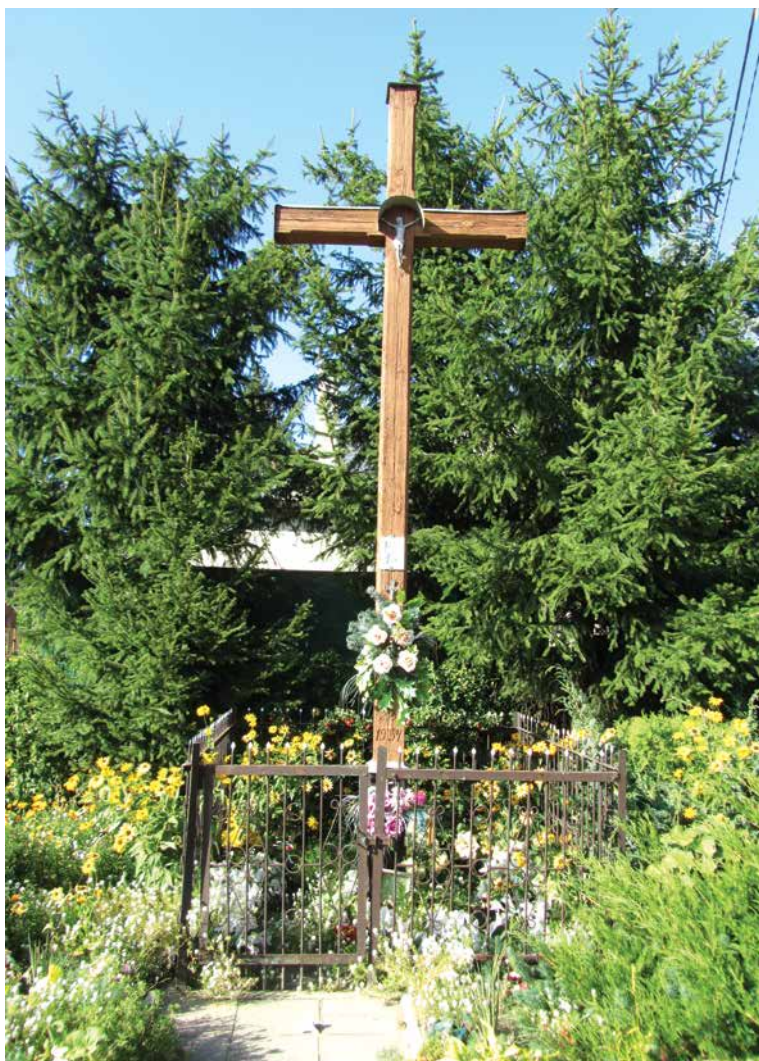
54.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany u zbiegu ul. Polowej i ul. Niewodnickiej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 838/1, N: 53°6'57.92", E: 23°5'0.42".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski drewniany, z figurką Chrystusa umieszczoną na skrzyżowaniu ramion pod blaszanym półkolistym daszkiem; w połowie wysokości belki pionowej przymocowany obrazek z wizerunkiem Matki Boskiej Częstochowskiej; u podstawy krzyża dodatkowy szalunek z desek, powyżej którego na belce krzyża wyryta data 3. 3. / 1934. Krzyż stoi w obrębie prostokątnej działki, otoczonej współczesnym ogrodzeniem z prętów metalowych.

CZAS POWSTANIA: 3 marca 1934 r.

HISTORIA:

Po raz pierwszy krzyż w tym miejscu został odnotowany na mapie z 1886 r., jako krzyż rozstajny w rozwidleniu drogi między wsią Klepacze, a kolejową osadą Starosielce. Obecny krzyż został ustawiony dnia 3 marca 1934 r., zapewne jako kontynuacja tradycji, miejsce gromadzące mieszkańców na wspólnej modlitwie. Jest zaznaczony na mapie miasta z 1960 r. Nie udało się ustalić żadnej relacji związanej z jego fundacją.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.

Mapa 1960 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 156.

55.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku posesji przy ul. Nowosielskiej 8, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1999, N: 53°6'58.96", E: 23°4'59.08".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński kamienny, z odlewaną figurką Chrystusa na kamiennym postumencie o dwóch uskokach; w górnej części postumentu wryta inskrypcja. Postument postawiony na dużym kamieniu wkopanym w ziemię, stanowiącym rodzaj cokołu.

CZAS POWSTANIA: 1924 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

BOŻE / ZMIŁUJ SIĘ / NAD NAMI / 1924 R. //

HISTORIA:

Nie udało się zgromadzić żadnych relacji związanych z krzyżem. Wydaje się, że obecnie posesja nie jest już zamieszкана. Krzyża nie odnotowano na żadnych mapach.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 156.

56.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pobliżu skrzyżowania ul. św. A. Boboli i ul. bł. ks. J. Popiełuszki, przy posesji na ul. Popiełuszki 99, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1038/3, N: 53°6'59.22", E: 23°4'58.8".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy o belkach zakończonych kulkami, na przecięciu ramion pasyjka. Posadowiony na kamiennym postumencie o trzech uskokach, zaakcentowanych gzymsami. U podstawy krzyża przymocowana odlewana tabliczka z wypukłą inskrypcją. Krzyż usytuowany na wyniesieniu terenu, z podmurówką betonową i trzema schodkami od frontu (tj. od ul. Boboli), z tyłu działka obsadzona żywopłotem.

CZAS POWSTANIA: 6 sierpnia 1916 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD POWIETRZA / GŁODU OGNIĄ / I WOJNY / WYBAW
NAS PANIE / 6. SIERPNIA 1916 R. //

HISTORIA:

Krzyż został ustawiony w trakcie okupacji niemieckiej Starosielc, podczas I wojny światowej (1914-1918). Według relacji mieszkańca pobliskiej posesji, był związany z pochówkiem jakiegoś żołnierza. Nie da się wykluczyć, że przyczyną ustawienia krzyża mógł być także wybuch epidemii, związany ze złymi warunkami bytowymi i dużym skupiskiem żołnierzy w miasteczku. Krzyż został oznaczony na mapie z 1960 r.

Krzyż jest objęty ochroną na podstawie zapisu w planie miejscowym zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części osiedla Starosielce, w rejonie ulicy Wrocławskiej i Alei Niepodległości, zatwierdzonym uchwałą nr XXIX/330/08 Rady Miejskiej Białegostoku z 19.06.2008 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.

K. Obłocki, *Starosielskie wspomnienia 1872-2000*, Białystok-Starosielce 2000, s. 30.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 156.

Studium, s. 13-14

57.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany u zbiegu ulic: A. Rybnika, Wrocławskiej i bezimiennej drogi wewnętrznej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1181/79, N: 53°7'23.89", E: 23°5'38.56".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński betonowy na postumencie o dwóch uskokach, modernistyczny, ustawiony na betonowym cokole o trzech uskokach. Na krzyżu zawieszony metalowy krzyż z odlewaną figurą Chrystusa, a na postumencie – medalion z przedstawieniem Matki Boskiej Ostrobramskiej. Krzyż stoi w obrębie ogrodzonej niskim metalowym płotkiem działki.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Nie udało się ustalić przyczyny ani okoliczności postawienia krzyża. Na mapie z 1960 r. nie został jeszcze odnotowany. Jest on objęty ochroną na podstawie zapisu w planie miejscowym zagospodarowania przestrzennego dla obszaru części osiedla Starosielce, w rejonie ulic A. Rybnika i Wrocławskiej, zatwierdzonym uchwałą nr XXIX/330/08 Rady Miejskiej Białegostoku z 19.06.2008 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 156.

Studium, s. 106-107.

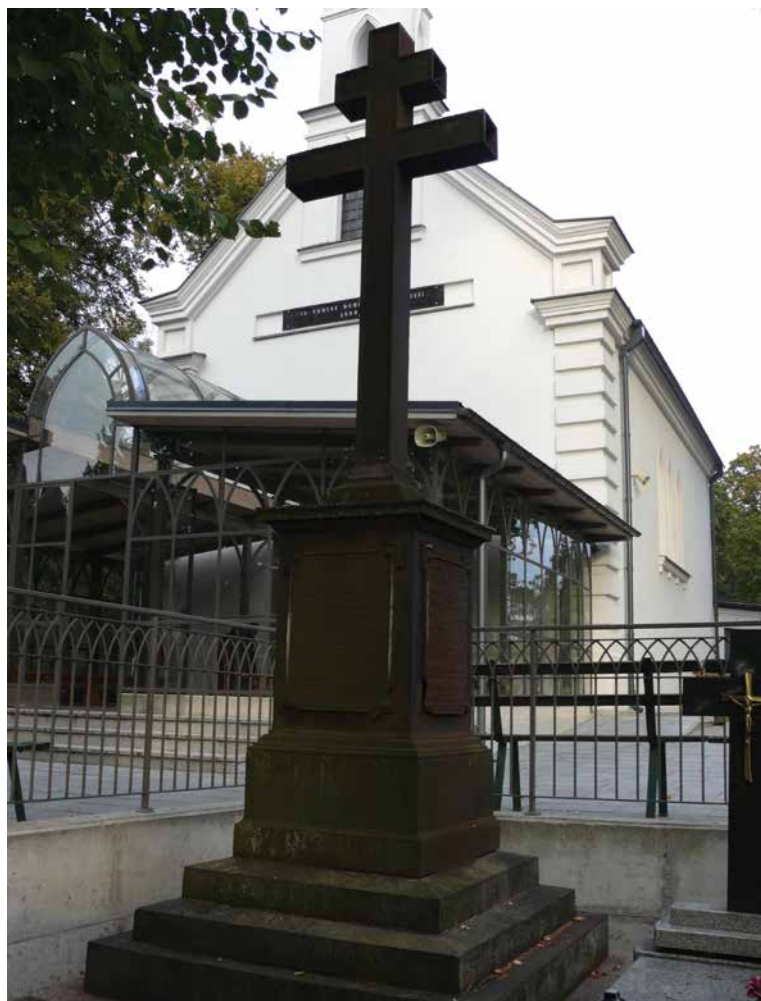
58.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na terenie cmentarza Parafii Rzymskokatolickiej pw. Wniebowzięcia NMP w Białymstoku (farnej) przy ul. W. Raginisa, w narożniku kwatery 52, na zachód od kościoła pw. Chrystusa Zbawiciela, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1783, N: 53°9'6", E: 23°11'29.67".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż – karawaka, odlew żeliwny na czworobocznym postumencie o trzech uskokach, zaakcentowanych gzymsami, ustawiony na trzystopniowym cokole. U podstawy krzyża umieszczona tabliczka odlewana z napisem *KARAWIKA*. Elementy inskrypcyjne rozłożone: wzdłuż belek krzyża; na czterech tablicach, osobno odlanych i przymocowanych nitami do ścian postumentu; oraz u podstawy postumentu. Krzyż nie posiada osobnego ogrodzenia.

CZAS POWSTANIA: 1892 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

Na belkach krzyża:

+ Z + D I A + B I Z + S A B + Z T H + F + B F R S /

Tablica 1 (zachodnia):

POD TWOJĄ OBRONĘ I OPIEKĘ UCIEKAMY SIĘ / ŚWIĘTA BOŻA
RODZICIELKO, NASZEMI PROŚBAMI, [!] NIE / RACZ GARDZIĆ
WPOTRZEBACH [!] NASZYCH, ALE OD WSZE / LAKICH ZŁYCH
PRZYGÓD, RACZ NAS ZAWSZE WYBAWIAĆ / PANNÓ CHWALEBNA
I BŁOGOSŁAWIONA, PANI NASZA, ORĘ / DOWNICZKO NASZA,
POSREDNICZKO NASZA, POCIESZY / CIELKO NASZA, Z SYNEM
TWOIM NAS POJEDNAJ, SYNO / WI TWOJEMU NAS ZALECAJ,
TWOJEMU NAJMILSZEMU / SYNOWI NAS ZAWSZE ODDAWAJ. /

UWAGA 1.

LITERY ZAŁĄCZONE OD KTÓRYCH MODLITWY POCZYNAJĄ
/ SIĘ SĄ ZASTOSOWANE DO TEXTU ŁACIŃSKIEGO /

UWAGA 2.

KRZYŻ DWURAMIENNY [!] KARAWIKA WŁASNE NAZWISKO WZIAŁ OD
MIASTA STOŁECZNEGO w HISZPANII KARAWIA ZWANEGO TAM BOWIEM
PIERWSZY RAZ WYSTAWIONY UWOLNIŁ OD POWIETRZA TO MIASTO ZTĄD
[!] INNE NARO DY PRZENOSZĄC GO DOSIEBIE [!] KARAWIKA NAZWAŁY./

TEN POMNIK WZNIESIONY NA CHWAŁĘ PANU BOGU ABY NAS
UCHRONIĆ RACZYŁ OD ZARAŻLIWEJ CHOROBY 1892 R. //

Tablica 2 (południowa):

+ KRZYŻU CHRYSZTUSOW ZBAW NAS / Z. ŻARLIWOŚĆ DOMU TWEGO
NIECH NAS UWOLNI / + KRZYŻ ZWYCIĘŻA KRZYŻ PANUJE KRZYŻ ROZ
/ KAZUJE PRZEZ ZNAK KRZYŻA PANIE UWOLNIJ NAS / OD POWIETRZA
/ D. DAJ BOŻE BOŻE MOJ A UCHYL POWIETRZE OD NAS / I OD MIEJSCA
TEGO / J. JA W RĘCE TWOJE PANIE POLECAM DUCHA MOJEGO / SERCE
I CIAŁO NASZE / A. ANIŻELI NIEBO BYŁO I ZIEMIA BÓG BYŁ I MOCEN
/ JEST UWOLNIĆ NAS OD POWIETRZA / + KRZYŻ CHRYSZTUSA MOCEN
JEST UCHYLIĆ POWIE / TRZE Z MIEJSCA TEGO I OD CIAŁA NASZEGO /
B. BŁOGA RZECZ JEST OCZEKIWAĆ BOSKIEJ POMOCY / W MILCZENIU,
ABY ZNIWECZYŁA TO POWIETRZE / J. JA SKŁONIE SERCE MOJE DO
UCZYNIENIA SPRAWIE / DLIWOŚCI [!] TWOICH ABYM SIĘ NIE ZAWSTYDZIŁ
ŻEM / WZYWAŁ CIEBIE / Z. ŻARLIWOŚCIĄ [!] UNIOSŁEM SIĘ NAD
NIEGODNEMI / WIDZĄC POMYSLNOŚĆ GRZESZNIKÓW MIAŁEM NADZIE /
JĘ WTOBIE [!] / [+] KRZYŻ CHRYSZTUSOW ODPĘDZI CZARTY I POWIETRZE
/ ZEPSUTE I ZARAŻY ODDALI / S. SAM JESTEM TWOJEM ZBAWIENIEM

MOWI PAN / WOŁAJ DO MNIE A JA CIĘ WYSLUCHAM I UWOL- //

Tablica 3 (wschodnia):

NIE OD POWIETRZA / A. ACH.! PRZEPAŚĆ PRZEPAŚCI WZYWA I GŁOSEM
/ TWOIM WYPĘDZIŁEŚ CZARTY ZACHOWAJ NAS OD TE / GO POWIETRZA
/ B. BŁOGOSŁAWIONY MA NADZIEJĘ W PANU I NIE / OGLĄDA SIĘ NA
PROZNOŚĆ I NIEDORZECZNOŚCI [!] ZAWODNE / + KRZYŻU CHRYSZTUSÓW
BYŁEŚ DAWNIEJ HAŃBĄ I PO / GARDA TERAZ JESTEŚ CHWAŁĄ I
USZANOWANIEM BĄDŹ / MI ZBAWIENIEM ODDAL CZARTA OD MIEJSCA
TEGO I PO / WIETRZE ZEPSUTE OD CIAŁA NASZEGO / Z. ŻARLIWOŚĆ O
HONOR BOSKI NIECH NAS NAWROCI [!] / WPRZÓDY NIŻ POMRZEMY I
W IMIENIU TWOJEM ZACHO / WAJ NAS OD TEGO POWIETRZA / + ZNAK
KRZYŻA NIECH UWOLNI LUD BOŻY I OD POWIE / TRZA TYCH KTÓRZY
WNIM [!] MAJĄ NADZIEJĘ / H. HARDY LUDU JAKŻE TO WYWDZIĘCZASZ
SIĘ PANU / ODDAJ OBIETNICE TWOJE, NIOSĄC OFIARĘ CHWAŁY I UFAJ
/ JEMU ŻE MOCEN JEST MIEJSCE TO I NAS OD POWIETRZA / UWOLNIĆ
BO KTÓRZY UFAJĄ WNIM [!] NIEBYWAJĄ / ZAWSTYDZENI / G. GARDŁO
NASZE NIECH SIĘ SPIECZE I DO SZCZĘKI NA / SZEJ NIECH PRZYLGNIE
JĘZYK NASZ GDYBY CIĘ NIEMIE / LI BŁOGOSŁAWIĆ, UWOLNIJ NADZIEJĘ
MAJĄCYCH W TOBIE / MY UFAMY TOBIE UWOLNIJ BOŻE OD TEGO
POWIETRZA / I MIEJSCE TO W KTÓREM IMIENIA TWEGO WZYWAMY. //

Tablica 4 (północna):

F. FUNDAMENTA ZIEMI WSTRZĘŚLY SIĘ I CIE / MNOŚCI CAŁĄ ZIEMIĘ
OGARNEŁY WZASIE [!] TWOJEJ / SMIERCI [!] PANIE, MÓJ BOŻE
NIECH SIĘ NIE STANIE / MIECZEM NA CZARTOWSKĄ MOC, BOŚ PO
TO PRZYSZEDŁ / SYNU BOGA ŻYWEGO ABYŚ ZNIWECZYŁ DZIEŁO
CZARTA / ODDAL MOCĄ TWOJĄ Z MIEJSCA TEGO I ODNAS [!] SŁUG
TWO / ICH POWIETRZE, NIECH SIĘ UCHYLI MOROWA ZARAZA / OD NAS
W CIEMNOŚCI ZEWNĘTRZNE / + KRZYŻU CHRYSZTUSOW BROŃ NAS I
UCHYL Z MIEJSCA / TEGO POWIETRZE I SŁUGI TWOJE UWOLNIJ OD
MORU BOŚ / ŁASKAW JEST I MIŁOSIERNY WIELKIEGO ZLITOWANIA / I
PRAWDZIWY / B. BŁOGOSŁAWIONY KTO NIE SPOJRZAŁ NA PRÓŻNOŚCI
I NA / NIKCZEMNOŚCI FAŁSZYWE W DNIU ZŁYM UWOLNI GO PAN
/ PANIE TOBIE ZAUFALEM UWOLNIJ NAS OD TEGO POWIETRZA / F.
FUNDAMENTEM I UCIECZKĄ STAŁ SIĘ PAN DLA NAS / BO W NIM ZAUFALI
ZACHOWAJ NAS OD POWIETRZA / R. RACZ WEJRZEĆ NA NAS PANIE
BOŻE MÓJ WSZECH / MOCNY Z ŚWIĘTEJ STOLICY MAJESTATU TWEGO
ZMIŁUJ / SIĘ NAD NAMI DLA MIŁOSIĘDZIA TWOJEGO OD MOROWE / GO
POWIETRZA UWOLNIJ NAS / S. SAM JESTEŚ UZDROWIENIEM NASZYM
UZDRÓW NAS / A BĘDZIEM UZDR[OWIENI] ZACHOWAJ NAS. / [AM]EN //

Na cokole od strony południowej:

A. WIECZOREK / BIAŁYSTOK 1892 r. //

HISTORIA:

Karawaka jest rodzajem krzyża morowego, którego nazwa pochodzi od hiszpańskiego miasta Caravaca. Od XIII w. służyło ono z krzyża, będącego remedium na wszelkie nieszczęścia. Kult karawaki rozpowszechnił się w Europie po soborze trydenckim (1545-1563), kiedy krzyżyki o takiej formie uchroniły biskupów zgromadzonych na obradach od epidemii. W późniejszych stuleciach karawaki ustawiano zarówno przy drogach, na cmentarzach epidemicznych, jak i korzystano z medalików o tej nazwie. Umieszczano na nich sekwencję liter i krzyżyków, odpowiadających pierwszym literom wezwań modlitewnych. Tradycja ta została również zachowana na białostockim krzyżu. Na ramionach zostały umieszczone wypukłe odlewy w postaci 7 krzyżyków i 18 początkowych liter psalmów i wezwań ku czci krzyża, które zostały rozwinięte na tablicach, wmontowanych w ściany postumentu (zob. treść inskrypcji).

Omawiany krzyż został wykonany w białostockim Zakładzie Budowy Maszyn i Odlewni Żelaza Antoniego Wieczorka i ufundowany w 1892 r. Był prośbą o uchronienie mieszkańców miasta przed epidemią cholery, panującej w Europie w latach 1892-1894. Jest najokazalszym, lecz nie jedynym, przykładem krzyża cholerycznego z terenu miasta (zob. też nr nr 7, 9, 15, 42, 60, 62).

Krzyż usytuowany na cmentarzu wpisanym do rejestru zabytków województwa podlaskiego nr 658 (A-92) z 29.03.1988 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 15 lipca*, „Kraj”, nr 30, 1892, s. 10.

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 21 lipca*, „Kraj”, nr 33, 1892, s. 9.

J. Kopeć, *Karawaka*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, s. 779-780.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 161.

M. Sokół, *Krzyże i nagrobki żeliwne produkowane w Białymstoku w 2. poł. XIX i na początku XX w. na wybranych przykładach wyrobów fabryki Antoniego Wieczorka*, „Zeszyty Naukowe Studenckiego Koła Naukowego Historyków Uniwersytetu w Białymstoku”, t. 2, 2009, s. 26-27.

J. J. Supady, *Przykłady ewolucji zjawiska śmierci z powodu chorób zakaźnych w aspekcie historycznym*, „Studia Medyczne”, t. 13, 2009, s. 82-83.

59.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pobliżu przystanku autobusowego Wasilkowska/Andersa – 524 – Wasilkowska, przy skrzyżowaniu ulic Wasilkowskiej i gen. W. Andersa, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 2050/20, N: 53°8'43.58", E: 23°10'50.7".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński kamienny z pasyjką, posadowiony na kamiennym postumencie o trzech uskokach, ustawiony na cokole betonowym. W górnej części postumentu wyryta inskrypcja. Krzyż stoi w obrębie czworobocznej działki, obsadzonej żywopłotem i innymi roślinami ozdobnymi, ogrodzonej niskim współczesnym ogrodzeniem z prętów metalowych, na cokole betonowym.

CZAS POWSTANIA: 1918 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

R. 1918 / OD POWIETRZA / GŁODU OGNI A WOJNY / ZACHOWAJ NAS PANIE //
MIEJSCOWA [!] WYGODA //

HISTORIA:

Krzyż został ufundowany przez mieszkańców miejscowości Wygoda w 1918 r. (jak wynika z zachowanej na krzyżu inskrypcji). Ks. Kazimierz Litwiejko podaje wcześniejszą datę fundacji: 1916 r. Jedną z przyczyn ustawienia krzyża mogła być chęć upamiętnienia końca I wojny światowej i odzyskania przez Polskę niepodległości. Warto przy tym zaznaczyć, że Białystok faktycznie odzyskał ją dopiero 19 lutego 1919 r. Okres poprzedzający tę datę był niespokojnym czasem, w którym oczekiwano opuszczenia miasta przez rozprężone grupy żołnierzy niemieckich. Trudne warunki życia skłaniały do wzywania pomocy Bożej, czego wyrazem jest także opisywany krzyż. Stał on na jednej z posesji mieszkalnych i był otoczony troską mieszkańców.

W latach 80. XX w., wraz z budową bloków w miejscu dotychczasowej zabudowy jednorodzinnej, pojawiły się obawy, że krzyż zostanie usunięty. Pewnego dnia poinformowano proboszcza Parafii Rzymskokatolickiej pw. Najświętszego Serca Jezusa w Białymstoku, ks. Czesława Łogutkę, że krzyż zniknął. Wierni kierowali podejrzania na komunistyczne władze państwowe. Okazało się jednak, że jeden z mieszkańców ul. Fabrycznej, widząc krzyż na placu budowy, z obawy przed profanacją zabrał go pod osłoną nocy i wywiózł do swego gospodarstwa na kolonii wsi Bagnówka. Ks. proboszczowi Łogutce udało się nakłonić władze miejskie, aby krzyż mógł wrócić do swojej poprzedniej lokalizacji, mimo że padały propozycje przeniesienia go na cmentarz lub plac przykościelny.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

K. Litwiejko, *Krzyż na Wasilkowskiej*, „Gazeta w Białymstoku”, nr 121, 2001, s. 7.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 157.

60.

LOKALIZACJA:

Obiekty usytuowane przy skrzyżowaniu ulic K. Makuszyńskiego i J. K. Kluka, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 67/11, N: 53°8'51.66", E: 23°12'53.98".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

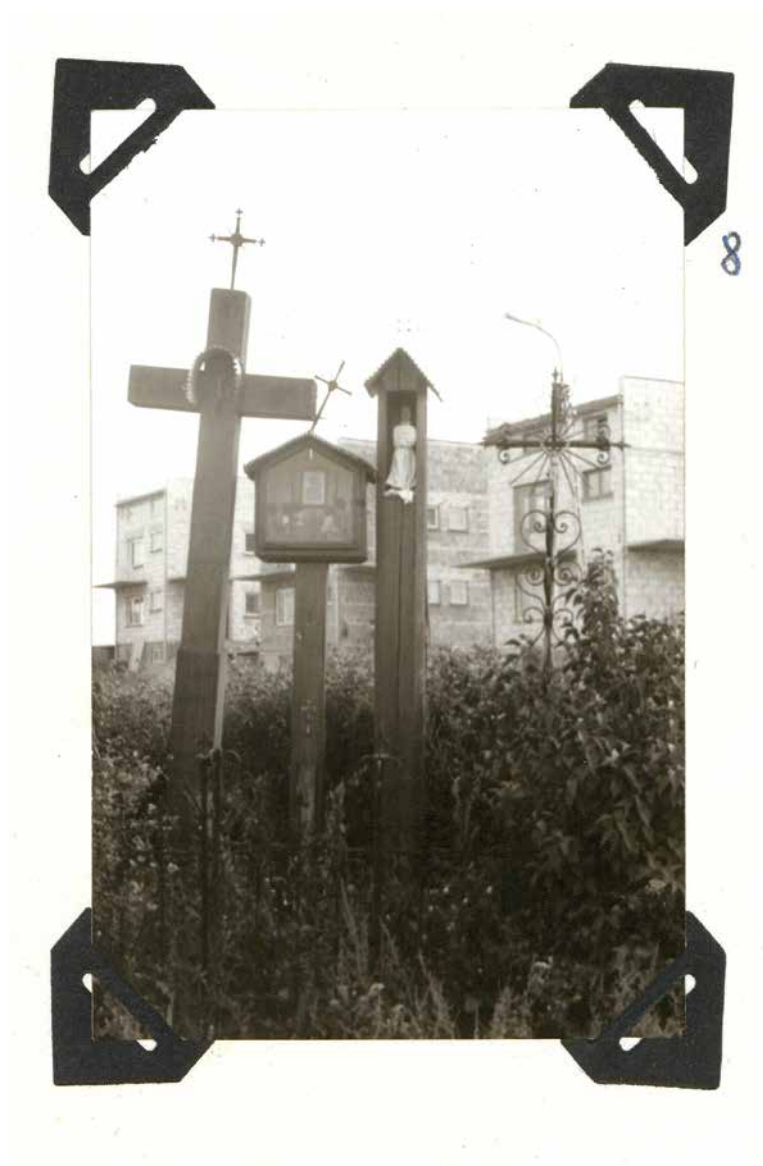
Grupa krzyży i kapliczek:

- 1) krzyż łaćski metalowy z pasyjką.
- 2) kapliczka ze współczesną figurą Matki Bożej Fatimskiej, prostopadłościenna, metalowa, z dwuspadowym daszkiem; wnętrze i przeszklony front wykonane z wykorzystaniem starszej, drewnianej kapliczki; posadowiona na słupie metalowym.
- 3) kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena w stylu ludowym, prostopadłościenna, metalowa, z dwuspadowym daszkiem, przeszklona od frontu, wnętrze drewniane (z wykorzystaniem poprzedniej kapliczki, posadowiona na słupie metalowym).
- 4) krzyż łaćski metalowy z elementów kutych i odlewanych, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek krzyża i lilijkami na zakończeniach ramion; posadowiony w granitowym postumencie wspartym na granitowym cokole, w górnej części postumentu płytko wyżłobiona prostokątna wnęka na święty wizerunek i wyryta data: 1893. Obiekty stoją w obrębie prostokątnej działki, otoczonej metalowym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych, charakterystycznym dla przełomu XIX i XX w. (prawdopodobnie wyrób zakładu Antoniego Wieczorka). Wokół działki posadzone krzewy bzu.

CZAS POWSTANIA:

- 1) l. 90. XX w. (w miejscu krzyża z 1919 r.)
- 2-3) l. 90. XX w. (z wykorzystaniem elementów wcześniejszych, XIX-wiecznych kapliczek)
- 4) 1893 r.

HISTORIA:

Grupa krzyży i kaplic zlokalizowana przy drodze do dawnej wsi Bagnówka (obecnie w granicach miasta) o długiej metryce. Dwa krzyże w tym miejscu widać na mapie Białegostoku i okolic z 1886 r. Kolejny, według tej mapy, stał tuż przy wjeździe do wsi. Na mapie z 1959 r. oznaczono tu tylko jeden krzyż, jednak nie ma wątpliwości, że stały tu wszystkie cztery obiekty.

Z ewidencji wykonanej w 1976 r. wiadomo, że stał tu drewniany krzyż łaciński zwieńczony kowalskim metalowym krzyżykiem, pochodzący z 1919 r. Prawdopodobnie został ustawiony podczas panującej w tym czasie w powiecie białostockim epidemii tyfusu. Oryginalny krzyż z 1893 r. jest krzyżem morowym, związanym z epidemią cholery, trapiącą Europę w latach 1892-1894. Jest kolejnym przykładem krzyża cholerycznego z lat 1892/93 na terenie obecnego miasta (zob. nr nr 7, 9, 15, 42, 58, 62). Według relacji mieszkańców Bagnówki, powodem ustawienia krzyża z 1893 r. była epidemia tyfusu. Oprócz ufundowania krzyża, wierni zobowiązali się wówczas do składania raz w roku ofiary na mszę św., a choroba szybko ustąpiła. Identyczny w formie krzyż postawiono w 1893 r., także w centralnej części wsi (zob. nr 62).

W 1976 r. istniały także dwie kapliczki drewniane, prawdopodobnie jeszcze XIX-wieczne: jedna z bliżej niezidentyfikowanym obrazkiem Matki Bożej, a druga słupowa z figurą św. Jana Nepomucena, obie zwieńczone krzyżykami kowalskimi. W latach 90. XX w. większość obiektów została odnowiona.

Omawiane krzyże i kapliczki, oprócz charakteru wotywnego, były miejscem zgromadzeń i wspólnej modlitwy mieszkańców wsi. W okresie międzywojennym składali przy nich przysięgi żołnierze 42. Pułku Piechoty. W lipcu 1944 r. mieszkańcy Bagnówki, wypędzeni ze swych domów przez żołnierzy niemieckich, modlili się przed nimi o ocalenie.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Inwentarz kapliczek, figur i krzyży przydrożnych z terenu Parafii Najświętszego Serca Jezusa w Białymstoku*, oprac. ks. Czesław Łogutko, 1976, s. nn.

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 18 września*, „Kraj”, nr 39, 1893, s. 17.

Mapa 1886 r.

K. Litwiejko, *Krzyż na Wasilkowskiej*, „Gazeta w Białymstoku”, nr 121, 2001, s. 7.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 142, 153.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 168.

61.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy ul. J. K. Kluka 30, przy płocie, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 128/5, N: 53°9'0.07", E: 23°13'6.54".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćniński drewniany z odlewaną figurką Chrystusa na przecięciu belek i wytłoczoną w blaszce metalowej głową Chrystusa Ukrzyżowanego, jako dekoracją na pionowej belce krzyża.

CZAS POWSTANIA: 1. poł. XX w.

HISTORIA:

Według relacji krzyż został przywieziony po II wojnie światowej z jednego z cmentarzy w okolicach Knyszyna i ustawiony na sąsiedniej (niż obecnie) posesji. Na początku XXI w., w obawie przed usunięciem krzyża po sprzedaży działki, został on przeniesiony

w obecne miejsce. W ewidencji z 1976 r. podano, że jest krzyżem dziękczynnym.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Inwentarz kapliczek, figur i krzyży przydrożnych z terenu Parafii Najświętszego Serca Jezusa w Białymstoku*, oprac. ks. Czesław Łogutko, 1976, s. nn.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 143.

62.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy skrzyżowaniu ul. J. K. Kluka i drogi wewnętrznej dawnej wsi Bagnówka, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 118/2, N: 53°9'5.75", E: 23°13'5.22".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łańciski metalowy z elementów kutych i odlewanych, z ozdobnymi esownicami z taśmy żelaznej wzdłuż belek krzyża i lilijkami na zakończeniach ramion; na przecięciu ramion krzyża blaszana pasyjka. Krzyż posadowiony na granitowym postumencie wspartym na granitowym cokole, w górnej części postumentu w płytko wyżłobionej wnęce prostokątna odlewana tabliczka z inskrypcją i datą: 1893 (wykonane w l. 90. XX w.). Krzyż stoi w obrębie prostokątnej działki, otoczonej metalowym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych, charakterystycznym dla przełomu XIX i XX w. (prawdopodobnie wyrób zakładu Antoniego Wiczorka).

CZAS POWSTANIA: 1893 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

JEZU / UFAM TOBIE / 1893 //

HISTORIA:

Krzyż został postawiony w związku z epidemią cholery, trapiącą Europę w latach 1892-1894. Jest kolejnym przykładem krzyża cholerycznego z lat 1892/93 na terenie obecnego miasta (zob. nr nr 7, 9, 15, 42, 58, 60). Identyczny krzyż został postawiony

przez mieszkańców Bagnówki w pobliżu skrzyżowania ul. K. Makuszyńskiego i ul. J. K. Kluka (zob. nr 60). Miejscowa tradycja wiązała powstanie obiektu z epidemią tyfusu.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Inwentarz kapliczek, figur i krzyży przydrożnych z terenu Parafii Najświętszego Serca Jezusa w Białymstoku*, oprac. ks. Czesław Łogutko, 1976, s. nn.

F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 18 września*, „Kraj”, nr 39, 1893, s. 17.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 142-143.

63.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany na posesji przy skrzyżowaniu ul. J. K. Kluka i drogi wewnętrznej dawnej wsi Bagnówka, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 112/4, N: 53°9'6.11", E: 23°13'5.2".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy ze spawanych rur, z blaszaną pasyjką na skrzyżowaniu belek, stojący na działce ogrodzonej drewnianym płotem.

CZAS POWSTANIA: I. 90. XX w.

HISTORIA:

Według relacji jest to już trzeci krzyż w tym miejscu. Pierwszy, drewniany, postawiono na pocz. XX w. podczas nękającej wieś epidemii (być może tyfusu w 1919 r.?). W 1949 r. zastąpiono go kolejnym krzyżem drewnianym. W latach 90. XX w. właściciel sąsiadującej z krzyżem posesji ufundował obecny metalowy. W ewidencji z 1976 r. odnotowano, że był to krzyż dziękczynny za odzyskane zdrowie.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Inwentarz kapliczek, figur i krzyży przydrożnych z terenu Parafii Najświętszego Serca Jezusa w Białymstoku*, oprac. ks. Czesław Łogutko, 1976, s. nn.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 143.

64.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pobliżu skrzyżowania ul. Dolistowskiej (na odcinku między ul. gen. N. Sulika i ul. Pieczurki) z bezimienną drogą wewnętrzną, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 120/5, N: 53°8'16.76", E: 23°12'41.84".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy wykonany z zespawanych rur, obwiedzionych wzdłuż belek prętem żelaznym, na skrzyżowaniu ramion pasyjka. Posadowiony na niskim cokole betonowym o dwóch uskokach. Otoczony współczesnym czworobocznym ogrodzeniem z prętów metalowych, na betonowym cokole.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Nie udało się odnotować żadnych relacji na temat krzyża. Nie został także oznaczony na mapach miasta. Być może stoi w miejscu wcześniejszego krzyża rozstajnego lub upamiętnia miejsce wypadku. Forma krzyża wskazuje, że mógł być ustawiony (odnowiony) w tym samym czasie, co inne krzyże z obszaru dawnej wsi Pieczurki (l. 80. XX w.?) – por. nr nr 66, 67.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 151.

65.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w południowo-zachodniej części skrzyżowania ul. Pieczurki i ul. Dolistowskiej, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 774/3, N: 53°8'6.72", E: 23°12'20.58".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski kamienny, z odlewaną figurą Chrystusa na przecięciu ramion, na kamiennym postumencie granitowym o dwóch uskokach, ustawionym na betonowym cokole o dwóch uskokach. W górnej części postumentu wyryta inskrypcja. Krzyż usytuowany w obrębie kwadratowej działki, ogrodzonej metalowym płotem z elementów kutych i odlewanych, na cokole betonowym. Po wschodniej stronie krzyża rośnie tuja.

CZAS POWSTANIA: 1 grudnia 1928 r., odnow. 2011 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD POWIETRZA / GŁODU OGNI A / WOJNY / ZACHOWAJ
NAS / PANIE / 1 GRUDNIA 1928 R. //

HISTORIA:

Nie udało się ustalić, czy stojący obecnie krzyż był pierwszym obiektem w tym miejscu. Charakterystyczna lokalizacja w centralnej części dawnej wsi Pieczurki, przy skrzyżowaniu głównej ulicy wsi z drogą wiodącą z Białegostoku do Pieczurek i Bagnówki, wskazuje, że mógł być to krzyż ufundowany przez mieszkańców jako miejsce wspólnej modlitwy i zgromadzeń. Nie udało się powiązać daty z konkretnym wydarzeniem z życia społeczności. Możliwe, że postawiono go dla uczczenia dziesięciolecia odzyskania przez Polskę niepodległości. Krzyż oznaczono na mapie Białegostoku z 1937 r. W 2011 r. krzyż i ogrodzenie zostały odnowione dzięki dotacji z budżetu Białegostoku, udzielonej białostockiemu oddziałowi Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1937 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 151.

Sprawozdanie z realizacji w latach 2010-2012 „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Białegostoku na lata 2010-2013”, oprac. S. Wicher, Białystok 2012, s. 21.

<http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/5435528,bialostockie-krzyze-odzyskuja-blask,id,t.html>
(dostęp: 09.10.2016 r.)

66.

LOKALIZACJA:

Krzyż położony w sąsiedztwie skrzyżowania ul. Włociańskiej i ul. Pieczurki, przy posesji przy ul. Pieczurki 94, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 877/1, N: 53°8'5.7", E: 23°13'12.78".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski metalowy ze spawanych rur, obwiedzionych wokół prętem metalowym, na skrzyżowaniu ramion pasyjka blaszana. Stoi na chodniku i jest otoczony wspólnym czworobocznym ogrodzeniem z prętów metalowych.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Nie udało się zebrać relacji związanych z intencją postawienia krzyża. Obiekt jest usytuowany w charakterystycznym punkcie, na wschodnim krańcu dawnej wsi Pieczurki, u zbiegu polnych dróg, które z upływem czasu zmieniły się w ulice osiedla. Mógł pełnić funkcje krzyża rozstajnego, granicznego wsi. Pojedynczy krzyż (pewnie drewniany) został w tym miejscu odnotowany na mapach z 1886 i 1937 r. Być może odnowiono go w tym samym czasie, co inne krzyże z obszaru dawnej wsi Pieczurki (l. 80. XX w.) – por. nr nr 64, 67.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.

Mapa 1937 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 151.

67.

LOKALIZACJA:

Krzyże usytuowane przy skrzyżowaniu ulic: Pieczurki, Rolnej i Ziemskiej, na niezabudowanej posesji, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 86/3, N: 53°8'7.19", E: 23°12'16.44".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Grupa krzyży:

- 1) krzyż łaćski (niższy) wykonany z ramy metalowej, wewnątrz wypełnionej betonem z fragmentami szkła (swego rodzaju dekoracja), na przecięciu ramion blaszana pasyjka.
- 2) krzyż łaćski (wyższy) wykonany z metalowych zespawanych rur, z obramowaniem z prętów zbrojeniowych, na przecięciu belek krzyża blaszana pasyjka.

Stoją w obrębie wydzielonej działki, ogrodzonej niskim metalowym ogrodzeniem z siatki.

CZAS POWSTANIA: 2. poł. XX w.

HISTORIA:

Współczesne krzyże stoją w miejscu, w którym odnotowano krzyż już na mapie z 1886 r. Punkt ten stanowił zachodni kraniec dawnej wsi Pieczurki; krzyże wotywnie ustawiane w takim miejscu zwykle przez całą okoliczną społeczność, służyły wspólnej modlitwie, zgromadzeniom, żegnaniu zmarłych odprowadzanych na cmentarz, pełniły funkcję drogowskazu, szczególnie zimą. Na mapach z 1886 i 1937 r. w miejscu tym odnotowano jeden krzyż, zapewne drewniany. Drugi krzyż w tym punkcie pojawia się na mapie z 1960 r. (oba proste krzyże bez postumentów, prawdopodobnie drewniane). Według zebranych relacji, w miejscu tym „od zawsze” stały krzyże drewniane, które w l. 80. XX w. jeden z mieszkańców zastąpił obecnymi (por. też nr nr 64, 66).

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1886 r.; Mapa 1937 r.; Mapa 1960 r.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 151.

68.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku posesji Szkoły Podstawowej nr 24 w Białymstoku, przy skrzyżowaniu ul. Antoniuk Fabryczny i ul. Ogrodniczki, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1279/6, N: 53°8'44.31", E: 23°7'37.69".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łańciski metalowy posadowiony na niskim cokole betonowym, na przecięciu belek krzyża figura Chrystusa (odlew metalowy?) pod półkolistym blaszanym daszkiem. Krzyż stoi na środku kwadratowej działki, odgradzonej od reszty posesji szkolnej współczesnym ogrodzeniem z prętów metalowych.

CZAS POWSTANIA: 4. ćw. XX w.

HISTORIA:

Nie odnotowano intencji ustawienia krzyża. Jego lokalizacja wskazuje, że mógł być krzyżem rozstajnym, mającym chronić przed złem, a wtórnie pełniącym też rolę drogowskazu. Stoi u zbiegu dawnych traktów: ul. Ogrodniczki prowadziła z Antoniuka do wsi Ogrodniki Wysokostockie i folwarku Wysoki Stoczek. Nie wiadomo również, jak długa jest metryka stawiania krzyży w tym miejscu. Krzyż odnotowano tu na mapie miasta z 1937 r. Z ewidencji wykonanej ok. 1976 r. wiemy, że w miejscu obecnego krzyża metalowego stał drewniany spróchniały krzyż wys. ok. 3 m, z pozostałością metalowego krzyżyka kowalskiego na szczycie belki pionowej oraz dużą figurą Chrystusa na przecięciu belek (zachowaną na obecnie stojącym krzyżu).

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczyk, ok. 1976 r., s. nn.
Mapa 1937 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 158.

69.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku posesji przy ul. Ogrodniczki 26/1, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1592/1, N: 53°8'33.93", E: 23°7'2".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński kamienny na kamiennym postumencie, w którym płytko wyżłobiona prostokątna wnęka na święty obrazek.

CZAS POWSTANIA: 1. poł. XX w.

HISTORIA:

Dokładna data postawienia krzyża nie jest znana. W rodzinie właścicieli posesji, na której stoi obiekt, przekazywana była z pokolenia na pokolenie historia związana z jego powstaniem. Prababka obecnego właściciela miała sen, w którym Matka Boża nakazała postawić przy domu krzyż, opiekować się nim i nie dopuścić do jego zniszczenia.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 158; *Studium*, s. 65.

70.

LOKALIZACJA:

Kapliczka usytuowana przy skrzyżowaniu ul. Rzemieśniczej i ul. Ogrodniczej, przy posesji na ul. Rzemieśniczej 43, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1538/1, N: 53°8'35.67", E: 23°6'55.9".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Kapliczka betonowa prostopadłościenna o trzech przeszklonych ścianach, w której umieszczona figura Matki Bożej Niepokalanej, zwieńczona czterospadowym daszkiem z łańciskim krzyżem z pasyjką. Posadowiona na postumencie o pięciu uskokach, na jednej z części postumentu wyryta inskrypcja. Stoi w obrębie wydzielonej czworobocznej działki, ogrodzonej drewnianym płotem z murowanym cokółem.

CZAS POWSTANIA: 1. poł. XX w., odnow. l. 90. XX w.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

KRÓLOWO / KORONY POLSKIEJ / MÓDL SIĘ ZA / NAMI //

HISTORIA:

Nie udało się ustalić dokładnej daty ani okoliczności postawienia kapliczki. Powstała przy skrzyżowaniu wewnętrznej drogi wsi Ogrodniki Wysokostockie z jedną z XVIII-wiecznych osi widokowych założenia rezydencjonalnego Branickich, którą stanowi obecna ul. Rzemieślnicza. Nie wiadomo, czy w punkcie tym wcześniej stawiano krzyże lub kapliczki, bo jeszcze w latach 50. XX w. był to teren niezabudowany. W latach 90. XX w. kapliczka była w złym stanie, a stojąca w niej figura została skradziona. Zniszczone było również otaczające je ogrodzenie. Pod koniec lat 90. XX w., podczas budowy nowego domu na działce przylegającej do kapliczki, została ona odmalowana i naprawiona, wstawiono nową figurę Matki Bożej, wykonano obecne ogrodzenie.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 158.

E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012, s. 167. *Studium*, s. 77-78.

71.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przy drodze wewnętrznej prowadzącej z ul. Tysiąclecia Państwa Polskiego do Nadleśnictwa Dojlidy (ul. Tysiąclecia Państwa Polskiego 75), w obrębie działki o nr. geodezyjnym 1714/17, N: 53°9'51.97", E: 23°8'55.26".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż drewniany z mosiężną figurą Chrystusa na przecięciu ramion i drewnianym płaskorzeźbionym wizerunkiem Matki Bożej w połowie wysokości pionowej belki krzyża. Podstawa krzyża obłożona blokami granitowymi. Teren wokół krzyża został zagospodarowany i wybrukowany, łącznie ze ścieżką prowadzącą od ulicy do krzyża. Na skwerku ustawiono dwie ławki, a przestrzeń wokół obsadzono tujami. W obrębie okręgu wyznaczonego przez posadzone iglaki znajdują się także odlane z brązu: tablica inskrypcyjna i krucyfiks, umieszczone na głazie granitowym.

CZAS POWSTANIA: 2005 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

„KRZYŻU CHRYSZTUSA / BĄDŹŹE / POZDROWIONY...” /
OJCU ŚWIĘTEMU JANOWI PAWŁOWI II / Wdzięczni za
PONTYFIKAT / LEŚNICY / BIAŁYSTOK A. D. 2005 r. //

HISTORIA:

Krzyż ustawiony przez Regionalną Dyрекcję Lasów Państwowych Nadleśnictwo Dojlidy jako wotum wdzięczności za pontyfikat papieża św. Jana Pawła II, po jego śmierci w 2005 r. Kilkadziesiąt metrów na północ od krzyża został zasadzony jeden z 410 Dębów Papieskich w Polsce (nr 31). Sadzonki Dębów Papieskich pochodzą z żołądzi zebranych od najstarszego polskiego dębu „Chrobry”, które 28 kwietnia 2004 r. zostały poświęcone przez Ojca św., podczas ogólnopolskiej pielgrzymki leśników do Rzymu. Wyhodowane z żołądzi sadzonki dębów zostały rozdysponowane po Regionalnych Dyrekcjach Lasów Państwowych w Polsce. Ideą inicjatywy jest, aby posadzone dęby były żywym i długowiecznym pomnikiem czasów, gdy po ziemi chodził Papież-Polak, świadectwem jego pontyfikatu oraz dowodem wierności Bogu i Ojczyźnie składanym przez polskich leśników. Obok dębu nr 31 stoi pamiątkowa tablica granitowa z wrytym napisem:

„Dąb Papieski” / nr 31 / wyhodowany z żołądzi poświęconych / w dniu 28 kwietnia 2004 r. przez / Ojca Świętego JANA PAWŁA II / LEŚNICZY. //

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Załącznik nr 3 do Regulaminu Pielgrzymiej Odznaki Krajoznawczej „Śladami Jana Pawła II” Dęby Papieskie, http://www.msw-pttk.org.pl/odznaki/reg_odznak/reg_pokjp2.html (dostęp: 09.10.2016 r.)

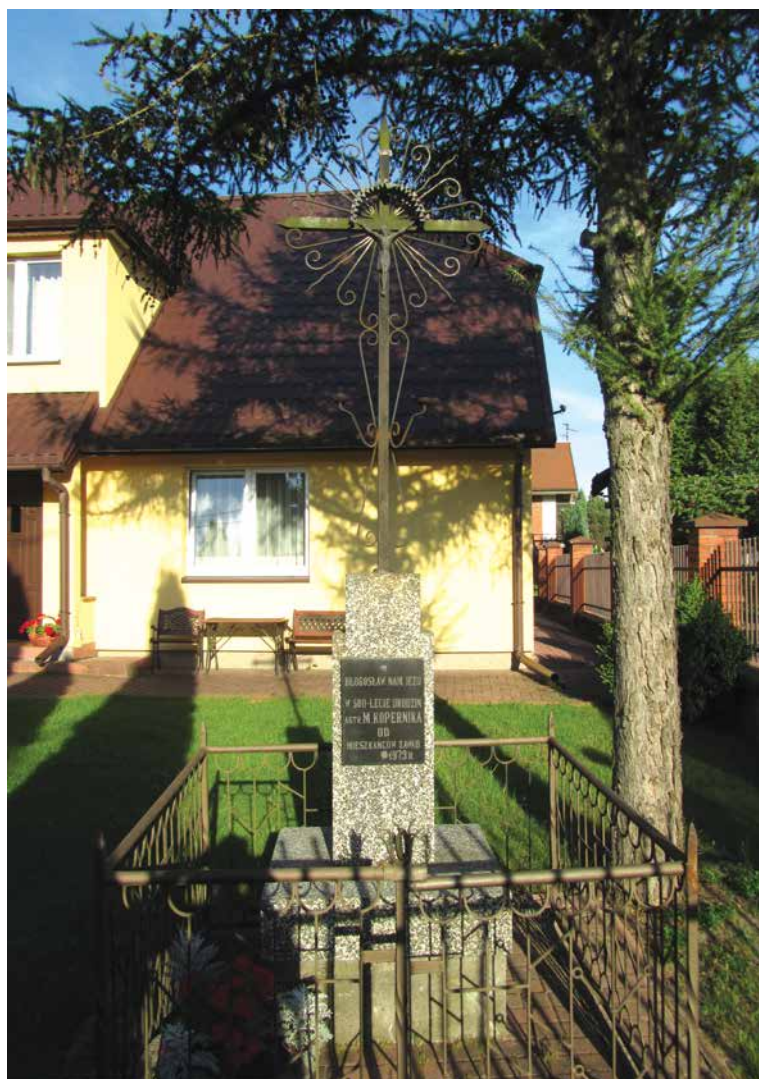
72.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku posesji przy ul. Zawady 4, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 119/7,N: 53°9'38.1", E: 23°6'48.96".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż metalowy kowalski z pasyjką i dekoracją w formie glorii wokół przecięcia belek krzyża, posadowiony na postumencie betonowym (lastrykowym), na niskim betonowo-lastrykowym cokole. Od frontu na postumencie tablica kamienna z inskrypcją. Otoczony niskim czworobocznym ogrodzeniem metalowym, powstałym w tym samym czasie, co krzyż.

CZAS POWSTANIA: 1973 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

BŁOGOSŁAW NAM JEZU / W 500-LECIE URODZIN / astr. M. KOPERNIKA /
od / MIESZKAŃCÓW ZAWAD / 1973 r. //

HISTORIA:

Krzyż w tym miejscu odnotowano na mapie miasta Białystok w 1959 r., wówczas był to jeszcze teren niezabudowany. Według relacji mieszkańców Zawad stał tu kiedyś krzyż żelazny na kamiennym postumencie, być może podobny do wyrobów kowala Pruszkowskiego,

zlokalizowanych w okolicy (zob. nr nr 34, 73). Obecny krzyż ustawiono w 1973 r. Według informacji z tablicy był to krzyż dziękczynny ufundowany przez mieszkańców ówczesnej wsi Zawady, w 500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika (19 lutego 1473 r.). Nietypowa inskrypcja miała zapewne ułatwić starania o pozwolenie na ustawienie krzyża w warunkach, niechętnego religii, ustroju komunistycznego.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 r., s. nn. Mapa 1960 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 138.

73.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w narożniku posesji przy ul. Zawady 24, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 283/5, N: 53°9'43.17", E: 23°6'46.54".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski żelazny, kuty, ażurowy, o licznych zdobieniach (wolutowych, symbolicznych kłosach zbóż, krzyżykach łaćskich przy zakończeniach belek). Na skrzyżowaniu belek okrągła blaszana puszka z przeszklonym frontem, mieszcząca figurę Chrystusa Ukrzyżowanego, wokół niej ozdoby w kształcie listków i dwie figurki aniołków. Krzyż posadowiony na kamiennym postumencie, wykonanym z częściowo obrobionego gładu granitowego. Od frontu wypukłe rzeźbienie w postaci krzyża na postumencie oraz data: 1890. Postument ustawiony na betonowym niskim cokole.

CZAS POWSTANIA: 1890 r.

HISTORIA:

Krzyż jest ciekawym przykładem regionalnego rzemiosła ludowego. Według relacji mieszkańców Zawad wykonał go miejscowy kowal o nazwisku Pruszkowski. W okolicy zachował się inny przykład krzyża przezeń wykonanego (zob. nr nr 34, 72). Krzyż został postawiony z prośbą o uwolnienie od epidemii choroby zakaźnej. Podczas budowy domu na posesji w l. 60. XX w. został nieznacznie przesunięty w kierunku ul. Zawady i posadowiony na cokole betonowym. Został odnotowany na mapie miasta z 1960 r.

Krzyż objęty ochroną na podstawie zapisu w miejscowym planie zagospodarowania części osiedla Zawady zatwierdzonym uchwałą nr LVII/675/06 Rady Miejskiej Białogostoku z 29.05.2006 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

Mapa 1960 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 159.

Studium, s. 112.

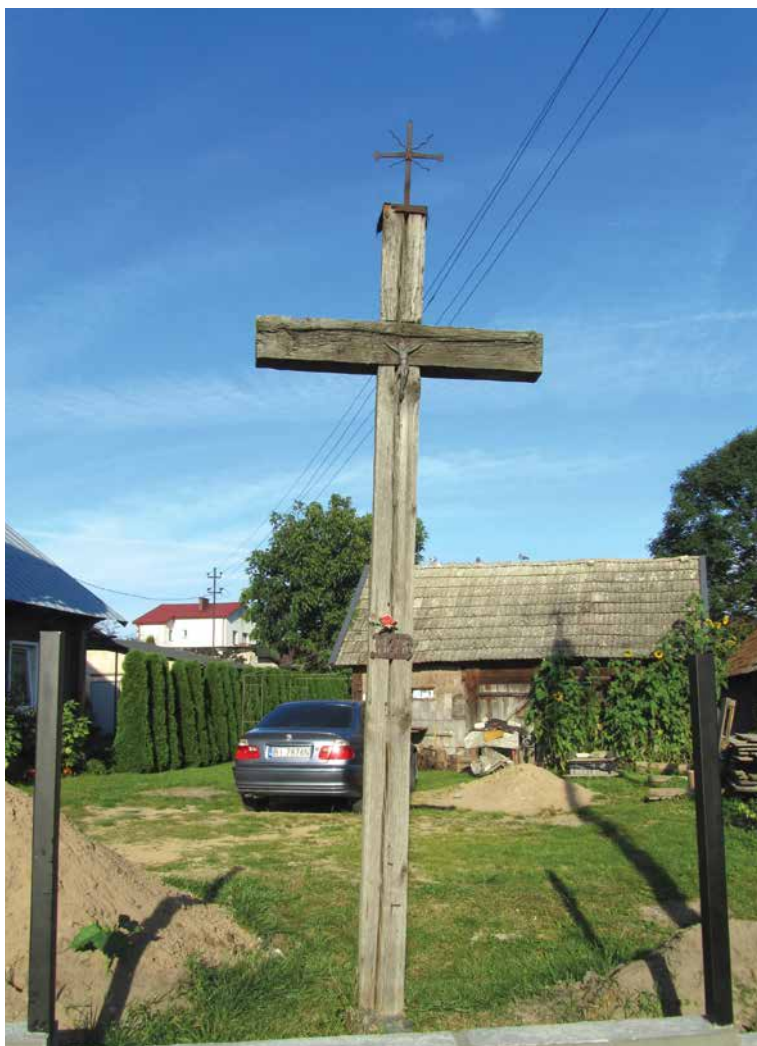
74.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przy ogrodzeniu na terenie posesji przy ul. Zawady 68, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 328/7, N: 53°9'51.48", E: 23°6'40.54".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łąciński drewniany zwieńczony żelaznym kutym krzyżykiem kowalskim, na przecięciu ramion krzyża figurka Chrystusa; w połowie wysokości pionowej belki krzyża żelazna przerdziewiała tabliczka z wyciętą datą 1861 ro[k] (lub 1 o[ctobris], lub 16?).

CZAS POWSTANIA: 1861 r. (październik 1861 r.?)

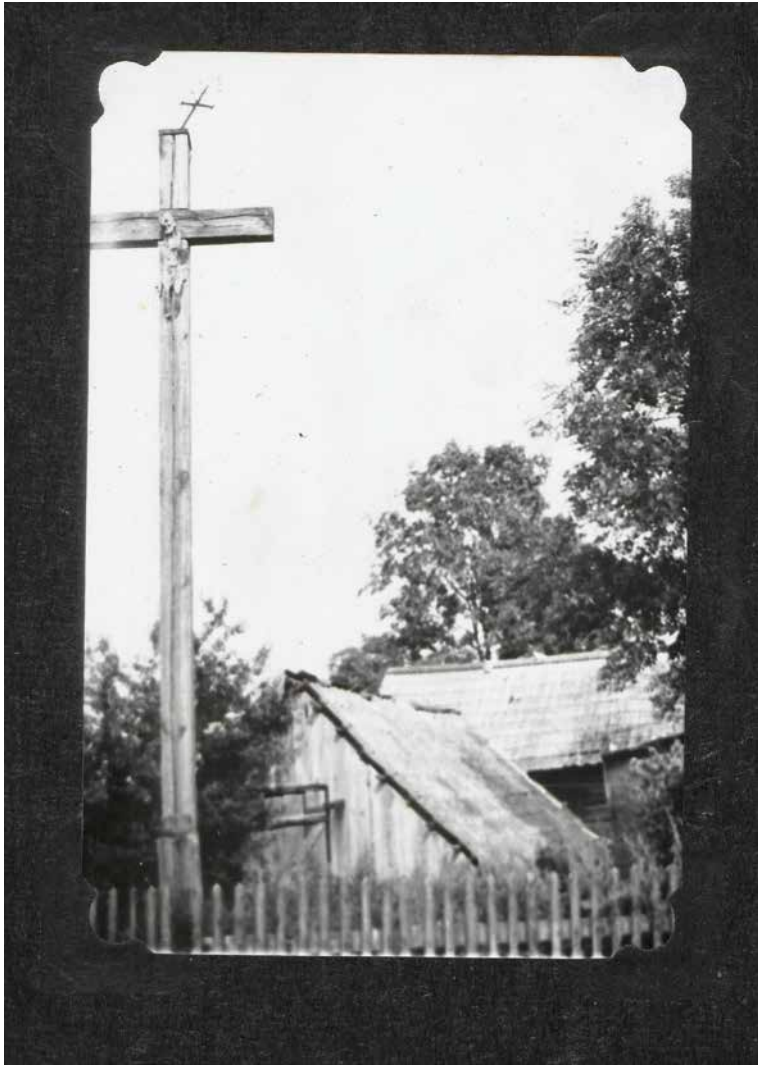
HISTORIA:

Krzyż jest jednym z najstarszych obiektów tego rodzaju w granicach administracyjnych miasta Białystok. Według relacji został postawiony przez mieszkańców Zawad, z powodu panującej epidemii tyfusu. Warto zwrócić uwagę na charakterystyczną datę ustawienia krzyża. W 1861 r. zarówno w Królestwie Polskim, jak i na ziemiach zabranych, w tym w Białymstoku i okolicach, miały miejsce liczne wystąpienia o charakterze patriotycznym, poprzedzające wybuch powstania styczniowego w 1863 r. 14 października 1861 r. na terenie Królestwa Polskiego wprowadzono stan wojenny. Być może ustawienie krzyża było przejawem nastrojów niepodległościowych panujących wśród mieszkańców Zawad?

Jeszcze w latach 70. XX w. na krzyżu zawieszona była duża drewniana figura Chrystusa w stylu ludowym, już wówczas uszkodzona (bez rąk i części nóg). Krzyż był znacznie wyższy od obecnego. Zazwyczaj krzyże drewniane naprawiano, wkopując w ziemię przegniłą lub osłabioną podstawę, tym samym zmniejszając ich wysokość.

Krzyż objęty ochroną na podstawie zapisu w miejscowym planie zagospodarowania części osiedla Zawady, zatwierdzonym uchwałą nr LVII/675/06 Rady Miejskiej Białego-stoku z 29.05.2006 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczyk, ok. 1976 r., s. nn.
M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 160.

Studium, s. 112-113.

J. Trynkowski, *Gimnazjum. Z dziejów Gimnazjum Białostockiego (1777) 1802-1915*, Białystok 2002, s. 287-293.

A. Cz. Dobroński, *Białystok powstańczy*, w: *Adolf Białokoz. Pamiętnik 1861-1864*, oprac. P. Niziołek, Białystok 2015, s. 8-10.

75.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany przy ogrodzeniu na terenie posesji przy ul. Zawady 72, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 328/7, N: 53°9'52.68", E: 23°6'39.72".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaćski żeliwny ażurowy posadowiony na kamiennym postumencie; miejsce spojenia krzyża z postumentem wzmocnione blokiem betonowym. U podstawy krzyża przymocowana żeliwna odlewana tabliczka z inskrypcją. W postumencie wyżłobiona prostokątna wnęka (do umieszczenia świętego wizerunku). Krzyż otoczony czworobocznym metalowym ogrodzeniem z elementów kutych i odlewanych, na narożnej tralce tabliczka z sygnaturą zakładu – twórcy krzyża i ogrodzenia: А. Вечерекъ / Белостокъ (A. Wiczerek / Białystok).

CZAS POWSTANIA: przeł. XIX/XX w.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

OD NAGLEJ / I NIESPODZIEWANEJ / ŚMIERCI / ZACHOWAJ NAS / PANIE //

HISTORIA:

Dokładna data ustawienia krzyża nie jest znana. Nie został też oznaczony na żadnych XIX- i XX-wiecznych mapach Białegostoku i okolic. Według relacji mieszkańców Zawad krzyż został ustawiony podczas epidemii choroby zakaźnej (tyfusu lub ospy).

Wskazówek do doprecyzowania daty ustawienia krzyża dostarczają jego cechy stylistyczne i twórca. Jest on typowym wyrobem Zakładu Budowy Maszyn i Odlewni Żelaza (*Машиностроительный и Чугунолитейный Заводъ*), prowadzonego w Białymstoku przez fabrykanta Antoniego Hipolita Wieczorka (1844-1906). Do asortymentu produkowanego przez fabrykę należały m.in. odlewane krzyże żeliwne, zazwyczaj wykorzystywane jako elementy nagrobków, z bogatym programem symbolicznym, nawiązującym do śmierci i chrześcijańskiej nadziei na zmartwychwstanie. Na opisywanym krzyżu reprezentują je: kwiat maku i makówki, czaszka z pieszczelami ukoronowana wieńcem laurowym, anioł dzierzący sztandar z Okiem Opatrzności, gołębica. Rzadziej wykorzystywano je jako elementy krzyży przydrożnych. Na podlaskich cmentarzach wzór krzyża z aniołem pojawia się od poł. lat 70. do poł. lat 90. XIX w.

Krzyż objęty ochroną na podstawie zapisu w miejscowym planie zagospodarowania części osiedla Zawady, zatwierdzonym uchwałą nr LVII/675/06 Rady Miejskiej Białegostoku z 29.05.2006 r.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 160.

M. Sokół, *Krzyże i nagrobki żeliwne produkowane w Białymstoku w 2. poł. XIX i na początku XX w. na wybranych przykładach wyrobów fabryki Antoniego Wieczorka*, „Zeszyty Naukowe Studentckiego Koła Naukowego Historyków Uniwersytetu w Białymstoku”, t. 2, 2009, s. 24-25.

M. Wróbel, *Antoni Hipolit Wieczorek (1844-1906). Rys biograficzny białostockiego fabrykanta i dzieje jego zakładu (do 1906 r.)*, „Rocznik Białostocki”, t. XIX, 2014, s. 107-135. *Studium*, s. 113.

76.

LOKALIZACJA:

Krzyż usytuowany w pobliżu skrzyżowania ul. Polnej i ul. Zawady, w obrębie działki o nr. geodezyjnym 104/28, N: 53°10'9.18", E: 23°6'37.49".

MATERIAŁ I TECHNIKA WYKONANIA:

Krzyż łaciński kamienny na postumencie, wykonany z połączonych płyt granitowych, z mosiężną figurką Chrystusa na skrzyżowaniu ramion. Do postumentu przymocowana granitowa tablica ze żłobioną, wypłowiałą (kiedyś połączoną) inskrypcją. Posadowiony na betonowym cokole, ogrodzony metalowym czworobocznym ogrodzeniem z siatki. Przy narożnikach ogrodzenia posadzone 3 tuje i modrzew.

CZAS POWSTANIA: 1973 r., odnow. 2002 r.

TREŚĆ INSKRYPCJI:

KRÓLUJ NAM / CHRYSTE / ZAWSZE I WSZĘDZIE / ZAWADY 1973 R. /
W TYM MIEJSCU / ODPRAWIONE BYŁY / PIERWSZE NABOŻEŃSTWA
NASZEJ PARAFII / ŚW. KRZYSZTOFA / 2002 R. //

HISTORIA:

Krzyż w tym miejscu został odnotowany na mapie Białegostoku i okolic z 1886 r., jako stojący przy rozstajach dróg. Według relacji mieszkańców Zawad, w czasach poprzedzających rok 1973 r., w miejscu tym stał krzyż metalowy na kamiennym postumencie, charakterystyczny dla pierwszych dziesięcioleci XX w. (być może wówczas posta-

wiony). Został on zniszczony przez wandalów. W 1973 r. ustawiono krzyż betonowy na postumencie, z mosiężną figurką Chrystusa i napisem na cokole:

KRÓLUJ NAM / CHRYSSTE / ZAWSZE I WSZĘDZIE / ZAWADY 1973 R. //

Otoczony ogrodzeniem z siatki metalowej. Został on odnowiony w 2002 r., wraz z erygowaniem 23 kwietnia 2002 r. Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Krzysztofa w Zawadach. Od maja do lipca 2002 r. przy krzyżu odbywały się nabożeństwa nowo powstałej parafii, przeniesione potem do namiotu, ustawionego w miejscu obecnej kaplicy.

ŹRÓDŁA, LITERATURA:

AAB, KMB, *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczuk, ok. 1976 r., s. nn.

Mapa 1886 r.

M. Sokół, *Krzyże i kapliczki*, s. 160-161.

www.swkrzysztofbialystok.pl/o-parafii/historia-parafii/ (dostęp: 09.10.2016 r.)

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku, zespół: Kuria Metropolitalna Białostocka [skrót: AAB, KMB]:

- *Krzyże na terenie parafii św. Rocha w Białymstoku*, oprac. al. Mirosław Fiedorczyk, ok. 1976 (nsygn.).
- *Krzyże na terenie parafii Chrystusa Króla i św. Rocha w Białymstoku*, 1977 (nsygn.).
- *Spis krzyży i kapliczek parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Białymstoku*, oprac. ks. Czesław Łogutko, 1976 (nsygn.).
- *Kapliczki i krzyże przydrożne parafii Dojlidy 1982 rok* (nsygn.).
- *Krzyże i kapliczki przydrożne na terenie parafii św. Kazimierza w Białymstoku*, l. 90. XX w.
-

Archiwum Państwowe w Białymstoku [skrót: APB]:

- Akta Miasta Białegostoku, sygn. 138: *Plan wojewódzkiego miasta Białystok*, 1: 5000, oprac. S. Chojnicki, 1937 [skrót: **Mapa 1937 r.**].

Rosyjskie Państwowe Wojskowe Archiwum Historyczne w Moskwie [skrót: RGWIA]:

- f. 349, op. 3, d. 4442a: *Mapa wojskowa guberni grodzieńskiej z 1886 r.*, 1: 84 000 [skrót: **Mapa 1886 r.**].

Inne:

- *Białystok. Plan miasta*, 1 : 10 000, Warszawa 1960, kopia elektroniczna w zbiorach kartograficznych NID Białystok [skrót: **Mapa 1960 r.**].
- F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 15 lipca*, „Kraj”, nr 30, 1892, s. 10.
- F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 21 lipca*, „Kraj”, nr 33, 1892, s. 9.
- F. Gliński, *Listy z prowincji, Białystok 18 września*, „Kraj”, nr 39, 1893, s. 17.
- *Groźny pożar na przedm. Starosielce*, „Dziennik Białostocki” z dn. 8 maja 1934 r., s. 4.

Opracowania

- *Adolf Białokoz. Pamiętnik 1861-1864*, oprac. P. Niziołek, Białystok 2015.
- *Białystok: nowy krzyż po 59 latach*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji Białostockiej” 1999, nr 4, s. 308-309.
- E. Bończak-Kucharczyk, J. Maroszek, K. Kucharczyk, *Katalog parków i ogrodów zabytkowych dawnego województwa białostockiego. Stan z 1988 roku. Część szczegółowa*, t. I, Białystok 2000.
- M. Gajewski, *Dwa pomniki 1 Pułku Piechoty Legionów*, w: *Pomniki niepodległości*, red. B. Kuklik, Białystok 2008, s. 101-122.

- *Katalog białostockich pomników, tablic pamiątkowych i miejsc pamięci narodowej*, Białystok 2015.
- J. Koller-Szumaska, S. Wicher, *Ostatnie prace remontowo-konserwatorskie na terenie założenia pałacowo-ogrodowego Branickich i ich finansowanie*, w: *Ogród Branickich w Białymstoku. Historia rewaloryzacji*, red. A. Pieciul, J. Koller-Szumaska, S. Wicher, Białystok 2011, s. 95-110.
- J. Kopeć, *Karawaka*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, s. 779-780.
- E. Kozłowska-Świątkowska, B. Puchalska-Dąbrowska, *Święci Białegostoku*, Białystok 2012.
- K. Litwiejko, *Krzyż na Wasilkowskiej*, „Gazeta w Białymstoku”, nr 121, 2001, s. 7.
- K. Obłocki, *Starosielskie wspomnienia 1872-2000*, Białystok-Starosielce 2000
- *Parafia pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego w Białymstoku 1981-2016*, oprac. A. Szot, Białystok 2016.
- M. Płońska, *Śladami naszej lokalnej historii*, „Kazimierz. Miesięcznik parafii św. Kazimierza Królewicza w Białymstoku”, nr 1, 2015, s. 10-11.
- J. Samusik, *Ogrody Branickich w Białymstoku*, „Spotkania z Zabytkami” 2009, nr 4, s. 5-9.
- *Schematyzm Archidiecezji Białostockiej 2014*, Białystok 2014.
- K. Sidorowicz-Czerniewska, *Sprawa emisariusza Michała Wollowicza z R. 1833*, Grodno 1934.
- J. Sokólska, W. Załęski, *Kapliczki Puszczy Knyszyńskiej - deski wotywnie*, „Biuletyn Konserwatorski Województwa Białostockiego”, z. 3, 1997, s. 155-167.
- M. Sokół, *Krzyże i kapliczki przydrożne w krajobrazie miejskim Białegostoku – wczoraj i dziś*, „Zeszyty Dziedzictwa Kulturowego”, red. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2007, s. 117-168 [skrót: **M. Sokół, Krzyże i kapliczki**].
- M. Sokół, *Krzyże i nagrobki żeliwne produkowane w Białymstoku w 2. poł. XIX i na początku XX w. na wybranych przykładach wyrobów fabryki Antoniego Wieczorka*, „Zeszyty Naukowe Studenckiego Koła Naukowego Historyków Uniwersytetu w Białymstoku”, t. 2, 2009, s. 19-30.
- *Studium Historyczno-Urbanistyczne Miasta Białegostoku, Katalog Zabytków: Obszar poza Śródmieściem, Białystok*, spis 4, t. 5, 2011, mps w zbiorach Urzędu Miejskiego w Białymstoku [skrót: **Studium**].
- J. J. Supady, *Przykłady ewolucji zjawiska śmierci z powodu chorób zakaźnych w aspekcie historycznym*, „Studia Medyczne”, t. 13, 2009, s. 79-84.
- A. Szot, *W tym znaku zwyciężysz. Krzyże i sztandary NSZZ „Solidarność” Region Białystok (sierpień 1980 – 13 grudnia 1981)*, Białystok 2006.
- J. Szumski, *Epidemia cholery w 1831 r. w dobrach zabłudowskich*, Zabłudów 1996
- J. Trynkowski, *Gimnazjum. Z dziejów Gimnazjum Białostockiego (1777) 1802-1915*, Białystok 2002.
- M. Wróbel, *Antoni Hipolit Wieczorek (1844-1906). Rys biograficzny białostockiego fabrykanta i dzieje jego zakładu (do 1906 r.)*, „Rocznik Białostocki”, t. XIX, 2014, s. 107-135.

- M. Zwolski, *Śladami zbrodni okresu stalinowskiego w województwie białostockim*, Białystok 2013.

Strony internetowe

- <http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/8977613,krzyz-z-1934-roku-uratowany-ma-stanac-u-zbiegu-al-jana-pawla-ii-i-ul-bacieczki,id,t.html> (dostęp: 09.10.2016 r.)
- <http://duchswiety.archibial.pl/?p=30> (dostęp: 09.10.2016 r.)
- www.swkrzysztofbialystok.pl/o-parafii/historia-parafii/ (dostęp: 09.10.2016 r.)
- <http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/5435528,bialostockie-krzyze-odzyskuja-blask,id,t.html> (dostęp: 09.10.2016 r.)
- http://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/1,35235,10474565,Dwa_krzyze_Legionistow__Przystanek_Bialystok.html (dostęp: 10.10.2016 r.)
- <http://www.poranny.pl/album-bialostocki/gal/5454392,tajemnicze-krzyze-na-bialostoczku-zdjecia,8252396,id,t,zid.html> (dostęp: 10.10.2016 r.)
- <http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/5345128,przyrodzne-krzyze-w-bialymstoku-mieszkanicy-o-nie-dbaja,id,t.html> (dostęp: 10.10.2016 r.)
- <http://milosierdzie.archibial.pl/parafia/> (dostęp: 10.10.2016 r.)
- <http://dojliidyparafia.pl/index.php/o-parafii/historia-parafii> (dostęp: 10.10.2016 r.)
- *Załącznik nr 3 do Regulaminu Pielgrzymiej Odznaki Krajoznawczej „Śladami Jana Pawła II” Dęby Papieskie*, http://www.msw-pttk.org.pl/odznaki/reg_odznak/reg_pokjp2.html (dostęp: 09.10.2016 r.)
- *Sprawozdanie z realizacji w latach 2010-2012 „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Białegostoku na lata 2010-2013”*, oprac. S. Wicher, Białystok 2012, <http://docplayer.pl/19171044-Uchwala-nr-rady-miasta-bialystok-z-dnia-2012-r.html> (dostęp: 10.10.2016 r.)
- http://www.ogrodbranickich.bialystok.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=127&Itemid=111 (dostęp: 30.10.2016 r.)
- http://www.zsrckp.pl/historia_szkoly.php (dostęp: 13.11.2016 r.)

